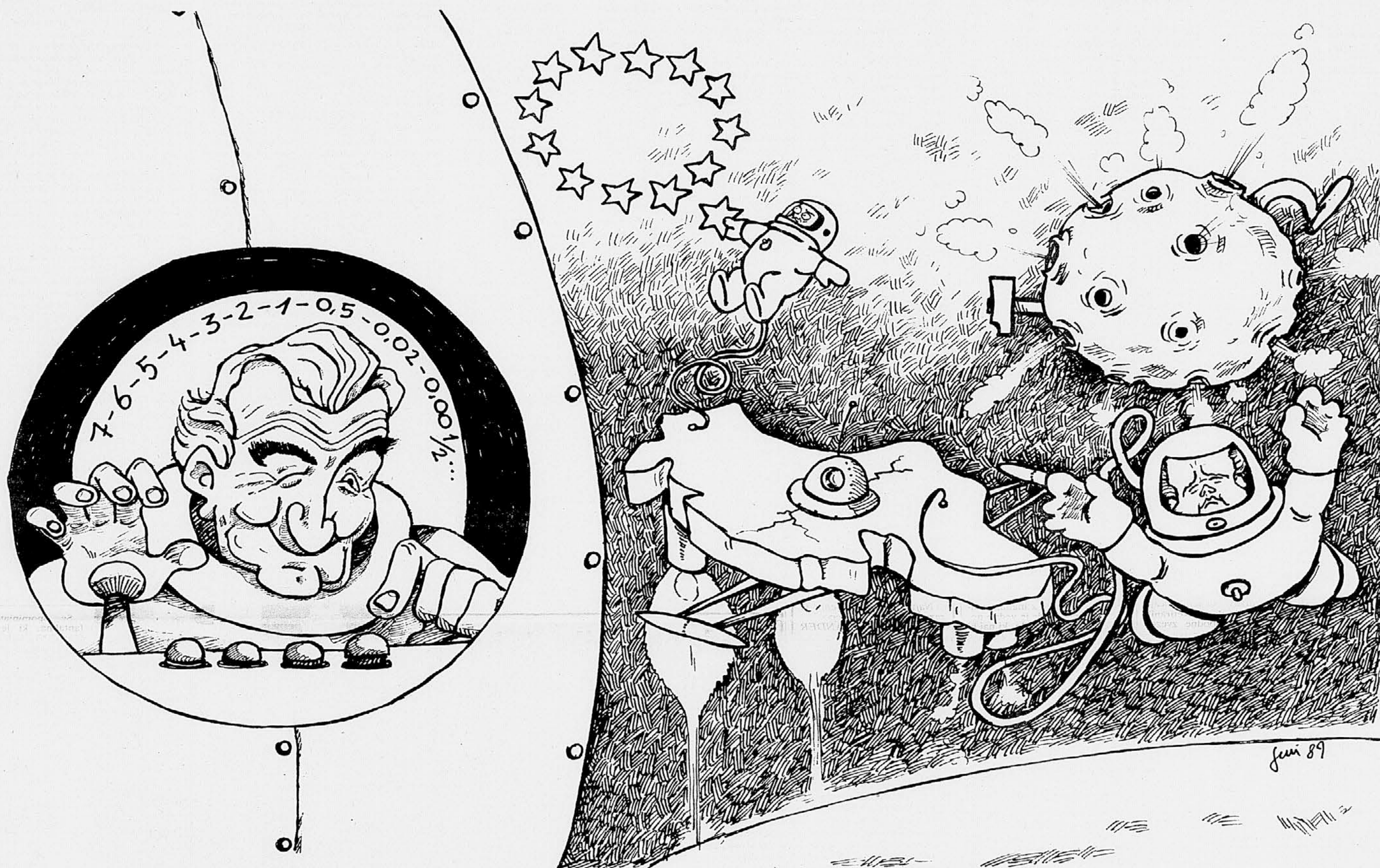

NOVOLEETNA PRILOGA

Odštevanje do prihodnosti

Č

as, ki ga zdaj živimo, je čas odštevanja: minut, ur, dni in let v življenju človeka in narodov, v vladavini sistemov in verovanj, izpolnjevanju ciljev in idealov. Pri vsem je treba narediti inventuro, »izmeriti daljo in nebesko stran«, se pripraviti na tisto novo, ki ga nujno nosi s sabo novo leto.

Odštevamo zadnje ure in minute leta 1989, ki je bilo leto usodnih sprememb, tako tule pri nas doma kot drugod po svetu, zlasti seveda na Vzhodu stare celine. Tu doma so to leto zaznamovali siloviti krči nekega sistema, ki je s popkovi nozarasel s staro boljševiško tradicijo vladavine posebej poklicanih v imenu ljudstva, sistema, ki se prisega na stare mite, ki se zaklinja na plemensko ali nacionalno krvo pobratinstvo, ki vzdržuje kult voditelja, poistovetenega s svojim narodom, s katerim je sklenil pogodbo na življenje in smrt, ki za zapolnjevanje praznine svojih obljub potrebuje zunanje sovražnike in ki si podreja vse, kar usmerja, hrani in razsoja množicam — od javnih medijev prek podjetij do sodišč. Ta sistem, ki so ga drugod že davno spregledali, se tu krepi iz sokov socialnega nezadovoljstva, zna pa se zgoditi, da se bo to nazadnje obrnilo proti njemu samemu.

Čeprav smo bili v tem letu navajeni govoriti, da je šlo pri nas za spopad dveh konceptov, enega, ki se je zavzemal za demokratizacijo oziroma za konkurenco blaga in idej, in drugega, ki je agresivno vsiljeval enotno voljo naroda in njegovega voditelja, pa je šlo — to smo lahko zelo nazorno videli ob koncu leta ob dogajanju na velikem prostoru od Baltika do Črnega morja — v resnici za odločen spopad novega s tistim, kar so nekateri imenovali »vzhodni greh« socializma, a se je v bistvu s socializmom površno pozdravil ob svojem nastanku, pozneje pa je prosto po Machiavelliju zlorabljal svetli cilj za to, da je lahko posvečal vsa sredstva, še zlasti represivna.

Zdaj za ta zlorabljeni socializem, ki so mu svoje čase rekli boljševizem ali leninizem in stalinizem pa realni socializem, odštevamo zadnje dneve in ure, tako v njegovi zibelki, Sovjetski zvezi, kot na Poljskem, v NDR, na Češkoslovaškem, Madžarskem, v Romuniji in Bolgariji. Odštevanje lahko traja devet let, kot je bilo na Poljskem, kjer so vendarle dobili prvega nekomunističnega premiera, čeprav se je partiji — za koliko še? — posrečilo obdržati ključne vzvode oblasti. Odštevanje lahko traja 21 let, kot na Češkoslovaškem, kjer pa utegnejo v kratkem dobiti prvega nekomunističnega predsednika iz vrst še včerajšnjih sovražnikov naroda. Odštevanje je lahko tudi krvavo, kot se je pokazalo zadnje dni v Romuniji, kjer je moral veliki vodja, conducator, na koncu plačati s svojo glavo.

Vse, kar bi se še pred meseci zdelo nemogoče, se je zgodilo s tako bliskovito naglico, da je bilo že težko slediti: padel je berlinski zid, Dubček je govoril stotisočlavi množici sredi Prage, urednik ilegalnega katoliškega časopisa se je šel kot poljski premier pogovarjat k Bushu, velikemu Živkovu bodo sodili, madžarska partija se je razpustila, v klopi kremejske kongresne palače pa so posedli včerajšnji disidenti.

Težko je reči, ali je bilo vse to spontano ali naključno, saj je potekalo po dobro utečenem scenariju, ki je imel skorajda zakonitosti. Preprosto — čas se je izteklo, notranjih rezerv ni bilo več — ne človeških, ne gospodarskih, ne vsakršnih drugih — vse je bilo do konca postrgano, sistem se je razgalil kot goli kralj in bilo jih je dovolj, da so to opazili in pokazali s prstom nanj. Kot bi rekel Lenin, oblast je obležala v prahu in nekdo jo je moral pobrati. Na videz preprosto, toda za kakšno ceno je prišlo vse to: najmanj za ceno strahu in večne lojalnosti ali podrejanja, velikokrat za ceno zaporu ali človeških žrtev, izobčenja in izgnanstva.

To odštevanje zadnjih ur za »vzhodni greh« socializma pa je potekalo sočasno z nekim drugim odštevanjem, že dalj časa trajajočim, a ki je v zadnjem letu zelo zgovorno opozorilo nase. Odštevanje stare miselnosti v razvoju človeštva, ki je še gradila na nebrzdanem uničevanju narave za spodbujanje in zadovoljevanje zmerom novih potrošniških apetitov človeka. Zdaj odštevamo čas za naravi sovražen razvoj, ki je za atomsko bombo podtaknil našemu planetu še tempirano ekološko bombo. Pripravljamo pa se na čas, ki bo znal najti novo ravnotežje z naravo.

To pomeni, da se odštevata tudi čas tistih generacij, ki so mislile po starem, saj nastaja povsem nov miselni svet, ki z računalnikom pred sabo tipa v prihodnost in pri tem avtomatično blokira vsa tista tveganja, ki jih nosijo s sabo improvizacije ali slepo eksperimentiranje. To so označili za poindustrijsko dobo, ker boljšega izraza niso našli, čeprav gre v prvi vrsti za novo dobo uveljavljanja posameznika kot ustvarjalca, nasproti tisti stari, ki je prisegala na kolektivizem in korporativizem. Človek se ni, kot je napovedoval Rousseau, vrnil k naravi, vrnil se je k sebi in si začel prilagajati sistem okrog sebe. To je povzročilo tehnološko revolucijo na Zahodu in politično revolucijo na Vzhodu.

To pa utegne pripeljati do tiste konvergence sistemov, ob kateri so spekulirali že tam okrog tiste zgodovinske skupne izstrelitve Sojuz in Apolla, ki sta jo pospremlila Nixon in Brežnjev. Tedaj je bilo to neumno govoriti, saj ni dovolj, da Bécaud na Rdečem trgu zapoje o Nathalie, pa se dva svetova duhovno zbližata. Danes pa se zdi to bolj mogoče, saj bo po tistem razočaranju, ki ga marsikje na Vzhodu čutijo ob končnih rezultatih socialističnega eksperimenta, nazadnje Zahod tisti, ki bo reševal socializem, saj ga je znal racionalneje vgraditi v svoj sistem — in to skrajno funkcionalno, ne pa neracionalno, kot so ga dejansko povsod na Vzhodu.

To pomeni, da se odštevajo zadnji dnevi in meseci tudi za bipolarno razdeljenost sveta, ki je poenostavljeno ločevala človeštvo na dobre in slabe, napredne in nazadnjaške, na svobodni svet in oni za železno zaveso, na zgodovinska shizofrenija, ki je pobrala toliko nepotrebnih žrtev, se bo končala na velikem pokopališču idealov, ki se jim neusmiljeno izteka čas. Odštevava se čas za naivne idealiste, prihaja čas treznih pragmatikov: čisti računi, ne svetle ideje, bodo poslej urejali odnose na bazirjih mednarodne politike.

Povezano s tem se odštevata tudi čas za neuvrščenost, za veliko idejo, ki je hotela premestiti razdeljenost sveta, pa se je potem prelevila v nekakšno sindikalno gibanje nerazvitih in zapostavljenih. Kaj je ostalo od te velike ideje v tem minulem letu, ko so doverljajši nasprotniki sedli za zeleno mizo na jugu črne celine, ko je s pomočjo vseh drugih, samo ne neuvrščenih, utihnilo orožje ob Sat el Arabu, ko se je ena supersila sama umaknila iz okupiranega Afganistana, druga pa, brez večjih pretresov v odnosih s poglavitnim partnerjem, vojaško posegla v panamski boj za oblast? Pravzaprav ni ostalo kaj prida, razen mučnega občutka zaradi izgubljenih iluzij in dokajšnje cene, ki je bila plačana — tudi zaradi nekaterih osebnih nepotesenih ambicij.

Odštevava pa se tudi čas za staro Evropo med sabo tekmujočih — in v tem stoletju tudi kravato se spopadajočih — velikih narodov, kultur in civilizacij, ki so naposled odkrile skupni evropski duhovni prostor z vsem tistim, kar ga gospodarsko ukoreninjuje. Nastaja nova Evropa, tista usodna Evropa 1992, ki ji je ta čas podrejeno vse na stari celini, kar pomeni, da stopamo v čas naporenega usklajevanja skupnih interesov in odkrivanja novih možnosti za skupen razmah.

Ta čas, ki ga odštevamo, je namreč v vsakem pogledu tipičen čas »fin de siècle«, konca stoletja, ki pa je hkrati še »fin de millénaire«, konec tisočletja, kar mu vtuskuje še posebno usoden pečat. Ko se je iztekalo prvo tisočletje po Kristusu, so napovedovali konec sveta. Zdaj o tem ne govorijo, a lahko bi govorili o koncu enega in nastajanju novega sveta, ki utegne roditi tudi čisto drugačno religijo — verjetno panhumanizma, vsečloveškega občestva, ko se bo svet spremenil v združene države ljudi kot posameznikov.

To usodnost prelomnih dogodkov narekuje sam kolektor: izteka se eno desetletje, osemdeseta leta, ki se mora dobiti svojo zgodovinsko oznacbo, kot so jo dobila uporniška šestdeseta in svinčena sedemdeseta leta. Začenja se novo desetletje, zadnja devetdeseta leta tik pred iztekem dvajsetega stoletja in drugega tisočletja. Findesieclovski čas je bil znamenje časa usodnih pretresov, novih iskanj v kulturi in miselnosti, pa tudi dionizijske igrivosti vselega pirovanja nad poslavljavajočimi se časi. Bodo devetdeseta leta v tem znamenju? Ali pa bodo bolj v znamenju hlastnih priprav na novi čas, ki bo imel svoje, čisto drugačne generacije?

Vsega tega še ne vemo. Tu doma so ure, ki jih odštevamo do novega leta, še zapolnjene s strahom, nezaupanjem in dvomi. Vse je namreč še pod vprašajem — tako Markovičev zadnji napor, da izvlče državo iz dolgoletne krize, ne da bi zamenjal sistem, ki jo je povzročil, kot spopad med novim in stari na političnem prizorišču, ki z netenjem mednarodne neistrpnosti zamegljuje dejanske vzroke tega spopada.

Kar vemo, je to, da se čas izteka. Še trideset, deset, pet ur, še toliko in toliko minut in sekund, da odbije ura in poči zamašek in si nazdravimo: Srečno v letu 1990!

Tit Doberšek

VSEBINA PP poštni predal 29

Hlido Biščević

Jugoslovanski Bismarck postane
komunistični Pašić

Portret leta: Slobodan Milošević

19

Janko Lorenci

»Odšel sem, da ne bi bil zavora«

Milan Kučan, bodoči predsednik Slovenije?

20

Nadežda Gače

»Tisti, ki so zmagali nad nami, so
nas spravili v krizo«Mika Tripulac, eden od simbolov
»maspoka«

Ilija Popit

Konvertibilni čudež ali samomor?

Jugoslovanski ekonomisti o Markovičevem
programu

21

Darijan Košir, Damijan Slabe

Leto spodbudnih socialističnih
katastrof in vseevropske
streznitve

Svet 1989

22, 23

Marjan Sedmak

Fraulein, hočete košček
čokolade?

Nemške vojne neveste

Bojan Grobovšek

»Pomalu, Frau Pospischil!«

Česko mesto Dunaj

Marjeta Novak Kajzer

Vrnitev madžarskega oporečnika

Očivilen pogled na Hrvaško pred pol stoletja

24

Moja Držar-Murko

Visoka politika na stranišni
školjki

Narodni značaj Italijanov

Alja Košak

Namesto yuppijev nani

Angleška obsedenost s »čisto« hrano

Mitja Meršol

Zgodba o milijarderju Donaldu
Trumpu

Ameriške sanje

25

Na svidenje v devetdesetih!

Velika kulturno-umetniška anketa Dela

26, 27

Bogo Savojec

S konom po kralja Ingemarja I.

Svobodna kraljevina Slovenija

Tone Partljič

Žive naj vsi narodi — razen Srbov

Slovenske učiteljice v tiskisi

Gerta Kuper

Stranke ustvariti nikar!

Za stranko iz petega nadstropja

Igor Guzelj

Pismo iz naše v njihovo
prihodnost

Srbskemu prijatelju iz sovražne države

28

Velika nagradna križanka

32

Sporočilo bralcem

Uredniški kolegij je zaradi večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevaje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predolgih prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepuščajo uredništvu pravico do krajšanja oziroma manjših predelav (strniitev), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Dela, 28. oktobra
Med arhitekti zmagujejo kolumbi

Moj zapis v sobotni prilogi Dela 9. decembra je spodbudil prof. dr. F. Koširja in B. Cvetkoviča k novim željavam. Kaže, da je to njihov slog, pa naj ga imata. Kadar ne more drugače, se me Košir loti osebno in najprej določi kategorijo. Ker meni pripisuje »mušičko«, ima sam najbrže »težko« in to pomeni, da se z njim ne gre boriti... Zdaj in za vselej (to pot namreč z moje strani zadnjic) Koširju tole:

1. Udeležencem razprave ob razstavi načrtov za NUK II 23. oktobra nisem pripisoval izmišljenih izjav in vi to prav dobro veste. Sicer pa najbrž obstaja zapisnik pa si ga ogledaj.

2. S predlogom za umik debate »v krog arhitektov« nikakor ne »podcenjujem javnosti« (kot pravite), temveč ne bi žele precejvati vas in vaše sposobnosti za normalen strokovni dialog.

3. O »desetletjih moje funkcionske ere« boste morali govoriti konkretno ali pa bom moral te vaše besede vzeti za osebno žalitev ali politično diskvalifikacijo (kar so najbrž hotele biti). Funkcionar v Mestu sem bil 8 let in za nobeno od teh let se ne strinjam. V Društvu arhitektov pa sem bil funkcionar pravzaprav isti čas kot vi, mlajši kolega.

4. Ocenjevalne komisije za NUK II ne mislim braniti, menim pa, da bi bilo prav, če bi se njeni člani — arhitekti spustili na (sicer nevhvaležno) polje polemike z vašo prizadetostjo sami. Vaše točke »kritike« kažejo, da vam je šel uspeh vašega kolega res do živega, tako do živega, da na prav nedostojen način pozabljate stvari, ki jih ne bi smeli pozabljati.

5. O »ulicah«, na katere aludirate v odstavku, ki govori o »mušički kategoriji«, so pisali ljudje, ki se na stroko spoznavajo vsaj tako dobro kot vi, imajo pa tudi ustrezno ime zunaj plotov, za katerimi se skrivate in izza njih rovarite.

6. »Vzidovanje spolij«, »komunikacijska zmešnjava«, »pravi paradiz za slovenskega Millesa«, »nevarni uvoz«, »kaotična prometna past«, »brezupna neuporabnost« in podobne sintagme ne prispevajo k čisti vaš sicer zgledne erudicije.

In zdaj k zapisu tov. Branka Cvetkoviča na istem mestu. Pravzaprav bi, preden odgovorim na vašo v glavnem retorično pa tudi zmedena vprašanja, pričakoval razjasnitev pojma »apostol ljubljanskega urbanizma«. Vendar ne mislim polemizirati z vami na ravni, ki jo nakazuje, temveč bom poskušal »brez upa zmage« povedati naslednje:

1. Vsakomur, ki se količjak spozna na urbanizem, je jasno, da opredeljuje »zazidalni možnosti« ni predmet urbanističnega načrta mesta. To je predmet podrobnejše presoje na ravni določenega zazidalnega območja, a ob upoštevanju navezav na sedanja območja.

2. Za lokacijo hotela na »Južnem trgu« in še pred tem za zazidalni otok CO 1/13 je bilo pripravljenih kar precej stvari, lahko bi jim rekli »zazidalni preskusi«. Veliko je še ohranjenega in povzetega ob pripravah za razpis nedavno končanega mednarodnega natečaja. Poznamo tudi vsaj dvojico ekonomskih presoj parametrov hotelskega programa.

3. Sam utemeljujem urbanistične razloge za predlagano lokacijo na kratko takole:

— poslovni, kongresni del in del poletniškega turizma v Ljubljani nujno terjajo hotel višje kategorije na kar se da centralni lokaciji, vsekakor pa v neposredni bližini Kulturnega doma Ivan Cankar in drugih specializiranih dejavnosti, ki so praviloma locirane v središču mesta;

— boljši hotel s spremljajočim programom gostinskih in trgovskih dejavnosti je lahko okrepitev žarišnega značaja jedra mesta, ki je pri nas še vedno obremenjeno s številnimi nezanimivimi, nedonosnimi in gradimi ostanki preteklosti;

— izbrana lokacija je primerna po velikosti, vidnosti in prometni dostopnosti, izgradnja hotela pa bo pospešila tudi njeno kompleksno prenovu.

4. Razpisovanje natečajev za idejne urbanistično-arhitekturne naloge brez vnaprej vsaj grobo opredeljenih programov ni umestno. Moramo si prizadevati, da bi taki natečaji ne pomenili zgolj oblikovalskih ekshibicij.

5. Konzorcij za izgradnjo »Južnega trga« bo najbrž ustanovljen v tej ali oni obliki isti hip, ko bodo izbrani nosilci posameznih programov. Vi govorite tako, kot da bi Južni trg že obstajal in kot da bi šlo le za to, da se nekaj drevesom, ki ste jih v zasadili (?), doda še kako drevo...

Postopki, ki zdaj tečejo, so povsem legitimni in skladni s strokovno prakso v svetu.

6. Predstavili ste se z izjavo »jaz osebno in še marsikdo drug je za rešitev statusa quo in miru, še posebno miru ljubljanskih lobbyjev«. Z zagovarjanjem statusa quo najbrž ne mislite resno, vsaj ne na tej lokaciji. Med »lobbyji« so pa tudi taki, ki jim je pri srcu razvoj mesta in njegovo prestrukturiranje za prihodnost.

7. Po vašem mnenju obsega »sindrom Južnega trga ves kompleks ljubljanskega urbanega propada, uničevanje okolja in neurejanje prostora«. Doslej se niste povedali, kaj za vas pomenijo ti pojmi, ki naj bi bili zadosten razlog za odstop mestne uprave, ki je spravila z mrtve točke celo vrsto sanacijskih in komunalnih nalog...

8. Ljubljanski izvršni upravi ne morete pripisovati »zlatega molka« niti »velikih interesov z malo argumenti«, ker vse njeno delo budno spremlja sredstva javnega obveščanja in delegatska razprava oz. odločanje. Vaši očitki pa zares »brlijo v ljubljanskem smogu«...

9. Prav značilno je, kako je vas in vaše somišljenike razburil vstop Ljubljane v gibanje »zdravih mest«. Ali morate tudi to akcijo izničiti, še preden se seznanite z njenimi mednarodnimi razsežnostmi, zato da bi dokazali, kako močni ste v nekih novih političnih konstelacijah? Ne morem si kaj, da se ne bi spomnil »konstruktivne« razprave nekaterih »alternativcev« ob predlogu IV. samopriskveva.

S pravo barvo prihajate na dan šele v zadnjem odstavku, kjer se sklicujete na Demos. Ni mi namreč jasno (ali pa mi je?), koga pravzaprav mislite, DEMOS ali demos ali celo Ljudstvo z veliko začetnico. Pri prvem gre za akronim porajajoče se demokratične opozicije, pri drugih dveh za čisto demagogijo, ki vam očitno ni tuja. Upam le, da boja za oblast in izrazov krivične sovraženosti do vseh tistih, ki so si dolga leta prizadevali za boljšo in lepo Ljubljano, ne bo plačalo to mesto z »zamrzljivostjo vseh načrtovalnih projektov«, ki jo zahtevate. Tu ste šli pa res predaleč.

Vladimir-Braco Musič, Ljubljana

Dela, 25. novembra
Stranka Zelenih in društva za varstvo
okolja

Prispevek sekretarja Zelenih Petra Jamnikarja v sobotni prilogi Dela, 23. decembra zahteva naš odgovor. Še posebej zaradi navajanja nekaterih netočnosti, ki jih pripisuje zvezi društva za varstvo okolja v Sloveniji oz. meni osebno.

Trditve, da Zeleni Slovenije kot organizacija niso nikoli ocenjevali dela Društva za varstvo okolja, ne drži, saj so predstavniki Zelenih od vsega začetka imeli kot glavni argumenti za potrebo po ustanovitvi stranke Zelenih nedejavnosti in zamiranje Zveze društev za varstvo okolja v Sloveniji, kar so javno razglasili kot dejstvo. V novembrski številki Naše žene je v intervjuju »portret meseca« Mauricij Olenik, »zeleni odposlanec«, večkrat ponovil, da »bi (brez Zelenih) ekološko gibanje verjetno doživelo enako usodo kot Zveza društev za varstvo okolja v Sloveniji, ki je počasi zamrla!«

Peter Jamnikar sam pa v Delu trdi, da so Zeleni v petih mesecih obstoja »uspešno povežati vsa razcepljena (ekološka) prizadevanja v Sloveniji v enoten nastop«. Pozabljajo ali pa nočejo vedeti, da so Duštva za varstvo okolja organizirana in čvrsto povezana v ZVOS že drugo desetletje! Zatem pa nadaljuje, da Zeleni »lovi čas, saj se morajo pripraviti na volitve, izdelati program, organizirati kongres (!) in še vrsto drugih organizacijskih nalog, kar vse je ZVOS že opravil, saj obstaja že 20 let.

Glede povezovanja stranke Zelenih v ZVOS pa smo predstavniki ZVOS že na skupnem pogovoru 14. novembra povedali, da Društva za varstvo okolja želijo še naprej delati kot društvene organizacije in se ne marajo vezati v stranko. O tem imamo tudi pisne izjave. Naj navedemo nekatere. Eno od društev za varstvo okolja (Salesko ekološko društvo) piše: »Kritika dela ZVOS je kritika dela vseh društev za varstvo okolja v Sloveniji, ki si je ne dovolimo! Naši člani niso za to, da se organiziramo v politično stranko, ker bi tako zajeli le del sedanjih naših članov v naše delo. Ostali hočemo organizirani v društvo in Zvezo, saj le v tem primeru lahko računamo na množičen odziv in podporo.«

In drugo (DVO Dragatuš): »Naše društvo za varstvo okolja ne bo pristopilo h gibanju Zelenih. Želimo ostati v ZVOS in delati kot društvena organizacija še naprej.«

Ob našem pisnem pozivu vsem društvom za varstvo okolja, da nam sporočijo zadnje število svojih članov, kar bi nam rabilo kot priloga k vlogi na Skupščino SRS za dodelitev finančnih sredstev za delovanje ZVOS, nam je npr. Društvo za varstvo okolja Slov. Bistrica odgovorilo, da nam tega ne sporoči, če se nameravamo pridružiti katerikoli stranki. Odgovorili smo jim, da ZVOS ne bo postala politična stranka, pa tudi pridružitve h kakšni stranki ne pride v poštev. ZVOS pa namerava samostojno predlagati svoje kandidate v Skupščino SRS, če bo volina zakonodaja to dopuščala tudi za gibanje in zveze, saj se z mislijo o potrebi neposrednega vključevanja predstavnikov ZVOS v sistem odločanja ukvarjamo že nekaj let, ne pa šele sedaj, ko je ta možnost odprta.

Da je stranko Zelenih ta naš namen, ki je bil objavljen v poročilu s seje UO ZVOS (10. 10. 1989) v Delu 28. 10. 1989, »neprijeto presenečilo«, je tudi dokaz zahteva Mauricija Olenika, podpredsednika Zelenih na tej skupni seji, naj ZVOS ta svoj namen javno prekrleži, v zameno pa je ponudil, da bo on javno prekrleži vse, kar je izjavil o »zamrtju« ZVOS v Naši ženi. Zanimivo barantanje Zelenih!

Na zadnji seji izvršnega odbora ZVOS 4. 12. 1989, na kateri je sodeloval tudi predsednik ZVOS Jože Knez, je bil sprejet tekst za skupno izjavo ZVOS in Zelenih Slovenije, ki se glasi:

»Dne 14. 11. 1989 sta na skupnem sestanku vodstvi obeh organizacij sklenili sodelovati pri določenih problemih in nalogah v zvezi z varstvom okolja.

Nesporne prioritete naloge varstva okolja v Sloveniji so naslednje:

1. Izstop Slovenije iz jedrskega ciklusa (zaprje JE Krško in RUZV-a, prepoved shranjevanja jedrskih odpadkov iz JE Krško na območju SR Slovenije).

2. Takojšnji sanacijski ukrepi v slovenskih termoelektrarnah (filtri, razžvepljanje in prehod na plinifikacijo).

3. Podpora prizadevanjem za urejeno ravnanje z odpadki, zlasti s posebnimi odpadki (sortiranje, reciklaža, sežiganje).

4. Ekološko izobraževanje na vseh učnih stopnjah, še posebej strokovnjakov za področje varstva okolja.

5. Delovanje neodvisnega »zelenega parlamenta«, ki bo sestavljen iz predstavnikov obeh organizacij, zaradi skupnega reševanja najbolj perečih ekoloških problemov, kadar se za to pokaže potreba.

Predstavniki Zelenih Slovenije so predlagali še skupno strategijo za nastop na volitvah 1990, česar pa Zveza društev za varstvo okolja v Sloveniji ni sprejela. Zveza namreč, po želji svojih društev, ostaja samostojna društvena organizacija. Sodelovala bo pri reševanju vseh problemov varstva okolja — kot doslej — in pri izvajanju ekoloških programov vseh strank. ZVOS bo še naprej opozicija proti vsem neekološkim in tehno-birokratskim posegom v okolje, pri čemer bo ostala odprta za vse pobude, ne glede na politično pripadnost predlagateljev, ne bo pa podpirala novega političnega karizma.

Ta izjava se sedaj usklajuje pri Zelenih Slovenije, nato bo o njej razpravljala UO ZVOS in bo v primeru obojestranskega soglasja javno objavljena. Ker stranka Zelenih odgovorja o takem vrstnem redu ni upoštevala in je že objavila nekatere lastne predloge, kot da je bilo že doseženo soglasje, mora ZVOS to javno zanikati. Sodeč po objavljenem članku Petra Jamnikarja, Zeleni Slovenije ta dogovor tolnačijo, kot njim ustreza, in si dovolijo objaviti svoje poglede na bodoči obstoj ZVOS, saj Jamnikar dalje pravi, da »so Društva za varstvo okolja za Zeleno Slovenijo neprecenljiva in življenjsko potrebna, ker hočejo Zeleni postati najglasnejši politični glasnik ekološkega gibanja« (ne pomeni to morda neke vrste eliminacije ZVOS in Društev?) in da »želijo pripraviti kandidatne liste skupaj, kajti v nasprotnem primeru bodo zmanjšale možnosti izvolitve ekoloških aktivistov v Skupščino!!«

ZVOS zavrača pritisk Zelenih Slovenije za skupen nastop na volitvah. »Politični (ne)uspehi na področju ekologije v Sloveniji« ne morejo biti odvisni od skupne kandidatne liste ali od delovanja bodoče (event. edine) stranke Zelenih, saj tudi pluralizem na ekološkem področju lahko bolj koristi kot škoduje, še posebej če bomo pri konkretnih akcijah nastopali skupno.

Predlagamo, da Zeleni še naprej ustanavljajo svoje podružnice, ZVOS pa društva, da bi tako kar največ dosegli v prid izboljšanja okolja v Sloveniji. ZVOS si bo skupaj z društvi prizadevala, da bo njeno delo bolj učinkovito, pri tem pa upa in želi vsem delom ekološkega gibanja več lastnih uspehov!

Zveza društev za varstvo okolja v Sloveniji s tem odgovorom končuje časopisno polemiko z Zelenimi Slovenije, čeprav konotacije z njimi ni Zveza nikoli začela niti želela.

Jelka Kraigher, predsednica IO ZVOS

Dela, 18. decembra
Sladkorna tovarna izkorišča kmete

K pisanju me je prislila velika umetna ceremonija, ki si jo je priredila Tovarna sladkorja Ormož 15. decembra 1989 ob svoji 10-letnici delovanja. Za boljši pregled uspešnosti tega giganta navajam nekaj dodatnih pojasnili. Tovarna je s pomočjo svojega »političnega monopola« in inflacijske igre že drugo leto zapored izkoristila zapužanje zasebnih pridelovalcev sladkorne pese pri oblikovanju odkupne cene (cenovne razmere z družbenim sektorjem so nam sumljivo neznane).

Bistvene napake so bile:

— končna zaščitna odkupna cena prvega razreda pšenice je bila 4.850 in ne 4.580 din, kot je upoštevala TSO. Šele to številko je moglo deliti s 3,5 in dobimo odkupno ceno kilograma sladkorne pese za 1. avgust

— ta cena bi se morala pomnožiti z avgustovsko (28,3 odstotka) in septembrsko (48 odstotkov) inflacijo — ne pa julijsko (31,3 odstotka) in avgustovsko (28,3 odstotka) in inflacijo preprosto seštet;

— za oktobrska izplačila bi tovarna morala upoštevati dnevno inflacijo (kar je v celoti izvedljivo s poračunom v začetku decembra) in ne uporabljati za ves mesec eno ceno v tem mesecu je bila inflacija 45 odstotkov);

— za novembrska izplačila bi bilo treba upoštevati še oktobrsko inflacijo (45 odstotkov) in nato obračunavati dnevno inflacijo v novembru (kar je izvedljivo s poračunom v začetku decembra)

Vsa ta izračunavanja bi si lahko prihranili z obračunavanjem vrednosti pese v trdni konvertibilni valuti, in sicer takole: končno zaščitno odkupno ceno prvega razreda pšenice delimo s 3,5 in dobimo dinarsko protivrednost pretopimo v ekue, glede na uradni tečaj ekua na dan izplačila sladkorne pese.

TSO je na vse te katastrofalne nepravilnosti bila s strani SKZ še pravočasno in večkrat opozorjena, vendar očito ni nič pomagalo. Tudi na izračun ekonomskega odbora SKZ ni bilo nobenega odgovora (izračun je bil objavljen v eni od prejšnjih števil Kmečkega glasa). Tam smo predlagali sprejemljive rešitve za obe strani:

— skupno ceno za naslednje leto 0,055 ekuev

— možnost vpliva na poslovno politiko TSO (enakopravna udeležba v organih upravljanja)

— neodvisnost kontrole celotnega poteka določanja sladkorne stopnje, primesti...

Iz teh nekaj podatkov je povsem očito, kje je glavni vir ekonomske uspešnosti te najmlajše in daleč najsodobnejše opremljene tovarne sladkorja v Jugoslaviji. Besede kmetijskega ministra Milana Kneževiča so očito blefarje.

Tovarna sladkorja Ormož bo tako dolgo zgrešena politična naložba, dokler ne bo ekonomsko poslovala, ne da bi pri tem izkoriščala kogarkoli, predvsem pa ne nemotne kmete.

Živinoreja nasploh (ne le v Pomurju in Podravju) je ogromno izgubila s porabo dragocenih družbenih sredstev za gradnjo ormoškega giganta, namesto da bi ta sredstva namenili za razvoj kmetijstva, ki bi danes veliko lažje preživljalo vse splošno krizo oziroma bi bilo sposobno proizvesti cenejšo hrano.

Sicer pa bi se kmetijski minister lahko pred nastopom v javnosti vsaj malo pozanimal za stališče SKZ glede določene tematike. Zahteva za odstop, ki mu jo je izglasovala SKZ na seji UO 20. 12. 89, je tudi s tega vidika povsem upravičena.

V upanju, da se bodo v naslednjem letu razmere normalizirale, želim vsem bralcem, še posebej pa pridelovalcem sladkorne pese, uspešno novo leto 1990.

Milan Rus, predsednik odbora za sladkorno peso pri SKZ

Dela, 23. decembra
Portret tedna: Ante Marković

V portretu predsednika ZIS je omenjeno moje ime v taki zvezi, da bralci sklepajo, da sem bil eden glavnih sodelavcev pri decembrskih ukrepih za zmanjšanje inflacije. Takšen vti zavajajo. Nisem namreč sodeloval niti pri pripravi niti pri izvedbi teh ukrepov. Ko sem aprila sprejel Markovičev vabilo, naj postanem njegov ekonomski svetovalec, sem izrecno dejal, da bom skušal narediti vse, da se inflacija postopno umiri, da pa bo sodelovanja konec, brž ko bi prišlo do odločitve za terapijo s »šokom«. Tega sem se v celoti držal. Pol leta sem se ukvarjal izključno z umiritvijo inflacije. Ko je na sestanku 24. novembra postalo jasno, da je dokončno odločil za terapijo s »šokom«, sem sporočil, da je postalo s takšno odločitvijo moje sodelovanje nepotrebno. Od tedaj tudi v resnici nisem več sodeloval.

Aleksander Bajt, Ljubljana

Dela, 16. decembra
Za nacionalen univerzitetni sklad

Med programskimi tezami štirih kandidatov za rektorje Univerze Edvarda Kardelja je treba nujno ostro reagirati na nekatere nenavadne, če že ne absurdne teze kandidatov. Boštjana Zupančiča (volitve so zdaj že mimo). Popolnoma nesprejemljiva je na primer njegova misel in zahteva, »da je prvo in prva naloga te univerze v vsaki družbi, da postane azil (?) za izjemno bistrine in nadarjene.«

Celo v izrazito razrednih družbah, kot je na primer angleška, se nismo slisali tako segregacijske zahteve, da ne rečem še česa hujšega. Splošno znano je, da lahko celo najuglednejše in najelitnejše univerze v svetu uspešno konča sleherni normalno razvit mlad človek, seveda če le zmoro visoko solnino ali ima stipendijo. Konča pa jo ob izredno dobrih profesorjih, asistentih in v sistemu, ki hoče, če zaradi svojega ugleda, ustvariti čimveč najodličnejših intelektualcev. Nobene izjemne bistrosti in ustvarjalnosti se pri tem ne zahteva od študentov, pač pa se to odločno zahteva od učnega kadra. Zato upam, da je kandidat morda mislil nanje. Toda tudi če je mislil na oboje, je poza vendarle preveč vzvišena. Ljudje, ki hočejo biti veliki, morajo tudi kaj velikega ustvariti.

Na srečo je na ljubljanski univerzi pred Zupančičem delala v pedagoškem in tudi siceršnjem znanstvenem pogledu cela plejada najodličnejših ljudi in nam dala čudovite kvadre, izmed katerih so nekateri dosegli svetovne sloves — brez kakšnih zahtev le po »izjemno bistrini in ustvarjalnosti«. Res pa je, da je bilo tudi veliko takih z najvišjimi cilji — pa s slabim delom.

Prav tu pogrešam, da ni nihče izmed kandidatov vsaj s kančkom samokritike govoril o takih profesorjih, ki se, namesto da bi se ukvarjali s študenti in nesebično skrbeli, da bi vzgojili čimveč dobrega kadra, ukvarjajo z vsem močnim, npr. z nenehnim predstavljanjem v sredstvih javnega obveščanja (zanimivo je, da se prav o Zupančiču zadnje čase, ne vem, kako in zakaj, piše toliko, kot se ne piše o desetih drugih najodličnejših profesorjih — ali premalo storijo za to?), nadalje z motoviljenjem okrog političnih oblasti, udeleževanjem na vseh mogoo-

čih seminarjih doma in v tujini, na simpozijih in kongresih (predavanja pri tem seveda odpadejo, ponavadi celo tako ignorantsko, da študentov o tem sploh ne obveščajo, kaj šele, da bi se jim kdo opravičil), potem so tu študijski dopusti, produciranje v glavnem nikomur potrebnih knjig in člankov, večidel prepisanih, pa nečastno kruhoborstvo (ob že tako preobilno plačanih tistih nekaj uric predavanj tedensko) pri bogatih podjetjih, često za velikanske honorarje, in z brezobzirnim izkoriščanjem brezplačne študentske delovne sile. Ne morem dokazati, da se z vsem tem ukvarja tudi imenovani kandidat, čeprav je vendarle znano, da se ukvarja z vsem močnim poleg svoje dolžnosti na univerzi: pesnikovanjem, esejistično, nekaj časa smo ga videvali tudi kot politika v eni izmed novonastajajočih strank, poznamo ga kot političnega komentatorja in ne vem kaj še vse. Bolj me moti, da ni odločno ožigal teh bolnih pojavov na ljubljanski univerzi, če že hoče biti rektor, temveč je govoril le vzvišeno o »birokratih in o mediokriteti«, pa tudi o raznih »slaboumih procedurah«. To je lahko tudi demagogija, posebej če nihče ne ve, kaj je kandidat konkretnega doslej storil za izboljšanje razmer na univerzi. In predvsem, kaj je dobrega storil za študente. Koliko knjig je zanje napisal, koliko skript, koliko se je z njimi ukvarjal zunaj predavanj, koliko časa je posvetil svoji stroki na račun drugega nestrokovnega in populističnega udejstvovanja?

Vzvišenosti naš narod ne sprejema, smo pač taki. Kakor tudi ne bomo hoteli razumeti nepoznavanja ali nepriznavanja naše tradicije, okolja, razmerij, dediščin evropske civilizacije, pri kateri se je ameriška na primer venomer samo učila.

Pa tudi sicer si naša družba na žalost ne more (in prav je, da si tudi neče) privoščiti razkošja, da bi pestovala take zahteve previsokih drž, še manj da bi dopustila ustvarjanje študentske elite. Tak azil naj si ti ljudje iščejo rajši kje drugje — če je sploh kje mogoče. Kajti ni vse, kar imamo na naši univerzi, le produkt »slaboumih procedur«. Notranja urejenost, angažiranost, spoštovanje kolegov in spoštovanje dejanskega doseženega, čeprav ni nujno, da se strinjajo z vsem, ti šele omogočajo vstop v proces in le tako te bodo spoštovali tudi tisti, s katerimi boš imel opravka. V take odgovorne procese, ki naj bi potekali na naši univerzi, je mogoče stopati samo kot globoko razumevaljo Človek brez omalovažujočega pogleda.

PORTRET LETA: SLOBODAN MILOŠEVIĆ

JUGOSLOVANSKI BISMARCK POSTANE KOMUNISTIČNI PAŠIĆ

Razpon od odkrite odbojnosti, ki jo povzroča s svojim političnim prepričanjem in konceptom, prek občasni poskusov najti opravilo ali motiv za narodni ali politični program, ki ga uteleša, tja do skrajno nekritičnega odobravanja in podložniške vdanosti, ne glede na skrajni cilj poti, na katero je popeljal Srbijo (in s katero, objektivno, kljub vsej retoriki, razbija Jugoslavijo) – pravzaprav kaže podobno o položaju v Jugoslaviji. Nemara je to do neke mere tudi cena zgodovinskega propadanja Jugoslavije, kajti na njenem političnem prizorišču svet že dalj časa ne vidi skoraj nikogar drugega – izjema je le premier – kot le tega »protijunka reforme«. Nekaj let nazaj, odkar je njegov politični komet zarezal v spraznjeno lidersko nebo nad jugoslovanskim političnim prizoriščem in odkar se je vsilil kot edini dejavni politični kaliber v otipnem okolju jugoslovanskih partijskih političnih mutantov, je Slobodan Milošević po svoje postal skoraj mitološko zrcalo zgodovine in sedanjosti jugoslovanskega političnega sistema.

Slobodan hiti nazaj proti izviru

Zato je tudi odnos do njega in njegovega projekta pravzaprav odnos do jugoslovanskega sistema v njegovi prejšnji in prihodnji obliki. Kajti sleherna analiza bi kaj hitro pokazala, da je Slobodan Milošević v najdoslednejših izpeljankah svojega programa pravzaprav neposredni »potomec družbene ureditve« z vsemi njenimi tipičnimi značilnostmi, od boljševistično-komunistične duhovne vsebine do njene socialno-psihološke podlage v zavesti »povprečnega občana«. Po drugi strani je Milošević v času hude krize prav tega projekta socializma, ko so v vsem dogmatiziranem socialističnem svetu začeli podirati stene in zidove, ki so obdajali labirinte avtoritarne vsevednosti in nedemokratskega enoumja, hkrati tudi simbol tistih sil, ki ne vidijo izhoda v prizadevanju, da bi, metaforično rečeno, »prišli na drugi breg«, marveč v tem, da bi se morali napotiti po reki navzdol, »nazaj proti izviru«. Prav to pojasnjuje, zakaj politični koncept, ki ga uteleša, zagovarja prelom z delom boljševistično-komandne tradicije

v jugoslovanskih razmerah prav prek obnove dela te tradicije.

Opis vzpona Slobodana Miloševića ni mogel brez opisa političnih razmer časa, v katerem je postal svojevrstni »partijski Bismarck«. Kajti takoj po Titovi smrti, ko je 40-letni samoupravni idealizem še varoval zidove jugoslovanske ureditve in ko reformske vibracije in slutnje iz andropovske uverture za Gorbačova niso segale do tukajšnjega političnega aparata, se je zdelo, da lahko jugoslovanska Trnuličeva samoupravna socializma, v bistvenih značilnostih menda »drugačna« od sovjetske, mirno nadaljuje svoje življenje v oazi evropske vzhodno-zahodne polarizacije. Še več, da je njena celotna politična imobilnost pravzaprav jamstvo za stabilnost – če želite živeti v miru, ne spreminjajte ničesar. A kaj hitro, že sredi osemdesetih, se je jelo jasneje kazati, da kriza socializma, nov tip odnosov med Vzhodom in Zahodom in novi procesi v Evropi neposredno vplivajo na notranje razmere sil v Jugoslaviji.

Odgovor jugoslovanskega aparata oblasti na ta izziv se takrat pravzaprav ni bistveno ločil od vztrajne Honeckerjeve trditve, da če spreminjate politiko Sovjeti, tega ni treba storiti tudi njemu, ali od podobnih teorij o »lastnem modelu«, ki naj bi rabile kot zaščita pred domačimi odmevi perestrojke. Rešili prazda v Jugoslavijo je bilo kajpada leto 1948, a kriza, ki se je odpirala pred njo kot neskončni prepad napak, zgrajenih ukrepov, nedoslednega odpravljanja sovjetskega modela, pravitazacije, korupcije in napačnih razvojnih politik, je razjedala na prvi pogled idealen si-

stem. Dolgoročni program in tako imenovana kritična analiza sta bila sramežljiv poskus odgovoriti na izziv trenutka: pretehtajte njune dosežke z današnjimi merili, pa vam bo jasno, da si je tedanja oblast prizadevala ohraniti sistem z drobnimi spremembami, to pa je neizogibno porodilo odločne zahteve po pravih spremembah. V Jugoslaviji te kajpada niso bile istega tipa in istih pojavnih oblik kot v Vzhodni Evropi, vendar so jasno opozorile vladajoči partijski vrh na nevarnost, tako da je začel iskati rešitev iz bližajoče se ideološke slepe ulice v tem, da je usmeril svojo pozornost na narodni problem. Da je razredni pristop velika napaka, je postajalo čedalje bolj očitno, poudarjanje narodnega pa je bila zadnja rešilna bilka. Zalostne posledice tega so danes že znane.

Novokomponirani srbski diktator ali rešitelj razpadajoče srbske zgodovine? Skrbno izbrani politični zagovornik memorandumске ideje Velike Srbije ali samostojni in samozavestni tvorec politike? Rešitelj Jugoslavije ali človek, ki jo bo dokončno razbil? Reformator socializma ali obnovitelj boljševistične tradicije jugoslovanske partije? Veliki manipulator, ki je preslepil milijonske srbske množice, ali človek, ki je trdno prepričan o upravičenosti svojega narodnega poslanstva? To je »uganka Milošević«.

Mislili so, da jim bo zagotovil mir

Kot potrjuje kronologija političnih dogodkov z začetka osemdesetih let, so bile v takih razmerah v srbskem političnem življenju vedno glasnejše zahteve po demokratizaciji, o čemer so pričali vse javno življenje, množična občila in deloma politično prizorišče. To je bilo v nasprotju z večino drugih republik, kajti Zagreb je moral pod suvarjevsko »belo knjigo«, Ljubljana je še živela pod kardeljevskim »plaščem zakona o združenem delu«, Sarajevo pa je stekalo pod bremenom zakulisnih obračunov med dogmatiskimi strujami. Če zdaj gledamo nazaj, se zdi, da je partija začela na vse strani izgubljati standardne pozicije in da ji je neposredno grozila lastna »nacionalizacija«. In prav v teh okoliščinah se je na srbskem političnem obzorju – večidel ravno zaradi nepripravljenosti drugih delov ZKJ in jugoslovanske inteligence podpreti zahteve po vsejugoslovanskem dialogu o demokraciji, ko torej to še ni nujno pomenilo tudi sedanega srbskega pojmovanja »detitizacije« kot pogoja za dezintegracijo Jugoslavije – prikazal Slobodan Milošević. Objektivno edini izvorni potomec ureditve, ki ga je bila Jugoslavija v tistem času sposobna dati – po desetletju politične identitetske vsch likov v enciklopediji jugoslovanske oblasti in po desetletju ideološke enakosti, kljub očitim »decentralizacijam«. Ali je bil to še (že?) čas za nastop velikega reformatorja? Ali pa sta bili Jugoslavija in ZKJ takrat objektivno pripravljeni le na svojega Čerčenka, tako da sta potrebovali kar dve leti, preden sta spoznali njegovo strategijo in cilje, ki jim jih je zastavljal?

Mislili so, da jim bo zagotovil mir

Jugoslovanski partijski vrhovi, ki so jim spremembe zamajale tla pod nogami, nesposobni takoj spoznati končni namen programa, ki ga je Milošević tedaj šele nakazal, in pripravljeni na svojevrstno »mefistovsko pogodbo« s takrat objektivno edino močno osebnostjo političnega življenja, so našli v njem svojega Bismarcka. Mogočini kancler naj bi jih rešil pred kosovskim separatizmom, slovenskim protijugoslovanstvom, ideološkim polomom in politično nestabilnostjo. Zato so osmo sejo kot izstrelilce novega srbskega politično-narodnega programa v političnem vrhu sprejeli molče – o tem, za kakšno »pogodbo« je slo, in o zavesti tedanjega vodstva prepričljivo priča tudi že zdavnaj pozabljena večerja v Skadarliji, na katero je nekaj dni po 8. seji, ko je javnost razmišljala, ali bo partijski vrh odgovoril na reciklažo ortodoksno-komunističnih sej – z vsem njihovim kriziziranjem (brzojavke z izrazi podpore) in instrumentiranjem (obsodbe, izobčenja) – prav Slobodan Milošević povabil ves zvezni centralni komite. Njegove člane je, bržkone v prvi epizodi svojega populističnega medijskega delovanja, pripeljal z avtobusi – naj mercedesi »počivajo« oziroma naj »ljudstvo« spozna nova pravila igre in vidi, kdo jo pravzaprav vodi. In ko so leto dni pozneje na Gazimestanu, pod žgočim soncem in ognjem njegovih grozečih retoričnih rafalov političnega ekspanzionizma, morali

molče prenašati svoje spreminjanje v talce politike, ki jim je odkrito grozila, so vodilni ljudje jugoslovanskega sistema pravzaprav plačali ceno te prve skadarlijske večerje »novega voditelja«.

V začetku se je vse to zdelo nemara preveč nedolžno, ker so sprva dobro skrivali strateško povezanost z memorandumskim »srbskim narodnim programom« za 21. stoletje, prvim, ki ga je Srbija dobila po vojni (vsaj za to so ga razlašali), čeprav so memorandum navidez zanikali. V začetku, torej v času, ko pahljača pluralizma ni bila tako razprta in ko je partijska zavest še prevladovala nad celoto političnega sistema, je bil Milošević vzpon bolj ali manj »potiskan v podzavest«, ker je partijski oligarhiji v bistvu vendarle ustrezal njegov ideološki profil. Šele pozneje je odkritje državno-narodne komponente Miloševićevega programa omogočilo natančnejše analiziranje njegove ortodoksno komunistične plati in porajanje sintagme o nacionalkomunizmu kot podlagi »projekta Milošević«.

„Že zdavnaj je pozabljena večerja na Skadarliji, na katero je Milošević nekaj dni po 8. seji (ko je javnost razmišljala, ali bo zvezni partijski vrh odgovoril na to obnavljanje ortodoksno-komunističnih sej) povabil ves zvezni centralni komite. Njegove člane je, bržkone v prvi epizodi svojega populističnega medijskega delovanja, pripeljal z avtobusi – naj mercedesi »počivajo« oziroma naj »ljudstvo« spozna nova pravila igre in vidi, kdo jo pravzaprav vodi. Na Gazimestanu so eno leto kasneje pod žgočim soncem in ognjem njegovih grozečih retoričnih rafalov vodilni ljudje jugoslovanskega sistema plačali ceno skadarlijske večerje.“

Protislovje je kajpada očitno, o njem pa priča še druga »mefistovska pogodba« med srbsko inteligenco in njegovim partijsko-upravnim aparatom: po eni strani je bila težnja po demokratični reformi sistema, o kateri je prva v Jugoslaviji spregovorila prav srbska inteligenca, v njenem velikanskem delu potisnjen na račun uresničitve »zgodovinskega sna« o državno-ozemeljski celovitosti, dokler sredstva, s katerimi je bila dosežena ta »nova integriteta«, niso skoraj popolnoma onemogočila demokratične konstitucije srbske države. Po drugi strani je »državni udar«, izveden na osmi seji, omogočil popolno obvladovanje srbske partije z namenom z njenim aparatom uresničiti glavni strateški cilj »Miloševićevega projekta«, namreč nastanek nove Srbije na podlagi prepričanja, da je bila ta v povojni Jugoslaviji politično in gospodarsko podrejena oziroma na podlagi mnenja, da kriza v Jugoslaviji in kriza socializma v Vzhodni Evropi ustvarjata ugodne mednarodne in notranje razmere za dokončno rešitev »srbskega narodnega vprašanja v Jugoslaviji, na Balkanu in v Evropi«, kot so govorili Miloševićevi spremljevalci.

Pozno odkritje starih kosti pod cesarskim plaščem

In sredstva za uresničitev tega cilja? Izrabiti večplastno kosovsko krizo in iz njene alkimi-

je ideoloških zablod, gospodarskih napak in nikoli priznanih civilizacijsko-kulturnih razlik (na katere so med jugoslovanskimi sistemskimi spremembami vselej cepili etatiistični model, najprej srbski, nato albanski in zdaj spet srbski) narediti prvo kepo, ki bo sprožila plavaj.

Potem pa iz tega zapletenega klobčica izločiti eno samo razsežnost, namreč izseljevanje srbskega prebivalstva iz krajev, kjer nihče ne živi ne lahko ne lepo, in iz tega narediti človeški in narodnoideološki »požig Reichstaga« s ciljem ustvariti zmelo in kaos v jugoslovanskem političnem življenju in v zavesti slehernega občana. Vse, kar se je zgodilo po tem, je že zgodovina. Od »sojenja četverici« do Gazimestana je bila Jugoslavija nenehno talika srbske narodno-politične strategije.

Slobodan Milošević pa se je spremenil v simbol tega gibanja. Zakaj ga niso takoj spregledali? Kar zadeva najširše sloje, predvsem zato, ker je pri praktični izvedbi vselej izrabljala šibke točke jugoslovanskega sistema, ki jih je s stališča »reformске logike« objektivno težko ali celo namogoče braniti, od Kosova prek neumskih afer do skorporirane in zbirokratizirane zavesti političnega aparata na vseh ravneh, s čimer je objektivno lažje prodobival pristaje, ki niso docela razumeli, da upravičenost kritike starega sistema ni »nove« opravilo za nastanek njegove identitete – »ve različice«, toliko nevarnejše, ker je zavita v enonacionalni plašč.

Politični inženiring, ki je omogočil »izstreliti« Slobodana Miloševića, je izrabljal vse kar mu je bilo na voljo: očitno nezadovoljstvo množic s sedanjim ustrojem, nederivencirani politični sistem, ki znotraj svojega institucionalnega okvira ni pravčasno ustvarjal možnosti za mirno preobrazbo, nov tip političnega delovanja, nov način političnega govora. ... Država, ki je predložila živila v politični apatičnosti, je, skoraj naravno, potrebovala veliko časa, da je pod cesarskim oblačilom spoznala staro ideološko okostje. O tem nemara dovolj zgornjo priča že odnos do Miloševićeve »novega govora«: ta je namreč jasen, nedvoumen, preprost, brez tipično jugoslovanskih samoupravnih fraz. Najširši sloji so ga sprva sprejeli natanko tako, zato so potrebovali veliko časa, da so dojeli, da se pod tem prvim slojem pravzaprav skriva klasični obrazec političnega govora, temelječega na negaciji, ki ji sledijo obljube. Vzemimo katerikoli »programski« nastop Slobodana Miloševića, od intervjuja za Nin in odgovorov na 46 vprašanj, prek Gazimestana, govora v Jugoslaviji oziroma v srbski skupščini po sprejetju ustavnih dopolnil, intervjujev za Le Monde in Reuter, tja do govora ob koncu srbskega partijskega kongresa – pa bo jasno, da redno nastopa z argumenti o tem, kaj »Srbija« ali »mi«, torej vladajoča elita, »nočemo«, »ne moremo dovoliti« ali »ne moremo prenašati«, stavek pa se končuje z znanim »toda«, torej z obnovo istega sindroma oblasti, ki objublja, a ne izpolnjuje tistega, zaradi česar se menda bojuje. Zato ne preseneca, da je sintagma o »lahka danih obljubah« postala metafora za Miloševićeve nastope. Po drugi strani pa je novi način govora izraz njegove osebne psihološke konstitucije, v kateri »liderska črta« samodopadljivosti verjetno pride prav – nedvoumno so jo v strateškem centru »memorandumske« preobrazbe Jugoslavije dobobra pretehtali – zagnanemu aparatu, ki ga vodi, kajpada ob taktično spretno načrtovani shemi javnega nastopanja, to je prodora v osredje in prevzemanja osebne odgovornosti ali po drugi strani, kadar je to pač potrebno, umika pred neposrednimi reflektorji javnosti – primer je denimo skoraj petmesečni pogazimestanski molk oziroma »prestavitev« opravljanja nalog na sodolave s ciljem zmanjšati nevarnost, da bi približljajenost liderske osebnosti skopela.

Nazadnje je ta velikanski trud, da bi se projekt ustvarjanja nove srbske države v Jugoslaviji ali na kraju porušene Jugoslavije nekako vgradil v realne politične odnose v državi – trud, ki je nihal od grozeče mitingaške nestrpnosti do neiznajdljivosti v sedanjih fazi samozolacije Srbije – moral pripeljati do položaja, ko Milošević s čedalje ožjim aparatom oblasti in vedno večjimi pooblastili stoji na vrhu piramide srbskega hierarhičnega sistema »integrirane narodne korporacije« razpet med dilemo, ali naj se začne prilagajati realnim razmeram, ali pa naj nadaljuje po politični poti, ki pelje v slepo ulico. Kajpada v skodo naroda, ki ga vodi.

Hido Bišević

Foto: Igor Modic

SHKELZEN MALIQI

Preskušnja srbske opozicije

Na Kosovu je nekaj novega: ustanavljajo se parastanke! V Pristini je bila namreč 7. decembra ustanovna skupščina podružnice Združenja za jugoslovansko demokratično pobudo (ZJDP), ki je štela okoli 80 članov, doslej pa se je članstvo podvojilo. Tako je tudi v posebnem delu Jugoslavije, kjer je v zadnjih osmih letih že dvakrat posredovala vojska, uvedeno pa je bilo tudi izredno stanje, okrnjen politični monopol ZK, ki je vsakršno alternativno politično delovanje neprizanesljivo obojal kot kontrarevolucijo in se bojeval proti njemu z ukrepi državne represije. Mar to pomeni, da tudi Kosovo v procesu pluralizacije jugoslovanskega političnega prostora ni moglo ostati pod političnim in policijskim nadzorom? Tej se utegne postaviti na čelo Adem Demač, ki je pred kratkim prišel iz zapora, kjer je odsedel skoraj 30 let.

lozaja Albancev, pa tudi vseh drugih narodov in narodnosti, ki žive na Kosovu. Sprožilo so tudi pobude za ustanovitev Ekološke zveze Kosova, bodoče stranke zelenih. Ko pa bo led prebit in koi bodo vzpostavljena pravila igre, je pričakovati tudi ustanovitev drugih strank, nemara tudi stranke nacionalistov. Tej se utegne postaviti na čelo Adem Demač, ki je pred kratkim prišel iz zapora, kjer je odsedel skoraj 30 let.

Pluralizacija Kosova nemara ni tako nepričakovana, če jo obravnavamo v okviru velikih sprememb na socialističnem vzhodu, kjer se je že čez noč kot hišica iz kart sesula večdesetletna boljševiška dogma monopolna komunistična partije. Vprašanje pa je, kakšna bo usoda teh alternativnih političnih tokov na Kosovu sprito Miloševićeve politike trde roke in deklariranega enoumja v Srbiji. Bo Srbija (oziroma njeno vodstvo) mogla prenesti večstrankarske resnice o Kosovu, če doslej ni bila pripravljena sprejeti celo frakcijskih razlik v mnenjih v sedanji zvezi komunistov in je obojalo vsakršno drugačno mnenje o Kosovu, ne da bi si pomisljala celo pred sodnimi procesi politične narave, kakršno je sojenje Azemu Vlasiju, ki je med objektivnimi analitiki veljal za pripadnega razmeroma spravljive struje v kosovski ZK, pripravljene na koncesije Srbiji, vendar s pogojem, da bi Kosovo in Albanci dobili trdnjša zagotovila za svojo politično in kulturno avtonomijo?

V tem hipu pa je vendarle temeljno vprašanje, kako je z opozicijo v Srbiji. Se naposled prebujajo? Ustanoviti beograjske podružnice ZJDP ni takoj sledil val ustanavljanja opozicijskih strank. Nekaj mesecev je trajalo obdobje premišljevanja in tehtanja: ali ostati pod okriljem Miloševićevega režima ali se osamotiti? Šlo je za to, da je bila Miloševićeva politika v resnici opozicijska glede na titozem

kot uradno jugoslovansko doktrino, Tita pa je oboževala, da je poniževal Srbijo in srbski narod in zavrl njun razvoj. Protititoizem je združil vse politične sile v Srbiji, če ne štejemo tistih, ki so jih razkrinkali in onemogočili po osmi seji.

Srbska opozicija pa je imela še en pomemben vzrok, da se ni mogla takoj odločiti za strankarsko razvrstitev: Kosovo. V opozicijskih krogih so menili, da je večstrankarski sistem nujen, na tihem so prerazporejali sile, začrtali so ločnice med različnimi programi in interesi, zaradi kosovskega problema pa so vedno znova odlagali izpeljavo delitve. Odkrito zagovarjajo tezo, da mora imeti velika nacionalna koalicijska v Srbiji še vedno prednost pred demokracijo, dokler Srbijo ogrožajo Albanci in drugi zunanji sovražniki. To stališče je pred kratkim zagovarjal Matija Bećković, eksplicitno pa je izrečeno v intervjuju predsednika srbskega kulturnega društva Zora iz Knina Jovana Opačiča: »Povedal vam bom, da se je v Srbiji uveljavilo mnenje, da bi uvedba večstrankarskega sistema, ki si ga vsi želijo, zdaj pripeljala do demonolitizacije, ta pa prav zaradi Kosova ne bi bila produktivna.«

A vsi opozicijski krogi se niso strinjali s to logiko odlaganja notranje demokratizacije. Preudarni pripadniki opozicije so začutili, da bi bilo nevarno še naprej ostajati v Miloševićevi senci in se tako odreči vsakršni lastni pobudi. Zapletene in protislovne jugoslovanske razmere, nagle spremembe v Vzhodni Evropi, ki dogodek v Srbiji in Jugoslaviji postavljajo v povsem drugačno luč in dajejo prednost slovenskemu modelu pluralistične demokratizacije pred srbskim modelom monolitnosti in homogenizacije, pa tudi strah, da se bo Miloševićev režim izrodil v nekakšno

novo obliko totalitarnega režima, so srbsko opozicijo prisilili, da je stopila iz monolitne Miloševićeve sence. Tako je bila v torek, 12. decembra, v Beogradu ustanovljena Demokratska stranka Srbije, ki jo vodi Kosta Čavovski, njen politični mentor pa je po nekaterih trditvah Dobrica Čosić. Napovedujejo tudi ustanovitev liberalne in še nekaterih drugih strank.

Ali to pomeni, da bo Srbija kmalu opustila tudi politiko ene same in izključne kosovske resnice? Ali bo politična demokracija v Srbiji, če bo legaliziran večstrankarski sistem, pomenila tudi legalizacijo demokracije na Kosovu? Vse kaže, da teh dveh demokratizacij ne bi smeli povezovati vzročno-posledično po nekakšnem avtomatizmu. Prejelo držalo, da si bo srbska politika prizadevala za ohranitev sedanjega režima in ukrepov državne represije na Kosovu, pri tem pa bo postopoma opuščala – ta proces je že stekel – dosedanje ideološko upravičevanje izrednih ukrepov z albansko kontrarevolucijo, kar sodi v besednjak boljševističnega diaboliziranja sovražnika. Namesto o kontrarevoluciji zdaj čedalje pogosteje govorijo o albanskem terorizmu in genocidnem kratekruj etničnih pravic Srbom na Kosovu v minulem obdobju. V opozicijskih krogih v Srbiji menijo, in kaže, da se s tem čedalje bolj strinja tudi Miloševićovo vodstvo, da je na Kosovu mogoče uveljaviti izrabski model: parlamentarna demokracija z območjem, kjer je ves čas v veljavi izredno in celo vojno stanje zaradi delovanja etničnega terorizma (v Izraelu Palestinci, pri nas Albanci), ki ogroža državno suverenost in ureditev.

Vprašanje pa je, ali se bo Srbiji posrečilo vsiliti ta model v okoliščinah, ko ni deležna vsestranske podpore niti v Jugoslaviji, še manj pa v tujini. Temeljna Miloševićeva strategija

FEBRUAR: Cankarjev dom

zadevanj, da bi si zagotovil večino v CK ZKJ in sklical izredni kongres, posledica pa je pešanje moči in razpad ZKJ.

Brez dvoma je s tem razpadla tudi celotna ideološka konstrukcija kosovskega problema, od programa ZKJ za Kosovo iz leta 1981 do najnovejših partijskih resolucij. To pa žal ne bo odpravilo kosovske krize, temveč jo bo bržkone še zaostrilo, tako da bo izid še bolj negotov, kar sicer velja tudi za jugoslovansko krizo.

MILAN KUČAN, BODOČI PREDSEDNIK SLOVENIJE?

»Odšel sem, da ne bi bil zavora«

Milan Kučan je brez dvoma »prvo ime« slovenske politike, pri čemer ni mišljen samo njen uradni oziroma vladajoči del; to navsezadnje potrjujejo tudi vse javnomnenjske ankete. Ob njegovem odhodu s partijskega trona je bilo v javnosti veliko ugibanj, zakaj »zapušču« partijo prav zdaj, pred volitvami, ki ji grozijo z odhodom v opozicijo – in kaj misli početi v prihodnosti. Sam pravi, da je lahkega srca stisnil roko nasledniku, češ največ dela, vloženega v novi partijski program, je vendarle Ribičevega.

Ne, ne. Če v isti skupini, ki je nisem predlagal jaz, je bilo nekaj zelo radikalnih ljudi. Npr. general Svarun. Sem pač človek, ki vzdržuje veliko stikov – od borev do ljudi iz recimo Žižkovskega kroga. Vrsto takih sestankov sem imel, toda noben ni zbudil take pozornosti kot ta. Očitno je v Sloveniji živ politični miselni vzorec, po katerem je treba imeti nasprotnika, da se lahko politika potrdi.

V partiji ste morali ravnati kot vsak politik: loviti ravnotežja, taktizirati...

Drugeče se v politiki sploh ne da delati.

V vsakem primeru. Toda: Evropa nas pričakuje? Da, če bomo sami sposobni napraviti kaj za to, da nas bo lahko pričakala. Vse drugo so iluzije in zato je govorjenje, kako nas Evropa podpira, zapeljavanje Slovencev. Kot zmeraj v zgodovini je seveda prav, da se Slovenci opremo sami nase, in zato je zame pomembno, ali naj v ospredje postavimo vprašanje »tako smo si različni« ali pa je treba v določenem trenutku premisliti: »tu smo si skupni, da ne rečem enotni«.

Za opozicijo v glavnem velja, da je razdrobljena, brez jasnih programov in močnih voditeljskih osebnosti. Ali ni partija s Pučnikom, ki je tudi intelektualno močan, prvič dobila trdnega, resnega nasprotnika, ki bo verjetno predstavljal tudi dokaj alternativen program?

V politiki je treba računati z ljudmi, kakršni so. Tej logiki sem sledil v ZK in tudi potem, ko so se začele pojavljati nove zveze s svojimi voditelji. Za politično okolje neke družbe je seveda spodbudno samo, če vodijo stranke ljudi z jasno predstavo o tem, kaj želijo doseči s svojim gibanjem. Brez tega vse temelji na nekem spretnem, užaljenosti, čisto osebni konkurenci – tega moram, tega ne. Bolj ko bodo programi profilirani, bolj ko bodo jasno profilirane voditeljske osebnosti kot identifikacijski znak raznih organizacij, intenzivnejše bo to življenje in boljši skupni rezultat. Zame je v tem trenutku ključno vprašanje, ali bo vsa ta opozicija pripravljena prevzeti tudi odgovornost. Ne za to, kar je, ampak za to, kar bo. Za to, kar je, objektivno se zmeraj nosimo odgovornost komunisti.

Kaj torej mislite o Pučniku?

Da je vreden vsega političnega respektu.

V Sloveniji se vedno bolj postavlja vprašanje, ali je Jugoslavija sploh še za življenje sposobna tvorba, ali se zanjo da najti najmanjši skupni imenovalec.

Jugoslavija je gotovo zrela za temeljite reforme. Slabo je, da bi političnih skupin za res neobremenjen pogovor o našem skupnem življenju. Da bi bil tak pogovor potreben, priča naše zdaj nesrečno življenje. Kraj, kjer bi bilo to mogoče in potrebno odgovorno povedati, je lahko 14. kongres ZKJ.

To so bolj lepe želje.

Do takega pogovora bo prišlo, če ne s sedanjimi, pa z naslednjimi politiki, če ne z naslednjimi, pa s tretjo generacijo. To brez sledenja ni mogoče. Ker je ključ do tega – vsaj navidezen – še vedno partija, bo treba ta pogovor temeljito pripraviti na 14. kongresu. Če se tam ugotovi, da ni mogoče, bodo razmisleki seveda veliko bolj radikalni.

Na nekaj bi morali misliti že zdaj: tudi če se bodo vse republike notranje demokratizirale, bo Jugoslavija še vedno skrajno konfliktna tvorba.

Gotovo. Če nastala je s predpostavko, da je konfliktna. Gre za to, ali bodo nastali demokratični mehanizmi, ki bodo prinesli normalno reševanje konfliktov. Za to je potrebno kot izhodišče vzeti priznavanje razlik, na tej podlagi pa identificirati tisto, kar je skupno. Ustavno pravna forma je potem veliko manj pomembna. Zdjaj so spori o formi tako zaostreni zato, da bi se prikrilo pravo vsebino sporov. Neživljenjski in politično neodgovorno je reči: Jugoslavija je federacija, zato morajo biti vsi odnosi takšni! Se pravi, Jugoslavijo in vse njene državljane položiti na Prokurstvo posteljo, in kdor strli čez, ga odreže, kdor je premajhen, ga nategne.

Zakaj je beseda konfederacija tako bogokletna? Lahko razmislišmo o odcepitvi in kot celo zapisevanje v ustavo, o konfederaciji kot možni vmesni fazi pa se ne sme govoriti.

To so strahovi preteklosti, ki segajo v naš čas, pač po formuli, da se v slovenskem političnem življenju znašli ljudje, ki so si po svojem značaju in tudi razumevanju politike tako različni, kot smo si npr. Smole, Stanovnik, Sinigoi, Potrč in jaz. Vsi kot celota smo morda dober simbol nečesa, kar so Slovenci v tem trenutku potrebovali.

Usoda Jugoslavije je še vedno popolnoma odprta, odprta so vprašanja, kakšna bo njena družbena ureditev in ali bo sploh še obstajala.

To so prava vprašanja, vendar v veliki meri se niso odprla. Ključni sta vprašanja, kaj je socializem in kaj Jugoslavija...

... si lahko predstavljamo tudi nesocialistično Jugoslavijo?

Saj je že bila.

Ali je lahko spet?

Lahko, čeprav ne taka, kot je bila bivša. Toda vsa ta vprašanja resno se niso odprla. Načrt zadnji kongres je predlagal tako pot: v vseh republikah demokratične volitve, ki potem legitimirajo sogovornike v Jugoslaviji, da se začnejo pogovarjati o teh vprašanjih.

Kakšen bo po vaše razplet. Prosim, da niste poklicno optimistični.

To je vsaj toliko kot od notranjih razmer odvisno od zunanjega dogajanja, ki lahko pogojuje tudi nerazveseljeno podoben. Potreben je razmislek, ali ne bo do večer realistična vzhodna Evropa prehodno postala bolj desna od desne zahodne Evrope. V začetni Evropi, zlasti levi, je zaznati tako bojazn. Seveda bo zelo pomembno tudi dogajanje v SZ.

Ali je pregrešno razmišljati o možnosti, da Slovenija zaživi samostojnost?

Pregrešno ni, toda koliko je realno? Vsi smo si doma, pri starših, kdaj zaželeli oditi, in potem si videl, kako grozno so starši prizadeali in te isčejo. Lahko je reči – odhajamo. Vprašanje je, kam oditi.

Če ste že dali tako primerjavo: vsi otroci prej ali slej odrastejo in odidejo.

Ali ste s svojim vodenjem ZKS, z njegovimi rezultati, kolikor toliko zadovoljni? Recimo, da se lahko odgovarjate z minimalno distanco.

Kritično distanco, nekakšno paralelno razmišljanje, sem skušal ohraniti ob vseh aktualnih dogajanjih. No, od samega začetka mandata se mi je zdelo pomembno priti do točke, s katere definitivno ne bo več mogoča vrnitev k realističnemu razmišljanju socializma. Mislim, da smo s tem kongresom do te točke prišli. Na to je vplivalo tudi veliko stvari, ki se niso dogajale znotraj partije. Vsekakor pa je partija s tako svojo usmeritvijo mnoge iniciative izzivala, mnoge sproščala, jih valorizirala in puščala prostor, da so dobivale svoje mesto v Sloveniji in Jugoslaviji. Na človeški ravni sem nezadovoljen s tem, da meni in nam vsem skupaj k temu kreativnemu naporu ni uspelo pritegniti več ljudi.

Splošna ocena pravi, da je največja zasluga »vase« partije v tem, da je omogočila miren prehod v parlamentarno demokracijo.

O tem še ni mogoče govoriti v preteklem času. ZK pa je treba brez sprenevedanja priznati, da se je zavedala, da je dolžna varovati osvojeni prostor demokracije, da bi omogočila čimbolj normalen, zvezen, incidenten prehod v pluralistično družbo.

Ta dosežek ZKS je nekako razvrstnoten z naglim dogajanjem v vzhodni Evropi.

Mogoče je tudi tak pogled. A tudi drugačen: vzhodnoevropski prehod je vendarle izsiljen, brez konstitucije, ki je pri nas morda šla s počasnejšimi koraki, kot so objektivno zorele razmere. V vzhodni Evropi so bili ti procesi izzivani s težnjami razmerami in so se sproščali, bolj incidentno, vodo tega tragičnega transilvanskega vrhuna. Pri nas so bile stvari po drugi poti. Takoj ko je bilo mogoče in potrebno postaviti vprašanje, ali je to, kar živimo, socializem, in takoj ko je bilo mogoče in potrebno odgovoriti: ne, to ni socializem – se je seveda postavilo vprašanje, kaj pa je pa je potem socializem in kaj je mogoče še ob kakem drugem socializmu. In to je v slovenski družbi tako globoko zasidrano, da od te točke po normalni poti ni več mogoč korak nazaj.

Ste na začetku svojega mandata vsaj približno slutili, da boste vi in ZKS postali to, kar ste zdaj?

Nihče od nas ni predvideval daljnosežnosti in intenzivnosti teh procesov. Mogoče pa je bilo predvidevati, da bo to prelomen čas. Toda tisti hri, ko smo na svojem predzadnjem kongresu rekli, da je nujna ločitev partije od države, mi je bilo jasno, da bo to potegnilo za seboj zelo dramatične procese.

Niste tega izrekli kot floskulo?

Ne, se zdaj sem prepričan, da je bil to prelomen stavek, kajti iz njega izvira pravna država, to pa pomeni popolnoma novo premisljanje vseh družbenih paradig, vseh vrednot in tudi njihovega vrstnega reda. Razvoj ZKS potrjuje, da smo s tem stavkom mislili resno. Proces seveda ni bil premočren.

Kdaj ste intimo sprejeli večstrankarstvo oz. ali ga jemljete kot nujno zlo ali nekaj res potrebnega in samoumevnega?

Ob prvi verziji Kardeljevih »Smeri« se mi je zastavilo vprašanje, kaj pomeni pluralizem samoupravnih interesov v praktični realizaciji. Zdelo se mi je, da take ali drugačne oblike strankarskega pluralizma ne moremo preskočiti, da je to praznina v kontinuiteti našega razvoja. Hkrati se mi je zdelo, (in to sem počel v vsem svojem mandatu), da strankarstvo ne sme biti vsiljeno incidentno, na nedozorelo družbeno podlago, ampak šele potem, ko bo v Sloveniji bolj ali manj profiliran normalen lok političnih interesov od leve do desne. In to se je tudi zgodilo. Seveda ne mislim, da je strankarska demokracija skrajni dosežek civilizacije. Čas bo pokazal, za kaj smo Slovenci zrel, za kaj ne, koliko tega strankarstva (koliko političnih platform) potrebujemo. Toda tako kot je bil partijski monopol nasilje nad človekom, bi bilo nasilje nad njim tudi, če bi lahko stopal v politično življenje samo kot član posamezne stranke. A zdaj je treba to obliko demokracije pač preizkusiti, jo izživeti.

Še letos ste govorili o nestranskanem političnem pluralizmu. Samo iz taktičnih razlogov?

Ravnati se pač po svojem volilu, da je treba ljudi prepričevati, jih pridobivati, ne pa odbijati. V organizaciji s članstvom širokega spektra, ki kljub morebitnemu zunanjemu videzu ni monolitna, je bilo pač treba računati z zorenjem zavesti in ne postavljati preveč radikalnih zahtev, ki bi lahko prinesle zavore, nezaupanje, ki bi, če bi se okrepilo, lahko preraslo v nezaupanje v osnovne smeri razmišljanja. Veliko smo bili med ljudmi in v njih je še veliko strahov preteklosti, ne vseh ne-utemeljenih – navsezadnje je Slovincem največ nesreče v zgodovini prinesla klasična delitev na liberalni in klerikalni tabor. Seveda bi lahko šli tudi v radikalen prelom in možen je odgovor, da bi bil rezultat boljši. Ker ni preizkušen, imajo vsi, ki tako mislijo, prav. Jaz sem pač zadovoljen, da se ZK v tem času, ko je kljub vsemu šlo za radikalne spremembe, ni »osul« še bolj. Radikalnost z naglimi preskoki bi osip najbrž povečala.

Kakorkoli ste ravnali, ste za ene ali druge vedno ravnali napačno. Zve ste se preobrazili prepočas (»Žižkov krog«), za druge prehitro (Popit). Zdi se, kot da ste vodili nekakšno sredinsko linijo in zdi se tudi, da ste se preveč bali frakcijskega razcepa.

Mislim pač, da partija pripada vsem njenim članom, ki pa so seveda zelo različni. Žižkov krog, Popit – ne vem, ali gre samo za vprašanje počasnosti ali hitrosti. Zgled in drugi so odšli v trenutku, ko se je odprl pluralen prostor in ko je bilo mogoče politično promocijo prepričevanje dosežati z nepartijskim političnim delom. Osebnost mi je žal ravno za ta krog, kajti v glavnem je mislil izraziti evropsko napredno in predstavljati tisti prenovitveni duh, ki ga ZKS najbolj potrebuje. Pri Popitu je šlo za drugo: kaj je socializem in kako to realizirati. Nazoren komentar na to sta njegovi objavljeni pismi. Še bolj nazorna je bila reakcija CK, po moje prenovitvena: ni se mu zdelo, da je kakršenkoli razmislek na levem ali desnem boku organizacije takole hebrečen, da pri nekaterih stvareh ne bi bilo mogoče sodelovati. Če drugi te možnosti ne vidijo, je to njihov problem.

Zanimivo je mnenje, ki ga je že mogoče slišati o Sloveniji drugod v Jugoslaviji: da Slovenija ni stabilen partner za dialog, ker se je njena politična scena preveč razbila in ker je zdaj pred volitvami. To po malem spominja na odnos ZDA–SZ, ko Kreneljev tarna, da se z Washingtonom že dolgo pred volitvami ni mogoče ničesar zanesljivo zmeniti.

Ta podobnost obstaja. Vsaka stvar pri nas je politično relevantna z volilnega vidika. Vsako dejanje je, objektivno ali subjektivno, preračunano na to, kako bo delovalo na ljudi. Seveda pa ta položaj deluje tudi na tiste, ki naj bi se s Slovenijo pogovarjali, in zanje je to seveda izgovor ali psihološki efekt, preračunan na njihove razmere. Kajti monolit se težko pogovarja s pluralno strukturo. Imeti mora sobesednika. Ta sobesednik pa je v tem položaju še zmeraj tisti, ki ga monolit ne priznava (v bistvu gre za srbsko-slovenski dialog), ker da je zadnji branik konservativizma v Evropi. Hkrati pa mu legitimnost odreka tudi domača politična scena. Mislim, da ne eno in ne drugo ne drži. In zdaj, ko se oni opravičijo, zakaj se s Slovenci ne pogovarjajo, je pač najlažje reči: s Slovenijo se ne da pogovarjati, ker ni pravega partnerja. Pred volitvami so ni neresni. Seveda bi lahko odgovorili: v Srbiji se ni mogoče z nikomer pogovarjati, ker dvomimo, da je pravi sobesednik lahko to vodstvo. To seveda ni res, kajti srbsko vodstvo ima, če nam je to všeč ali ne, večinsko podporo v svojem narodu in republiku.

Ali pa vsaj dovoljšnjo količino moči.

Vsekakor to vodstvo v imenu srbske republike nastopa v Jugoslaviji in navzven, če bo postavljeno pod vprašaj znotraj Srbije, je to stvar odnosov v Srbiji. Ni mogoče iz Slovenije urejati razmer v Srbiji. In obratno.

Sprememba imena ZKS je prej ali slej najbrž neizbežna.

Ime organizacije ni srajca, ki jo slečeš samo zato, ker kažeš bolj prijazen obraz. Ne zdi se mi pametno vse notranjepartijsko življenje spremeniti v prepis o tem. Bistvena je vsebina, program. In če program narekuje diskontinuiteto z nekaterimi stvarmi, tudi z imenom, je treba pač pogledati argumente za in proti. Zdjaj je program tu in zdaj je možen razmislek, ki pa je nekoliko drugačen kot pred dvema mesecema, ko smo odprli in odložili razpravo o imenu. Zgodilo se nekaj stvari, zlasti romunska tragedija, ki idejo komunizma, tudi če z njo nimajo zveze, tako kompromitirajo, da narekujejo vsaj kritičen razmislek, kaj lahko to pomeni v perspektivi.

Ali bo romunski šok deloval na Jugoslavijo pozitivno ali negativno?

Dolgoročno vsekakor pozitivno, kratkoročno pa različno, kakor so različne situacije v Jugoslaviji. Kratkoročno nam je nekaj škode napravil tudi v Sloveniji. Antikomunizem je dobil nove argumente. Televizijska slika je bila grozljivo prepričljiva in za tistega, ki je to gledal, zraven pa se lahko reče: »To je komunizem«, ne pa: »to se je dogajalo v imenu nečesa, kar ni bil komunizem«, je razmislek seveda na dlan.

Bi vi v ZKS, ki bi bila manj socialistična, kot je zdaj, še hoteli sodelovati?

Manj socialistična ne more biti več, če bi bila manj socialistična, tudi ne bi mogla uresničiti kongresne usmeritve (X. kongresa). V celoti je nismo, toda v osnovni usmeritvi smo pripotovali do točke, ki se mi zdi pomembna, zato sploh ne razmišljam o tem, da bi lahko bila ZKS manj socialistična. Seveda pa so posamezni deli ZKJ daleč od našega razmišljanja in če bi bila taka ZKJ prevladujoča, nas veliko, vključno z mano, v njej ne bi hotelo biti.

Komunizem-socializem je zlasti v Romuniji popolnoma diskreditiran. Kaj je socializem, v bistvu sploh več ni jasno. Ali ni potemtakem boljše sprejeti Pučnikovo formulo, ki nekako pravi: pustimo etično socializem, ne-socializem, ampak vzemimo za svoj osnovni okvir demokracijo z vsemi klasičnimi atributi in jo polnimo s konkretnimi vsebinami?

Gre za kategorialni aparat, ki smo se ga navadili uporabljati, čeprav ljudje njegove posamezne institute zelo različno razumejo, iz česar izvira veliko političnih sporov. Da bi lahko prišli do pravih vsebin – kaj komu kaka stvar pomeni – je treba najprej vzpostaviti demokratični prostor znotraj organizacij in znotraj družbe. Slovenski premislek bi zato temelj identifikaciji ne toliko pojmov, ki jih zdaj uporabljamo, kot predvsem političnih pogledov oz. programov. Ne zato, da bi jih vnaprej kvalificirali, ampak identificirali in jasno artikulirali. Potem pa je presoji ljudi prepričano, kam jih bodo postavili. V našem političnem življenju bo prišlo do zanimivega prestrukturiranja in marsikdo, ki zase misli, da je na levi, bo pristal na desni. In narobe. Šele politična platforma slovenskih socialdemokratov bo npr. povedala, ali so res demokrati in socialdemokrati.

Med vašimi mandatom se je večkrat sušljalo, da se Kučanovi liniji in vam osebno majo stolk, da vas ogrožajo zdrave sile, jugoslovanski pritiski, kombinacija med njimi itd. Ali je bilo to res?

Tega, da bi se mi majal stolk, nisem občutil, morda zato, ker nanj nisem bil močno navezan. Če že, je bil ogrožen s t. i. jugoslovansko situacijo in njenimi pritiski. Zato nam je relacija z Jugoslavijo pobrala veliko preveč energije. To, kar se je v Sloveniji govorilo o zdravih silah, je bolj zasluga tistih, ki so to plasirali iz svojih interesov. Jaz tega nisem tako občutil, morda zaradi prepričanja, da ZK pripada vsem njenim članom. Vsi imajo pravico do svojega mnenja in če bi »zdrave sile« dobile večino, bi bilo treba iz tega potegniti demokratičen sklep in se umakniti. Razprava ni nikoli pripeljala do te točke, tudi s tisto znamenito skupino ne, ki je »pršla k meni na pogovor. Sam sem jih povabil. Nekaj jih je za pogovor predlagal F. Popit, nekaj pa jaz.

Zakaj je njih povabil?

Ker sem mislil, da to ni pogovor z mano, ampak o tem, kaj počne CK. Pogovor se žal ni končal, in sicer zaradi beograjskega mitinga dan po našem shodu v CD. Potem se je začelo o tem pogovoru pisati v javnosti in žal mi ljudi ni več uspelo pripraviti do tega, da bi se pogovor nadaljeval.

V javnosti velja, da ste se takrat pogovarjali z zdravimi silami.

To je napačna predstava. Med temi ljudmi je bilo precej takih, ki razmišljajo radikalneje od mene.

Ravnali ste torej strateško: sami ste povabili nekaj starejših tovaršev, ki pa razmišljajo liberalno, tako da se nevtiralizirali skupino, ki je zares zdravosilska.

Foto: Srdan Živulović

Bili ste nekakšna sredinska sila?

Sredinstvo je povezano z nekaterimi negativnimi pojmi in jaz bi se jim seveda rad odrekel. Skušal sem delovati integrativno. Pogosto se mi to ni posečilo, pogosto pa bi bilo integriranje, pomirjanje tudi škodljivo – boljše je bilo, da se razlike pokažejo in razčistijo na ustreznem mestu, npr. v CK. Stvari pa smo zmeraj srečno pripeljali do konca, vsaj v toliko, da smo zavarovali človeško integriteto ljudi, vpletenih v konflikte.

Nekatere konflikte pa ste preprosto odložili in počakali, da se stvari razpletejo same po sebi.

Da, v predsedstvu se nam je za nekatere stvari zdelo, da bi bi jih lahko razrešili samo nasilno, kar bi se nam pozneje otepal. In tako se je nekaj stvari znotraj partije in slovenske družbe izživelo samo od sebe. Nenehni pritiski iz Beograda, zdaj že bistveno manjši, naj interviramo v t. i. časopisnih aferah.

Ste morali kdaj kak konflikt rešiti tako, da ste udarili po mizi in ga presekat s svojo osebno avtoriteto in avtoriteto funkcije?

Ne spomnim se, da bi kdaj udaril po mizi, celo domne. V predsedstvu tako polarizirani situaciji sploh ni bilo. Kjer je morala ZK jasno izraziti svoje stališče, pa smo hodili po verifikaciji na CK. Npr. v zvezi z ustavnimi spremembami, CD, procesom, sporom zaradi Kosova... Na CK smo hodili z jasno »zvestavo, da bomo morali odstopiti, če ne bo verificiral našega stališča. Upam, da tega ni samo počeli na način, kot da zaupnico izsilijo jemo.

Kaj je partiji na volitvah bolj nevarno: opozicija kot taka ali zgodovinsko breme partije?

Zgodovina je obremenjujoča, ker se na tej točki povezuje z vprašanjem, koliko je nevarna opozicija, ki seveda ni nevarna, ampak koristna za tvoje delo. Deloma pa igra na našo preteklost, ki je v nekaterih točkah za obračunavanje zelo priročna – ne za obračunavanje s preteklostjo, ampak s sedanjo partijo in se bolj z njeno perspektivo. Po načelu: z večjim jadrnom ti zaprem pot in poberem sapo in ti stojiš na mestu.

Baje ste si oddahnili, ko ste v nedavni Delovi anketi lahko prebrali, da bi za partijo volila čertina volitev.

No, oddahnil si nisem, kajti ankete so pač ankete. Do volitev je še precej časa in marsikaj se bo še zgodilo, doma, v Jugoslaviji in svetu. Prav javno mnenjske raziskave kažejo, da so Slovenci v svojem sicer stabilnem osnovnem trendu razmišljanja zelo podvrženi iracionalnim dnevnim nihanjem. Politika si mora biti glede tega na jasnem. Zame je pomembno, kdo bodo kandidati na teh volitvah, to, da bodo lahko ljudje po volitvah mirne duše rekli, da so svojo usodo, svoj interes za boljše, mirno življenje prenesli na ljudi, ki bodo to zmogli uresničiti. Skratka, v tem hipu gre bolj za fenomen zaupanja kot za kaj drugega. Do naslednjih volitev se bodo te stvari gotovo racionalizirale in normalizirale. Te volitve bodo morda bolj opredeljevalne Slovencev proti temu, česar ne želijo, kot že jasna opredelitev za to, kar želijo.

Partija bo po volitvah ohranila večji vpliv, kot do boba volitvah glasov, kakršenkoli že bo ta odstotek. In sicer zaradi utečenih kanalov vplivanja na gospodarstvo, upravo, banke itd.

Z volitvami se nič ne konča, ustvarjajo pa se novi, pravno urejeni in utemeljeni odnosi,

Čisto nič nisem odlašal. Že ko sem sprejel mandat, sem povedal, da sprejemam samo enega, in že aprila, ko se je začela razprava o tem, je bilo moje stališče jasno.

Očitno so mislili, da ne mislite resno.

Najbrž, ali pa so želeli, da bi ostal. Tu gre tudi za osebno zaupanje. Z večino ljudi sem prihajal v stik in to rodi razmerje zaupanja, ki ga ne moreš kupiti drugače, kot da tudi sam zaupaš drugim. Jaz ne morem več reagirati drugače, kot sem v teh štirih letih, do obisti so me spoznali. Ljudje imajo radi znane situacije. Nov človek pa seveda pomeni nove situacije, nove neznanke. Tudi iz tega so nastale želje, da bi ostal.

Zakaj ste pravzaprav odšli?

Razlog sem že povedal in je načelne narave. Nevarno je, če začne v organizaciji dobivati domovinsko pravico razmišljanje, da ni mogoče brez enega človeka. Ze preteklost kaže, da to ne more prinesiti dobrih rezultatov.

Nobenega človeka niso sama načela; so bili tudi neki drugi razlogi – utrujenost, obremenjenost, nenehni stres...

Poglaviten je razlog, ki sem ga navedel. In morda še spoznanje, da sem za to organizacijo kot njen identifikacijski znak za jugoslovanske razmere tudi breme. Seveda mislim, da je bolj važno, kaj se misli pri nas, toda vendarle... Seveda pa človeka navdajajo še drugi razmisleki: ali je v tebi še dovolj ustvarjalne moči, potence, da ne postaneš zavora, ali nisi prišel do meje, ko postaneš rutiner. Se te nevarnosti sploh zavedaš? V ta vprašanja in dileme je ujet vsakdo, to je človeško.

Ali gre pri tem odhodu morda tudi za vaše politične ambicije v tem smislu: precej let ste bili prvi človek slovenske politike in to bi radi, kar je normalna politična ambicioznost, ostali se naprej. Ta politika pa je zdaj razbila na več kosčkov, strank in na vrhu lahko ostanete le tako, da se dvignete nad stranke in zasedete ustrezen položaj.

Ne mislim, da sem bil prvi človek slovenske politike. Ta vzorec se vsiljuje v drugem delu Jugoslavije, in zato, da bi bil uspešen, si pač mora poiskati antipod tudi tu. Kar naprej so torej iskali prvega človeka slovenske politike, da bi ga lahko eliminirali. Rekel sem že, da so srečne okoliščine naslede, da se je to oblikovalo tim, ki je prispeval k temu, da je slovenska politika dobila svojo identifikacijo in postala razpoznavna. Do konca? Veliko so nam očitali neodločnost, omahljivost itd. Taka ocena je mogoča. Ali smo preveč respektirali jugoslovanske in domače realnosti? Tudi o tem je mogoča in potrebna diskusija.

Moje politične ambicije segajo samo do vprašanja, ali je z mojim delom mogoče in potrebno zavarovati osvojeni prostor demokracije – tu sem se pripravil še naprej angažirati, drugačnih političnih ambicij od tod naprej pa nimam. Če gledam za naprej, pa bo moral na nekaterih funkcijah v prenovljeni, demokratizirani in pluralni Sloveniji vsakdo biti nadstrankarski ali nestrankarski. Predsednik parlamenta mora biti predsednik parlamenta, ne more biti socialdemokrat ali komunist! Jasno je, da bo ostal član svoje organizacije, vendar ne more uveljavljati interesov svoje organizacije, ampak interese institucije, ki je v pravno urejeni državi ključnega pomena. Dokler je na taki funkciji, morata biti njegova strankarska ali ideološka pripadnost absolutno podrejeni odgovornemu in kvalitetnemu opravljanju te funkcije. Mitterrand je, npr., tipičen zgled človeka, ki je po političnem prepričanju socialist, obenem pa nesporno prvi človek Francije oz., če hočete, oče naroda. Najprej Francoz in šele potem vse ostalo.

Javno ste že rekli, da v federacijo ne boste šli. Ostajate pri tem?

Ostajam, kajti stanje duha je tako, da v vodstvu ZKJ ne bi mogel ničesar napraviti.

Politika pa vam je še naprej usojena. Veliko ljudi misli, da vam je na kožo napisan položaj predsednika predsedstva SRS.

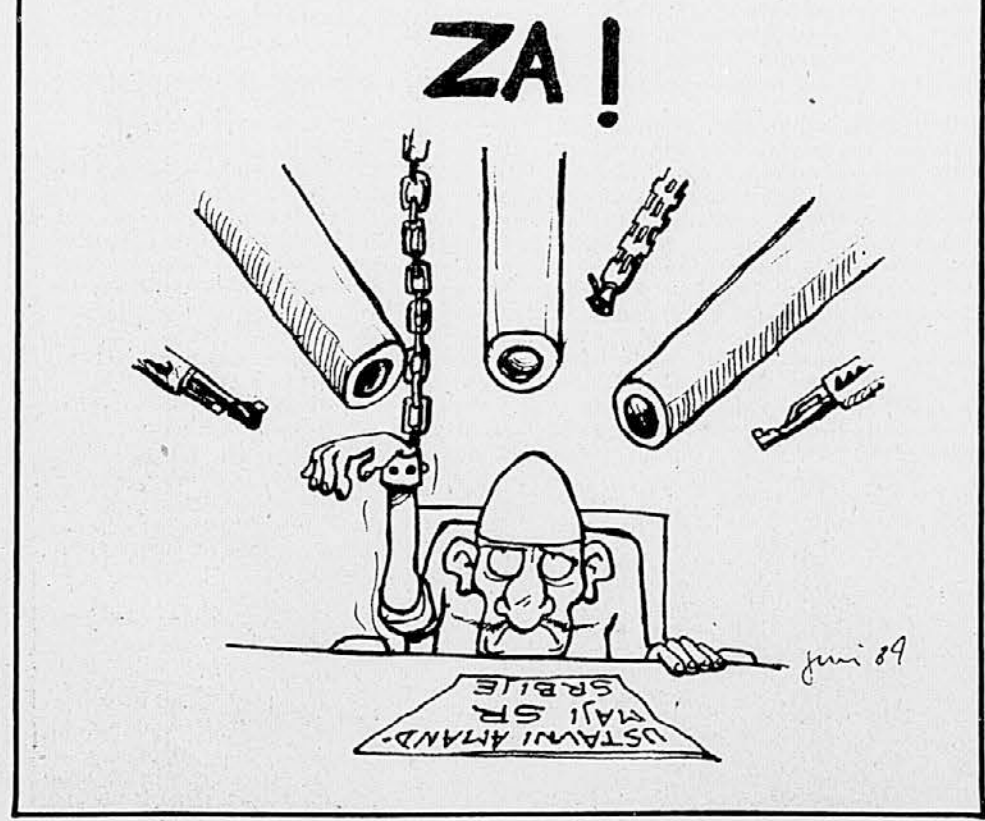
Ta hip vam na to vprašanje ne bi mogel odgovoriti zelo konkretno in zelo pozitivno. Najprej predstavljam si, da bo to položaj v tem prehodnem času zelo odgovorna stvar, čeprav brez velikih formalnih pooblastil. To mesto je lahko moralno zelo pomembno, če je na njem človek, ki mu sodržavljani priznavajo velik moralni ugled. In to priznanje je mogoče seveda izmeriti samo z volitvami. Če bi bil odgovor na to vprašanje prepričen samo moje presoji, bi bil negativen. Sem pa seveda še zmeraj član ZKS in njenega CK, in to toliko odgovoren, da o tem ne bi mogel odločiti popolnoma sam, če bi bil naš skupen premislek, da je potrebno, da se moje ime pojavi na kandidadni listi (zdej puščam ob strani, ali za mesto, ki ga omenjate ali za parlament).

Najbrž tudi sami ne verjamete, da bi lahko uživali v vlogi nepolitičnega zasebnika.

O, tu vas bom pa razočaral. Zelo lahko si predstavljam tako vlogo.

JANKO LORENČI

MAREC: Sprejemanje srbske ustave na Kosovu

MIKA TRIPALO, EDEN OD SIMBOLOV »MASPOKA«

»Tisti, ki so zmagali nad nami, so nas spravili v krizo«

V letih 1973 in 1974 sem zapisal vsa dejstva v upanju, da bo to nekega dne mogoče objaviti. Pred kakima dvema ali tremi leti pa sem vse skupaj preuredil – nisem spreminjal dejstev ali dokumentov, marveč sem na podlagi novih spoznanj dodal še nekaj podrobnosti, ki osvetljujejo takratne dogodke z razdalje današnjega časa. Knjiga obravnava obdobje od 1962. do 1971... torej tisto, kar se je dogajalo v okviru spopada med koncepti, do koncepta razvoja socializma. Ta spopad je bil pravzaprav iskanje novega modela socializma, ki smo si ga vsi želeli že od leta 1948, a ga žal nismo mogli uresničiti. Gibanje na Hrvaškem ni bilo nikoli zgolj narodno, hrvaško, marveč tudi socialno, psihološko in gospodarsko, njegovo bistvo pa je bila zahteva po rešitvi najpomembnejših ekonomskih problemov.

Menil sem, da moram objaviti spomine, ker to dolgujem ljudem, ki so sodelovali v gibanju in politiki. Veliko jih je namreč doživelo težke trenutke, čeprav je res, da ni nihče izgubil glave. Poleg tega sem hotel kot eden izmed udeležencev javno povedati svoje mnenje – moram pa reči, da je bilo moje stališče v nasprotju z uradno politiko. Ne domišljam si, da je tisto, kar sem videl, popolna in edina resnica; to je le še dodaten prispevek k razsvetljevanju takratnih dogodkov. Mislim, da to ni zadnja resnica. Še danes namreč tega ni tako preprosto ocenjevati, kot pravimo. »Črno-belo.« Po mojem prepričanju je šlo za demokratično socialistično gibanje, vsaj kar zadeva njegovo matrico; a če je matrica tako obsežna, se gotovo najdejo tudi nosilci, diametralno nasprotnih stališč. Cilji gibanja so bili razporejeni v tri skupine, najpomembnejši pa je bil nadaljnji razvoj samoupravljanja oziroma krepitev njegove materialne osnove, a ne v republikah, marveč v delovni organizaciji. To je pomenilo, da je bilo treba zmanjšati vpliv državnih organov, ki so takrat predpisovali prav vse, do najmanjših podrobnosti, decentralizirati dohodek, omejiti vpliv države in omogočiti veliko večjo svobodo družbenopolitičnim telesom v primerjavi s klasično partijo. O tem sem govoril decembra 1968 na zagrebški univerzi.

Ali v svoji knjigi govorite tudi o doslej neznanh dokumentih in dejstvih? Ker ste bili takrat »partijski človek« – ali vidite kako podobnost med tedanjem časom in tokovi v današnji ZKJ?

V tistem času nismo ne smeli ne mogli – morali pa niti nismo priti do takih spoznanj – govoriti o političnem pluralizmu večstranskega tipa. Vedeli pa smo, da enopartijski sistem ni dovolj pretočen, da bi lahko vsi različni interesi splovili na površje. Partija se je zavzemala za programirani interes, ki je zatiral posamične interese. V Hrvaški je šlo za demokratično gibanje množice, vendar ne zgolj za zbiranje množic po ulicah. Tega gibanja nismo ustvarili mi – možnosti za njegov nastanek so dajali zlasti dokumenti z osmega kongresa in ustava iz leta 1963. Ljudje smo imeli na izbiro: obsojiti, braniti, zapirati, ali pa stopiti na javno prizorišče in se spopasti z njimi. Sledeje je bilo veliko bolj tvegano, vendar bi, o tem sem popolnoma prepričan, prineslo tudi pomembnejše rezultate. Očitno pa ni bilo dovolj ne potrpljenja ne razumevanja. Podcenjevanje mednarodnih odnosov nas je tedaj drago stalo in nas se danes. Ukinitve zbora narodov leta 1953 je bila namreč napaka, saj ga je bilo treba nekaj let pozneje vnovič urediti. Zavzemali smo se za federacijo v večnarodni skupnosti, v kateri naj bi delovni ljudje, občani in narodi neposredno uveljavljali svoje pravice v republikah, ne pa na ravni federacije. Po našem mnenju bi morala federacija imeti samo tisto, o čemer bi se vsi skupaj dogovorili. Še takrat nisem skrival svojega mnenja, danes pa sem se bolj prepričan, da mora federacija imeti le toliko skupnega, kolikor se dogovorimo. Nekateri pogosto primerjajo mitinge na Hrvaškem z mitingi v Srbiji. V Hrvaški niso bili ne pogosti, ne množični, ne protestni, marveč je šlo za priložnostno oznanjevanje posameznih dni. Poleg tega so potekali v okviru zakonitih

institucij političnega sistema. Na njih nismo zahtevali nič posebnega, marveč smo le podpirali ustavne spremembe; nismo zahtevali nobenih aretacij, odstavitev ali odstopov politikov iz drugih okolij in federacije. Nismo pozivali niti k orožju.

Posebej bi rad poudaril, da so bile naše metode drugačne. Nismo namreč za vsako metodo silili v druge republike, še manj smo pozivali Hrvatce iz drugih republik, naj se nam pridružijo. Politiki pa so v govorih kar tekmovali med seboj z izjavami, da je tisto, kar se dogaja na Hrvaškem, protijugoslovansko, protikomunistično in protisocialistično. Tako so denimo nekateri slovenski politiki zatrjevali, da se je Zveza komunistov Hrvaške »izgubila, utopila« v narodni evforiji. Mislim, da sta k takemu mnenju pripomogla predvsem nepoznavanje položaja in še bolj komunistična izključnost, ki se je še danes nismo otresli. Komunisti še vedno vztrajajo pri stališču, da imajo vedno v žepu pripravljeno rešitev za vse, kar se dogaja. Toda, če hočete demokracijo in če hočete sodelovati v njej, potem morate biti pripravljeni sprejeti tudi popolnoma drugačna mnenja v porajajočem se gibanju. Ne morete ostati »deviško čisti«. Nas poglavitni problem pa je dvojnost sistema – govorimo namreč eno, delamo pa drugo.

Naša javnost še vedno ne ve, v kakšnih okoliščinah ste odstopili oziroma zakaj ste se odločili za ta korak. Nam lahko kaj poveste o tem?

Odstopil sem po lastni volji, tega mi ni nihče predlagal. V sklepih besedi na sestanku izvršnega biroja 8. decembra 1971 je bilo po informaciji Staneta Dolanca o uresničevanju sklepa 21. seje rečeno, da Savki Dabčević-Kučar in Peru Pirkerju ni mogoče zaupati, da bosta uresničevala sklepe 21. seje in da bodo zato zahtevali, naj odstopita. Sledil je premor, med katerim sem stopil k Titu in mu rekel, da želim odstopiti.

Presenečen mi je odgovoril, da Vladimir Bakarić in jaz že dve leti nimava operativnih funkcij v Hrvaški in torej ne moreva biti odgovorna za takšnejši položaj. Rekel sem mu, da se imam za enega izmed protagonistov

V kratkem bodo izšli spomini Mika Tripala, enega najvidnejših predstavnikov mlajše generacije partijskih reformatorjev, ki jo je skupila v obračunu v letih 1971/72. V tej knjigi, ki bo izšla po dvajsetletnem prisilnem molku, bodo seveda osrednje mesto zavzemali dogodki, v katerih je bilo zatrto takratno hrvaško narodno gibanje. Najprej smo ga vprašali, zakaj se je za knjigo odločil prav zdaj.

stov te politike, ker pa jo izvršni biro obsaja, menim, da moram odstopiti. Toliko bolj, ker ne želim prevzeti odgovornosti za preobrate v tej politiki. Tito mi je svetoval, naj premislim, in pristavil, da ne glede na to, kaj se bo zgodilo, ne bo dovolil, da bi kdorkoli blatili njegove dosedanje sodelavce. Nekaj dni pozneje, 12. decembra, smo se v premoru seje centralnega komiteja Zveze komunistov Hrvaške sestali v Savkinem kabinetu, kjer sem prosil Milko Planinc, naj prebere izjavo o mojem odstopu s položaja člana izvršnega biroja, ki sem jo poslal Titu oziroma o odstopu s položaja člana predsedstva SFRJ, ki sem jo poslal Jakovu Blaževiću. Milka je dejala, da bo to težko storila, ker bo začela jokati. A kljub temu je izjavo prebrala – in ni jokala.

Danes prevladujeta dve različni mnenji o vlogi Josipa Broza Tita. Nekateri ga dolžijo za vse naše težave, drugi pa ga zagovarjajo. Kaj menite vi?

Mislim, da je Tito nedvomno največja osebnost našega komunističnega gibanja. Največ zaslug ima predvsem za pripravo izhodišč za vstajo leta 1941, to je v času, ko je bilo vse skupaj videti tako brezizhodno in brezupno. V teh izhodiščih je bila rešitev narodnega problema izjemnega pomena. Po mojem mnenju ima tudi največ zaslug za odpor Stalina leta 1948 in za druge reforme, ki smo jih izpeljali v Jugoslaviji. To pa ne pomeni, da lahko pozabimo, da je bil vzgojen v duhu stalinistične razlage marksizma in da se ni zlahka otresel dogmatskega pogleda na teorijo razrednega boja, diktaturo proletariata, vodilne vloge komunistične partije in njene zasnovanosti na načelu demokratičnega centralizma. Bil je človek z napakami in hibami in prav gotovo bi lahko razpravljali o tem, ali bi sleherni njegov korak in odločitev, pa tudi odnos do posameznih sodelavcev, mogel dobiti pozitivno oceno. Nobenega dvoma ni, da vse, kar je naredil, ni bilo pravilno. Bil je karizmatična osebnost. Verjetno drži, da je Jugoslavija potrebovala takšno osebnost, hkrati pa je bilo brez dvoma navzkriž s potrebami po demokratičnih družbenih ukrepih.

Kako danes presojaate zgodovinski pomen in omejitve maspoka na Hrvaškem, ki je bil za nekatero hrvaško pomlad, za druge pa nacionalistično divjanje in kontrarevolucija?

Seveda bi bil neobjektivno, če bi rekel, da so naša tedanja mnenja dosegala progresivnost današnjih hoten in zahtev. Res smo zahtevali samostojnost trga, a tedaj nismo govorili o integralnem trgu. Govorili smo o blagovnem trgu. Kar zadeva demokracijo, politični pluralizem in večstrankarski sistem, smo govorili drugače, mislim pa, da smo v mnogih razmisljanjih in nastopih opozarjali na to, da je

model, ki je v veljavi, preživet model socializma. To so tedaj opredeljevali kot protijugoslovansko, protikomunistično, protisocializem.

Kot kaže, ste prepričani, da ne bi zabredli v tako hudo krizo, če bi bili tedaj sprejeti nekaj prvih vašega programa in se odločili za te spremembe modela.

Tega sicer ne morem dokazati, a prepričan sem, da so družbeni dogodki in razvoj pokazali, da so garniture, ki so leta 1971 prišle na oblast v republikah in federaciji, pa tudi program, ki je bil tedaj sprejet, poglavitni vzrok današnje krize v Jugoslaviji.

»Hrvaški mitingi leta 1971 so potekali v okviru zakonitih institucij političnega sistema. Na njih nismo zahtevali nič posebnega, marveč le podpirali ustavne spremembe; nismo zahtevali nobenih aretacij, odstavitev ali odstopov politikov iz drugih okolij ali federacije. Politiki pa so kar tekmovali z izjavami, da je tisto, kar se dogaja na Hrvaškem, protijugoslovansko in protikomunistično. Tako so denimo nekateri slovenski politiki zatrjevali, da se je ZK Hrvaške »izgubila, utopila« v narodni evforiji.

Današnji mednarodni spori so veliko bolj silovit in nevarni za obstoj Jugoslavije kot tisti v sedemdesetih letih, ko ste bili na oblasti. Vi je to med drugim posledica dejstva, da je bilo v sedemdesetih letih prekinjeno reševanje nacionalnih in drugih vprašanj, ki so se tedaj zastavljala se posebej na Hrvaškem in v Srbiji?

Mislim, da so današnji spori silovitejši in da bolj ogrožajo Jugoslavijo; res je tudi, da so posledica programa, ki so ga zasnovali, potem ko so odstranili nas na Hrvaškem, pa tudi druge skupine funkcionarjev v Jugoslaviji. Menim namreč, da je tedaj zmagal neostalinistični program z dvema bistvenima točkama. Prva je zanižanje protibirokratskega koncepta in druga zanižanje družbene vloge

ZKJ, kakršna je bila sprejeta na šestem kongresu. Partija je spet vzela vse v svoje roke in tako vse organe, od samoupravnih do družbenopolitičnih organizacij, spremenila v forumsko fasado. Komunisti so si spet pridobili privilegiran položaj v družbi, uvedba moralopolitične neoporečnosti kot merila za vsa pomembna področja, od znanosti do gospodarstva in kulture, pa nas je pripeljala tja, kjer smo danes. K temu je pripomogla tudi odprava smernic tržne ekonomije in vzpostavitev tistega, čemur danes pravimo dogovorna ekonomija. Ovira za razvoj demokracije je bila tudi teža o zaostritvi razrednega boja in čedalje pomembnejši vlogi tako imenovane meščanske desnice. Ne strinjam se s tistimi, ki mislijo, da je krizo povzročila narava federacije, kot je bila zasnovana v tistem času, ker je bilo takšno naravo federacije težko uveljaviti v okoliščinah, ko ni trga, demokracije in pravne države.

K povišni totalitarizmi oziroma avtoritarni politiki ureditvi ste verjetno prispevali tudi vi kot visok mladinski, partijski in državni funkcionar. Ali je takšno ureditvo po vašem mnenju sploh mogoče demokratizirati, ne da bi jo v celoti odpravili ali vsaj temeljito spremenili njeno naravo?

Seveda, vsi smo po svoje sodelovali pri nastanku tega starega modela, ker pa je ta model v določenem razvojnem obdobju obrodil sadove, bi bilo težko zanikati prav vse v povojnem razvoju Jugoslavije. Ko pa smo že začeli čutiti, da se je obrabil, so bile možnosti za spremembo očitno odvisne od moči napredne in demokratične misli v uradnih strukturah. Žal pa so bile te napredne sile vedno slabše organizirane in bolj neenotne kot tiste druge. Mislim, da je treba naš sistem temeljito spremeniti, ker se je izkazalo, da se politika ne sme opirati predvsem na narod, razred, državo in druge kolektivite, temveč na večstransko, svobodnega državljanja. V večnarodnosti skupnosti je treba to seveda dopolniti, strinjam pa se s Comusovo mislijo, da ima proletariat v socializmu vse pravice, delavce pa nobenih. To ne pomeni, da ne verjamem v socialistične ideje, mislim pa, da gre družbeni razvoj v smeri približevanja vzhodnega in zahodnega modela. Kapitalizem namreč ni več takšen, kot je bil nekoč, njegovo naravo pa so spremenile prav socialnodemokratske in socialistične ideje. Po drugi strani pa reforme na vzhodu temeljijo na idejah, kakršne so učinkovitost trga, učinkovito gospodarjenje, demokracija, politični pluralizem. To je po mojem mnenju novi socializem; iz tega je razvidno, kaj bi lahko pomenil ta novi socializem.

Je danes sploh mogoče vzpostaviti demokratično ureditvi brez uvedbe večstrankarskega sistema s popolno svobodo združevanja v politične stranke, zveze in združenja brez vsakršne predhodne prijave in dovoljenja?

Po mojem mnenju je družbeni razvoj potrdil, da je večstrankarski politični sistem bolj demokratičen od enostrankarskega in da brez njega ni mogoče vzpostaviti demokracije. Ne mislim pa, da se politični pluralizem omejuje samo na večstrankarski sistem, temveč sem prepričan, da je treba v konkurenci političnih idej v boju za oblast razvijati druge možnosti izražanja različnih interesov, z ustanavljanjem različnih oblik združenj občanov itd. Kar zadeva registracijo, mislim, da bi se lahko zgledovali po nekaterih zahodnih državah, kjer je samo ustavno sodišče pristojno

odločati, ali je nekaj v nasprotju z ustavo ali ne. Strinjam se s tistimi, ki se ne bojijo tako imenovanih nacionalnih strank, ker ustanavljanje nacionalnih strank preprečuje nacionalne homogenizacije v republikah. Prepričan pa sem, da obstaja možnost njihovega povezovanja na jugoslovanski ravni.

Kaj menite o novih strankah in zvezah na Hrvaškem in katera stranka bi najbolj ustrezala vašim sedanjim nazorom?

Za zdaj se ne bi pridružil nobeni stranki. Razumljivo je, da so vse zdaj podobne otroku, ki je komaj shodil, in tega jim ne bi smeli zameriti, morali bi pokazati več razumevanja. Mislim, da bi se vse morale izogibati izključevalnosti, saj bi se od komunistov lahko naučile vsaj tega, kaj je izključevalnost. Njihovi programi so zvečinoma preveč posplošeni in se omejujejo na prepisovanje in uveljavljanje določil o državljanjskih pravicah iz francoske revolucije. Ne bi bilo dobro, ko bi se v teh alternativnih gibanjih in organizacijah izoblikovale predvsem ideje, ki smo jih leta 1971 imeli za ekstremne in ki so nam tudi tedaj škodovala. Po mojem mnenju ni prav, da pri ocenjevanju posameznih na novo ustanovljenih strank brskajo po biografiji njihovih voditeljev, ker nekatere na tej podlagi takoj razglasajo za maspokovce, unitariste, informbirojevce, namesto da bi govorili in razpravljali o idejah in programih in na podlagi tega presojali njihovo naravo.

Morda je za nadaljnji obstoj Jugoslavije potreben nov zgodovinski sporazum med narodi, ki jo sestavljajo, tak, kakršen je bil dosežen na drugem zasedanju Avnoja. Kako bi morala biti urejena po vašem mnenju, da bi postala relativno stabilna in obstojna država združene Evrope?

Kakšna bi morala biti Jugoslavija, da bi šla v korak z Evropo in da bi se Evropi odprla, je bilo v javnosti več ali manj že povedano. Naš glavni problem je v dejstvu, da je vprašanje odpiranja še vedno brez odgovora. Pri tem gre seveda za najnost drugačnega gospodarstva, za politični pluralizem, demokracijo, pravno državo, tržno gospodarstvo in za sodobno večnacionalno skupnost, ki bi ustrezala interesom vseh njenih narodov. Federacija bi morala po mojem mnenju temeljiti na temeljnih pravicah, ki jih občan in narod uresničuje v republikah. Biti moramo skupnost enakopravnih narodov in narodnosti, pa tudi skupnost enakopravnih republik, kar se pogosto pozablja, tako da je videti, kot da lahko obstaja federacija brez vzevnih enot. Občani in narodi del svojih pravic uresničujeta neposredno v federaciji, kadar se tako odloči s sprejetjem novega ustavnega konsenza. Nasprotujem teoriji delitve suverenosti med republike in federacijo ravno zato, ker federacija ni nadnacionalni in nadrepublikški organizem, temveč skupni organizem vseh republik. Iz tega sledi, da federacija nima temeljne suverenosti, česar ni treba mešati z njenimi možnostmi in sredstvi, ki jih ima na voljo za učinkovito izvajanje skupno sprejetih sklepov.

In nazadnje, skoraj 20 let živite odmaknjeno, brez možnosti, da bi vsaj kot navaden občan sodelovali v javnem in političnem življenju, čeprav ste bili dolgo znan politiki. Ali bi tudi danes storili vse tisto, kar ste delali pred 20 leti?

Kar se tiče osnovnih idej, ki smo jih imeli takrat, jaz pa sem jih zagovarjal, lahko rečem, da bi ravnal enako. Osebnost mi ni žal, da se je zgodilo, kar se pač je. To seveda ne pomeni, da se moja pojmovanja niso razvijala še zlasti seveda o demokraciji in političnem pluralizmu, toda če proučimo tisto, kar sem v tistem času delal in govoril, lahko vidimo, da je bilo to več kot dovolj. Najhuje mi je bilo zaradi napadov in izmislihot, zaradi klevetanja. To, da se nekdaj ne strinja z mojimi idejami in da jih potem kritizira, lahko razumem, nikoli pa nisem mogel sprejeti tega, da me rinejo k strani, ki ji nisem nikoli pripadal in proti kateri sem se boril vse od svoje najzgodnejše mladosti. To je moja edina bolečina, ki jo čutim v zadnjih 20 letih.

Nadežda Gaće

Takšna združba jugoslovanskih ekonomistov je seveda Jugoslavija v malem. To pa pomeni, da se tudi mnenja gibljejo v teh širokih okvirih: od podpore, prek dvomov in črnogledosti, do nasprotovanj. Nasprotja o ali ne, o tem ali se kaj narediti brez nove različice ustave ali ne, ali je srbski bojkot ustrezen ali ni ipd.

Napovedana konvertibilnost dinarja je znatno presenečenje tudi za tiste, ki so jo zahtevali že pred leti. Vendar so nanizali tudi več dokazov, da takšna usmeritev vendarle že dolgo traja. Prvi korak na poti do tega so videli že v uvedbi potnih listov v šestdesetih letih, ki je omogočila kroženje naših občanov, davki in podobnih tokov in torej nikakor nismo v tej stvari, kot so na primer Vzhodni Nemci, ki so to storili šele pred kratkim. Drugi korak je bila odprava vizumov za tujce 1967. leta. Vse te odločitve so bile tedaj burne. Veliko pa je k sprostitvi prispeval tudi predsednik Zis Marković, ki je začel odpravljati omejitve za menjavo, varčevanje in plačevanje z devizami, zaradi česar se je izredno povečalo zaupanje občanov, in so se povečale tudi javne devizne zaloge. Takšno zaupanje se bo okrepilo tudi v uvedbo konvertibilnosti dinarja. Začeli bomo ceniti dinar in ne le devizo. Računajo torej na znaten psihološki učinek.

Bodo naše devize pokupili vzhodni bratje?

Seveda pa je prehod k tej novi kakovosti dinarja tako nenaden in – ob ne tako starih izkušnjah pridobljenih ob splošni devizni lakoti – tako nenavaden, da je bil na posvetu redek, ki ni izražal svojih zadržkov. Poleg ugotovitev, da je Markovičeva Dalmacija evforična, pa ob priznanjih, da je Markovičev program vrhunski politični marketing, dobro zapakiran in dobro plasiran, pa do zadovoljivega mnenja, da bomo končno vendarle lahko prihajali do deviz, je bilo veliko tudi tistih »toda«.

Ena nemška marka za sedem konvertibilnih dinarjev in dolar za 12 dinarjev po »zamrzjenju«, pol leta naprej veljavni ceni, to zbujajo dvome. Zakaj Markovič »patentna« ni prijavil tako, kot je v svetu v navadi, namreč v uradnem glasilu, kot zahtevajo predpisi denarnega sklada. Zakaj je po govoru njegov minister novinarjem razlagal, da bodo na zunanjo konvertibilnost presli pozneje, ko bomo videli, ali jo svet sprejema? Navsezadnje pa tudi sama razglasitev konvertibilnosti ne napoveduje vselej, da bo zdaj z gospodarjenjem vse v redu. Naredili so pregled držav s konvertibilnim denarjem. Takšnih je 67 članic

mednarodnega denarnega sklada, od katerih jih je večina (namreč 40) iz vrst držav v razvoju, med njimi tudi takšne z izrazito inflacijo. Na tem seznamu so namreč razen Brazilije in Peruja prav vse latinskoameriške države. Nobena nima težav s konvertibilnostjo, a tudi nobena ne uporablja konvertibilnosti za zdravljenje inflacije. Sicer pa so tehtali tudi strah pred marko in Bundesbanko ter dolarjem. Dolar in marka sta valuti, ki si nasprotujeta. Ko je eden šibkejši, je drugi močnejši. Ta cikcak črta se zvija že dolga leta, je nepredvidljiva in je tudi borzni mesarji ne poznajo vnaprej. Kaj bo, če bi se zdaj v naslednjega pol leta med našimi zamrznjenjem dinarskega razmerja pripetilo kaj takšnega?

Marković hoče jugoslovansko gospodarstvo internacionalizirati v trenutku, ki je ekonomsko in politično daleč od ugodnega razmerja. To je torej zdravljenje s sokom. Konvertibilnost se doseči, vendar ne že v pol leta. Kaj se bo zgodilo prvega januarja, ko bodo občani lahko začeli menjati dinarje v devize pri bančnih oknih? Ali bo naval? Ali bo hajka? Ali pa je ne bo, ker ljudje ne bodo imeli dinarjev? Kaj pa če bodo poleg naših občanov pritisnili na okena tudi tujci? V Subotici je že zdaj veliko Rusov, ki prihajajo kupovat s svojimi »garancijskimi pismi«. Za rubelj jim priznavamo tečaj, ki je le za 5 do 6 odstotkov slabši od onega za dolar. Torej bodo marko dobili pri nas šestkrat ceneje, kot stane v Sovjetski zvezi. Kaj bomo naredili s podobnimi povpraševalci iz Češke, Bolgarije in zdaj verjetno tudi iz Romunije?

Tudi sami smo takšni, kakršni smo. Če bo tujina zahtevala za marko več kot sedem dinarjev, bomo hodili na krožno potovanje; kupovali v Trstu z markami cenejše dinarje, jih nosili domov in od naših bank dobivali zanje cenejše marke itn.

Kaj bo medtem z izvozom, če bo tečajna privlačnost opešala?

Nasprotno ne bo pomislekov pri uvozu, saj se bodo zaradi velike odvisnosti od uvoza zanj zanimali tako družbeni kot zasebni naročniki. Od kod bodo jemali devize za tolikšno povpraševanje? Marković govori o letošnjem velikem povečanju izvoza, za osem odstot-

JUGOSLOVANSKI EKONOMISTI O MARKOVIČEVEM PROGRAMU

Konvertibilni čudež ali samomor?

Tradicionalni opatijski posvet jugoslovanskih ekonomistov je bil le tri dni po Markovičevem reformnem referatu (tega na posvet ni bilo, čeprav so prav na njegovo željo letošnje srečanje predstavili z običajnega novembra na decembru). Zato je bila splošna sodba, da je posvet mesec dni prepozno – če so hoteli od ekonomistov slišati nasvete v pomoč reformi – in mesec dni prezgodaj – če so hoteli od njih slišati analizo kakovosti reformnih ukrepov.

kov, vendar vemo, da se je tudi obseg svetovne trgovine povečal za enak odstotek, so dejali. Govorimo o najnostnejšem povečanju izvoza, vendar pregled za zadnje desetletje govori, da je v dolarjih ves čas približno enak velik, če pa bi odšli še tisto, za kar je v naslednjem devalvirani dolar, pa bi ugotovili, da je pravzaprav jugoslovanski izvoz nazadovol.

Med srečno sedmico in nesrečno trinajstico

Kaj bo s konvertibilnostjo konec maja, ko se bo že dobro vedelo, koliko se bo spremenil tečaj po odmrznitvi? Sicer pa so bili nekateri privojski in so rekli, da so podrobnejše opredelitve v vladnih programih zanimive, ker so opimeljive tudi za kritike. Če je Marković rekel: ena marka bo sedem dinarjev, mora to držati, ker sicer ne bo imel več kaj razlagati jugoslovanski javnosti. Sicer pa si je izbral srečno številko, sedemico, nam občanom, pa je pustil nesrečno, številko 13, za kolikor naj bi se do junija povečale cene.

Cenam ni nihče zaupal. Cene bodo vsekakor rasle, so menili. Ta škok bo hiter, ne bo majhen. Cene bodo povzročile preboj tudi pri osebnih dohodkih in se bodo zato začele devizne zaloge topiti, so dejali nekateri. Drudevizne zaloge topiti, so dejali nekateri. Drudevizne zaloge topiti, so dejali nekateri. Drudevizne zaloge topiti, so dejali nekateri.

Zamrznitev cen ne ureja ničesar, so trdili tretji, a so priznali, da bi se brez zamrznitve prihodnje leto cene utegnile povečati za 9000 do 12.000 odstotkov. Denarna emisija je velikanaka, zlasti tudi siva. To je sramota za Narodno banko, zaradi katere bi morali odstopiti ne le njeni voditelji, pač pa celo vra-

tarji v tej ustanovi. Po drugi strani pa, če ne bo posojil, tudi ne bo proizvodnje in naložb, s tem pa tudi ne razvoja. Ob tem so se spomnili pesnikovke misli: »Če imamo to, kar se pripravljamo, za preteklost, ne bo bleščeče prihodnosti.«

Kritična točka nadzora nad cenami so kruh, meso, mleko in podobne dobrine, ki jih dobivamo iz krajevnih virov, saj jih je težko dobivati iz tujine in je torej tudi vpliv svetovnih cen nanje majhen. Ta veriga življenjskih stroškov in plač bo kritična. Če bodo cene in plače zamrznjene, bodo stavke. (Prvotna) ureditev osebnih dohodkov je najslabši del tega programa. Markovićev denar je dovolj zaokrožen in dosleden, če se bo država odpovala naložbam in sociali. V takšnem primeru deviz ne bomo kupovali, ker ne bomo imeli dinarjev. V družbenem sektorju bo vsako leto 150.000 zaposlenih odveč, za katere bi bilo treba najti nadomestno zaposlitev pri zasebnikih. Ekonomisti bi morali priti na pomoč in priporočati razvoj turizma. Reška ekonomistka je navajala zgled iz okolice Istre. Prej sta bila razvita le industrijska Reka in Pula, nato pa so se pretežno s turizmom razvili še druga mesta in otoki. Zakaj tega ne bi posnemali tudi kraji celinske Jugoslavije, je priporočala, to bi bilo bolje, kot le razpredanje o tem, da bo treba veliko ljudi odpustiti.

Nekateri so dajali tudi časovne napovedi. Zadržna uvedba jugoslovanskega konvertibilnega dinarja je bila leta 1931 in je trajala le sto dni. Za zdajšnjo bo odločen 12. februar. Uspešno bo odvisna od cen. Na rezultat nam ne bo treba čakati do prihodnjega junija.

ampak le do februarja, ko bodo objavili januarske cene. Če bo povečanje januarskih cen kaj dosti večje od 1,5 odstotka, je model padel, so prerokovali.

Sodišče za spore med severnimi in južnimi ekonomisti

Vse iz Markovičevega programa je lahko res, ni pa res, da ne bi mogli začeti gospodariti tudi po kakšnem drugem vzorcu. Še več, jugoslovanski ekonomisti smo v zadnjem času dobili več klofut, ker politiki uvažajo tuje znanje v obliki ekonomistov Sachs, Bruna, Fischerja ipd., so dejali. Povrhu ti še manj poznajo jugoslovansko gospodarstvo, kot ga poznajo domači. Izrael, Mehika, Bolivija ipd. so zelo drugačni od Jugoslavije, saj nimajo družbenega gospodarstva. Zato bi kak-

zalo izmed udeležencev opatijskega posveta izbrati skupino, ki bi pripravila alternativni program za pot iz krize in ga predložila ljudem. Priznali pa so, da so za uvoz tujih nasvetov krivi tudi sami, ker je med našimi ekonomisti nezaupeanje, ker južni kar počez zavračajo nasvete severnih in narobe. Hkrati pa tudi tisti ekonomisti, ki gredo med politike, začno zastopati drugačna stališča, kot so jih prej. Zato naj bi jugoslovanski ekonomisti ustanovili svoje častno razsodišče.

Predloge za nadomestni protikrizni program pa so drugi zavračali, češ da ni dovolj le pisati program, temveč pa je zanj treba dobiti podporo na jugoslovanskem »političnem trgu.« Markovičev program kaže podpreti. Sporne reči je mogoče najti pri poglobljenem studiju povsod, prav gotovo tudi v kakšnem programu, kar ga sprejemajo v gospodarsko uspešni ZR Nemčiji. Ni pametno čakati na ugodnejše čase, ker takšnih časa v Jugoslaviji se ni bilo. Seveda pa tudi ni takšnega ekonomskega programa, za katerega ne bi bilo treba plačati cene, še zlasti, ker te cene desetletja nismo plačali. Ni vprašanje, ali socialne težave ali ne, temveč gre za odločitve, ali ekonomska stabilizacija ali ne.

Ilja Popit

SVET 1989

Leto spodbudnih socialističnih katastrof in vseevropske streznitve

Okomunistične Vzhodne reke, ki je letos dokončno našla smer po meri ljudi, se seveda ni obrnil čez noč. V začetku bistra in vsaj idejno čista reka socializma, ki je v svoje korito potegnila pol Evrope, je najprej po številnih letih nasilnega usmerjanja in preusmerjanja postala tako kalna, da je ni bilo več mogoče spustiti čez tiste temeljne kamne demokracije, ki jih je za oživitve dialoga med Vzhodom in Zahodom postavil Zahod. Čeprav se sliši čudno, je namreč zamek osvoboditve socialističnega Vzhoda treba iskati prav v oboroževalni tekmi, v jedrski zastraševalni vojni, ki je sisteme na zahodni strani berlinskega zidu prignala do nesmiselnih izdatkov za nekaj desetkrat pretirano oborožitev, sisteme na njegovi vzhodni strani pa na rob gospodarskega zloma.

Oboroževalna tekma je torej ob vseh drugih okoliščinah, v katerih se je znašel svet ob koncu drugega tisočletja, pospešila gospodarski zlom realsocialističnih modelov in na Vzhodu se je prej ali slej moral najti nekdo, ki je bil pripravljen to tudi priznati.

Igra: »vojno zvezd« za »carstvo zla«

Gorbačov je bil prvi – in po srečnem naključju se je nevezljivo dobro ujel s trdim in močno Ameriko obnavljajočim Reaganom; danes to že lahko rečemo. Gorbačov je v strahu pred super drago vesoljsko tekmo, ki bi Sovjetsko zvezo še bolj spravila na kolena, začel ponujati rakete, tanke, topove... ki so ga vse bolj vlekle v gospodarsko katastrofo, ameriški predsednik pa je v zameno zahteval človekove pravice, parlamentarno demokracijo, svobodne volitve – tisto torej, kar so ljudje na Vzhodu vse bolj pogrešali, pa čeprav so jim avangardni očetje njihovega socializma zatrjevali, da imajo v primerjavi z Zahodom prav tega že v izobilju. A očitno ni bilo tako.

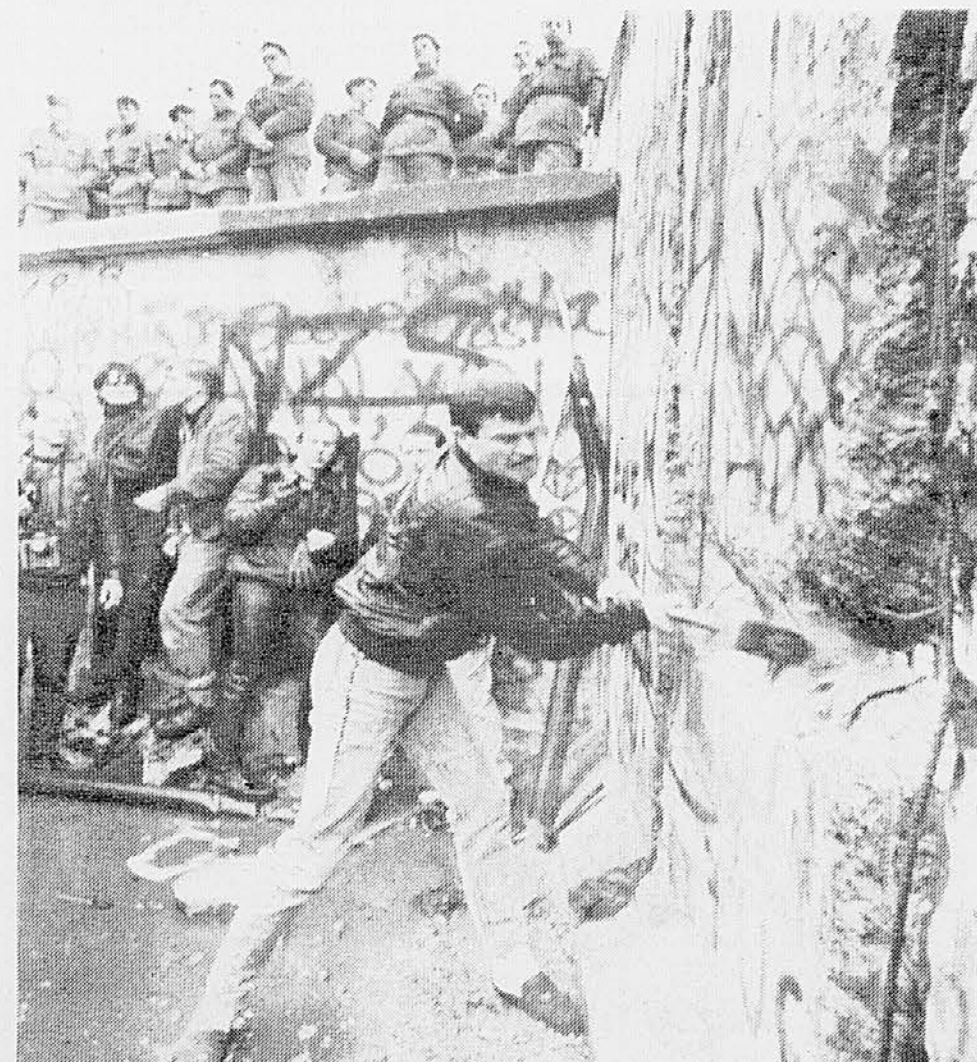
Rakete za demokratizacijo, finančno pomoč

OBOROŽENO LJUDSTVO – V bojih kratke državljanske vojne v Romuniji je sodelovalo tudi precej oboroženih civilistov. Se posebej vestni so bili pri pregledovanju sumljivih oseb in vozič, pri čemer so bili dostikrat enako nevarni »teroristom« in tujim novinarjem.

VOJSKA NA STRANI DEMOKRACIJE – Odločilni trenutek romunske vstaje je bil, ko je vojska stopila na stran upornikov. Po začetni dezorganizaciji, ki je bila tudi posledica dolgoletnega conducatorjevega favoriziranja policije, je vojska prevzela pobudo in očistila zadnja žarišča odpora Ceausescujevih privrženecv.

GENEV – Razjarjeni demonstranti iz NDR, ki so bili skoraj tri desetletja odrezani od sveta z berlinskim zidom, so se ga ob padcu lotili z vsem, kar jim je prišlo pod roke.

za politično perestrojko, detant za demokracijo. »Vojno zvezd« za »carstvo zla«... to igra, ta vzhodno-zahodni daj-dam sta Reagan in Gorbačov dobro izpeljala. Sovjetski voditelj je ob koncu lanskega leta Reaganovemu nasledniku ponudil več, kot je kdorkoli pričakoval. V svojem govoru pred generalno skupščino OZN je napovedal umik vojakov in oborožitve iz vzhodnoevropskih socialističnih držav. Najprej iz Madžarske, kjer so se demokratični procesi že začeli, zatem pa še iz Poljske, NDR...

Nič več sovjetskega skrbništva nad bratskimi socialističnimi državami, nič več praških tankovskih »izletov« v imenu socialističnega internacionalizma in zviseke ideje, nad katero človekove pravice, parlamentarno demokracijo, svobodne volitve – tisto torej, kar so ljudje na Vzhodu vse bolj pogrešali, pa čeprav so jim avangardni očetje njihovega socializma zatrjevali, da imajo v primerjavi z Zahodom prav tega že v izobilju. A očitno ni bilo tako.

Rakete za demokratizacijo, finančno pomoč

Zid, pravzaprav porušeni zid – okoli tega dogodka se je letos zavrtela vsa Evropa. Vse, kar se je zgodilo pred padcem simbola poveljne »hladne« Evrope, je bilo pravzaprav uvod v rušenje stare ureditve, in vse, kar se je zgodilo po tem, je bila le vrtočlava posledica podrtih ideoloških pregrad med evropskim Vzhodom in Zahodom. Ko je Mihail Gorbačov odprl jez za perestrojko, vzhodnoevropske reke nihče ni mogel več držati med ozkimi zabetoniranimi realsocialističnimi bregovi. Ubrala je svojo naravno pot – po bližnjici tja, kjer je življenje lepše, mirnejše in manj nasilno.

skih« zavezniških držav; in s to idejo o dokončno spreminjanju se Sovjetski zvezi se je moral najprej spopasti novi ameriški predsednik George Bush, ki je po medijsko najbolj umazanih demokratičnih volitvah v ZDA uradno prisegel 20. januarja.

Verjeti ali ne verjeti Gorbačovu – biti trdi Reagan ali razumevajoči Bush – podpreti spodbudne procese na vzhodu stare celine in pomagati dolgoletnemu sovražniku, ki je na kolenuh ali pa izkoristiti prilikost za dokončni udarec? Kaj storiti, da bo prav?

Dogodki v Vzhodni Evropi, ki so takoj, ko je Gorbačov dvignil roke, ubrali svojo pot in z velikimi koraki pričeli prebujati sovjetsko perestrojko, so sami dali odgovor.

Na Madžarskem je bila prelomnica odprtje rane iz leta 1956

Prva država, ki je začutila ta novi veter v odnosih v svetu, je bila Madžarska. V bistvu se je tamkajšnja perestrojka začela že maja 1988, ko so na partijski konferenci odstavili Janosa Kadarja, ki je 32 let vodil partijo in državo, ter na njegov položaj generalnega sekretarja postavili Karolya Grosza. Medtem ko so Kadarju dodelili do tedaj neobstoječi položaj predsednika partije, ki pa je imel seveda zelo šibka, v glavnem proceduralna pooblastila. Toda po Groszu ni prišlo do kakšnih bistvenih premikov na bolje, če odštetemo splošno liberalizacijo, ki je bila v primerjavi s prejšnjim režimom relativno dokaj velika. Vendarle pa je partija v tem času prišla do spoznanja (že januarja letos), da so nujne svobodne volitve in da je treba docela liberalizirati gospodarstvo, zaradi česar so po novem letu sprejeli zakon o podjetjih in zakon o tujih vlaganjih, ki (oba) sodita med boljše v Evropi sploh.

Toda do bistvenega premika, rekli bi do dokončnega obračuna z legitimnostjo partijske države, je prišlo februarja letos, ko je Imre Pozsgay – kasneje so ugotovili, da je to storil na svojo roko in brez posebnih zgodovinskih dokazov – sprožil razpravo o letu 1956, ko je Kadar s pomočjo SZ zadušil ljudsko vstajo in tako prišel – nelegitimno – na oblast. Pozsgay je kvalifikacijo o kontrarevoluciji podrl in vzpostavil tezo o letu 1956 kot ljudski vstaji. Kocka je padla.

Zato so se stvari začele hitro odvijati. Pozsgay je namreč dregnil v rano, ki Madžare zelo boli in vsi tisti, ki so vendarle še poskušali omiliti njegove trditve, so se kmalu znašli na stranskem tiru. Tudi Karoly Grosz, ki je vendarle zaslužen za odpiranje Madžarske naplo: namreč, maja, ko so Kadarja odstavili se s položaja predsednika partije, so na njegov položaj imenovali štirinasko predsedstvo (Nyers, Pozsgay, Nemeth, Grosz), ki ga je vodil nekdanji odpadnik Nyers. Pozsgay pa je narekoval tempo dela. Z 16. junija so tudi formalno pokopali leto 1956 z rehabilitacijo Imretea Nagyja, s čimer je bila pot nadaljnjih reform resnično odprta, saj je stara garda s tem dnem izgubila – tudi uradno – legitimnost in tudi možnost obstanka na oblasti. Partija je v prvih dneh oktobra celo odpravila samo sebe, se razglasila za socialistično stranko in povedala, da tudi formalno postaja prva med enakimi. Do dokončnega padca oblasti je prišlo 23. oktobra, ko so na Madžarskem razglasili ustavno spremembo, s katerimi so uzakonili večstrankarski sistem in svobodne volitve. V zadnjih dneh decembra je parlament razpusil samega sebe in Madžari v brezvladju čakajo na marčevske svobodne volitve, po katerih naj bi se konstituirala nov parlament in vlada, dobili pa naj bi tudi svobodno izvoljenega predsednika države ter sprejeli novo ustavo.

Namesto novega vojaškega udara – odprava poljskega komunizma

Nekako vzporedno z dogodki na Madžarskem je potekal tudi zlom partijske oblasti na Poljskem, čeprav so tu nasprotniki zmagali hitreje, a zato bolj »nasilno«. Tudi pri Poljaki je bil odločilen februar, morda pa že celo obdobje od septembra lani do januarja letos, ko so potekale vse priprave na tisto, kar se je februarja začelo: prva okrogla miza med partijo in opozicijo v socializmu. Poljaki so takrat prišli znova do točke, na kateri so bili že leta 1981, ko je takratno »drugo poljsko de-stalinizacijo« zlomil vojaški udar generala Jaruzelskega. Ta je na letošnje okroglo mizo poslal generala Kiszczaka, opozicija pa prvaka Walenso. Dogovorili so se o junijskih svobodnih volitvah v oba doma parlamenta (zgornji dom naj bi šele ustanovili in vanj volili svobodno, v spodnjega pa po aritmetiki 65:35 odstotkov sedežev v prid partije) in o volitvah močnega predsednika države takoj zatem. Na volitvah je opozicijska Solidarnost partijo premagala z neverjetnimi odstotki (pri posameznikih je bilo v povprečju razmerja med številom glasov za kandidata Solidarnosti oziroma partije 85:15!) in zasedla 99 odstotkov sedežev v zgornjem domu, predsednik države, resda bolj določen kot izvoljen, pa je postal general Jaruzelski, ki je za predsednika vlade – čeprav je partija na

volitvah pogorela – imenoval »svojega« kandidata Kiszczaka. Opozicija je seveda reagirala s splošnimi stavkami in Kiszczak je začel, da je edina rešitev njegov umik. Jaruzelski pa – imenovanje premierja iz vrst opozicije. To je bil nekdanji zapornik, najtesnejši Walensin sodelavec Tadeusz Mazowiecki, ki je tako postal prvi opozicijski premier v socializmu sploh, pa še večino v vladi – razen obrambnega in notranjega ministrstva, kar je pogoj, izhajajoč iz poljskih mednarodnih obveznosti – je dobila Solidarnost. Poljski komunizem je bil tako po devetih letih nesumnjenega boja – tudi z orožjem – odpravljen.

Tiananmen je ostal osamljen

Temu so bili blizu tudi na Kitajskem, a se je pokazalo, da je za zdaj mogoče spremembe tudi zavrti – toda na kriv način. Studentje, ki so se maja zbrali na osrednjem pekinškem trgu Tiananmenu ob smrti nekdanjega odstavljene partijskega sekretarja Hu Yaobanga, so zahtevali tisto, kar se je na Poljskem in na Madžarskem že uresničevalo: politične spremembe. Kitajska je namreč tudi danes močno pred vsemi drugimi socialističnimi državami glede gospodarstva, teh sprememb pa politika ne dohaja. Studentje so tokrat zahtevali sočasnost političnih in gospodarskih sprememb; lahko bi rekli, da je škoda, ker so bili rahlo neučakani, saj bi silne gospodarske spremembe prej ali slej pometle s politiko. Toda ko nezadovoljstvo izbruhne, ga ni več mogoče iz teh ali onih razlogov zaustaviti; in glede na okostenost pekinških starcev so bili študentski protesti prav gotovo upravičeni.

Oboroževalna tekma je ob vseh drugih okoliščinah, v katerih se je znašel svet ob koncu drugega tisočletja, pospešila zlom realsocialističnih modelov in na Vzhodu se je prej ali slej moral najti nekdo, ki je bil pripravljen to tudi priznati. Gorbačov je bil prvi – v strahu pred super drago vesoljsko tekmo, ki bi Sovjetsko zvezo spravila še bolj na kolena, je začel ponujati rakete, tanke, topove, ameriški predsednik pa je v zameno zahteval človekove pravice, parlamentarno demokracijo, svobodne volitve...

Na Tiananmenu so se študentje in drugi zbirali kot v tisti šali o Kitajcih, ki jih je bilo najprej deset, nato deset tisoč, na koncu pa deset milijonov. Toda niso imeli podpore niti vojske niti milice. In 4. junija se je pokazalo, da golorki ne morejo proti Deng Xiaopingu in njegovim tankom. Ni pomagalo niti dejstvo, da je na stran študentov stopil Zhao Ziyang, partijski sekretar, katerega so zaradi podpore odstavili. Tanki so na Tiananmenu pregazili ljudi, ki so si še upali ostati na trgu, in tako končali protest, ki je grozil, da se bo končal podobno, kot se je kakšen mesec kasneje končalo na Poljskem. Toda na srečo gre za osamljen primer zmage konservativcev.

Nemci so porazili komuniste z nogami

Potem ko je padla Poljska, ko je že kazalo, da je madžarski komunizem na tleh, je bilo marsikaj pripravljenega za podiranje ostalih socialističnih domin. Najglasnejši nasprotniki reform so bili v NDR in CSSR, toda ironija zgodovine je v tem, da sta na vrsto prišla ravno ta dva režima; najprej berlinski. Pri padcu NDR so poglavito vlogo odigrali Madžari in Avstrijci, ki so v znak zblizevanja med Vzhodom in Zahodom 2. maja letos odstranili bodočo žico na meji, kar so takoj izkoristili vzhodnonemški »turisti«, ki lahko po sporazumu znotraj Varsavske zveze nemoteno potujejo v katerokoli državo tega združenja, torej tudi na Madžarsko, od tam pa prek odprte meje v Avstrijo in naprej v ZRN, kjer je bila njihova končna postojanka. Ti »turisti« so se tudi nenehno množili in avgusta je bilo zahodnonemških veleposlaništv v Budimpešti že prepolno ljudi, beguncev, ki so želeli v ZRN. Šeasoma se jih je nabralo toliko, da je Madžarska preprosto odprla meje za vse, ki želijo iz države v Avstrijo. S tem se je utrgal plaz: beguncem je bilo na desettisoče in do danes se jih je v NDR preselilo že približno 80.000.

Takšen razplet dogodkov je pospešil tudi odpor doma, kjer je partijski voditelj Honecker v začetku oktobra še praznoval 40-letnico države, na drugi strani, za kulisami, pa so že potekale demonstracije. Policija se je demonstrantov lotila precej grobo, toda sčasoma jih

Malta je pokopala Jalto

Zdaj že pregovornih »deset let«, potem »deset mesecev« in nazadnje že samo »deset tednov« – vrtočlava hitrost, s katero so pospešeno padale vzhodnoevropske domine, je bilo namreč dovolj za oceno, da se je Vzhod dokončno odločil in da poti nazaj ni več. Ameriški predsednik Bush, ki je bil še julija v Vašavi in Budimpešti, se je sprizajnil z ugotovitvijo, da Poljska in Madžarska zaradi hitrega padca Berlina nista več osamljena primera v vzhodnoevropskem taboru. Padla je namreč tudi najbolj trdovratna in najbolj branjena trdnjava Vzhoda – podiri se je berlinski zid.

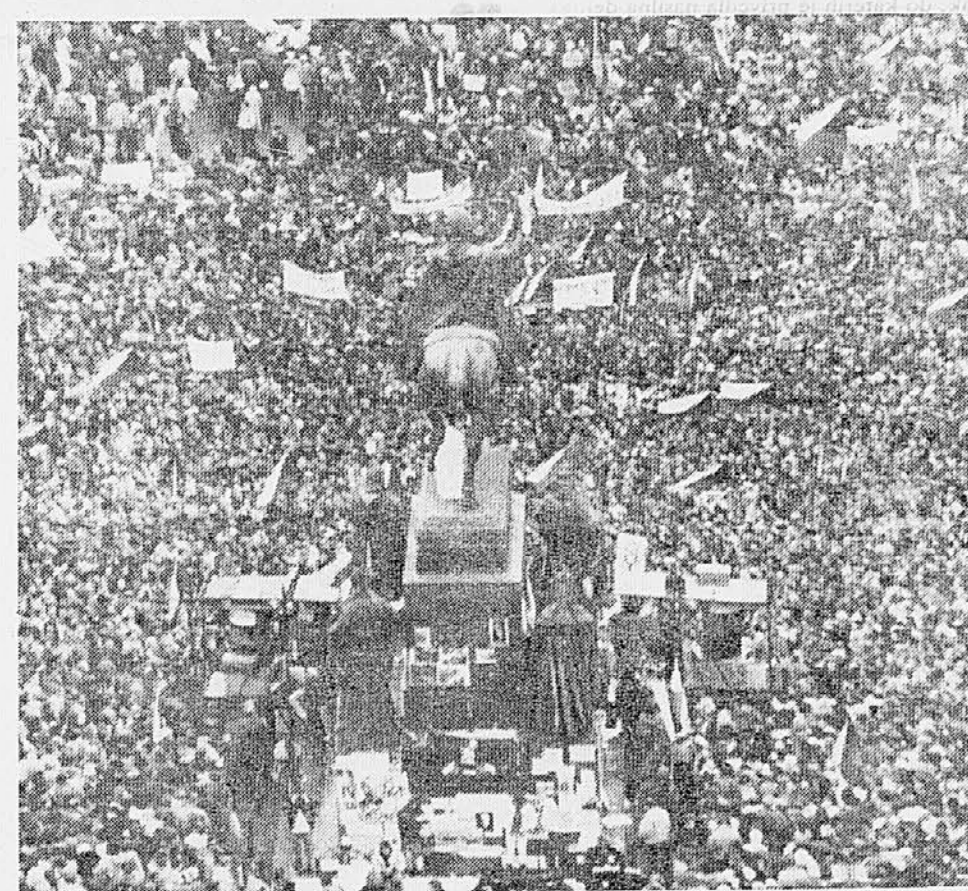
V Washingtonu, kjer so še pred mesecem dni menili, da naj bi bilo prvo vrhunsko srečanje med voditeljem velesil šele konec pomladi ali v začetku poletja 1990, so na hitro predlagali izredni mini vrh – neformalni sestanek v nevtralnih malteskih vodah. Gorbačovu kljub predvidnemu posredovanju v vzhodnonemški drami namreč ni uspelo, da bi upočasnil izvedbo reformo z zadržki. Zdal ni bilo več časa za uganjanje. Odračje v osrčju Evrope so napolnile govorice o združitvi obeh Nemčij, kajti Vzhod in Zahod sta ob Brandenburških vratih neposredno trčila drug ob drugega. To je bilo tudi negotovim in ugibajočim Američanom dovolj za oceno, da se je tehnika dokončno prevesila v prid sprememb. Vzhod je padel.

Bush in Gorbačov, ki sta se v začetku decembra sestala v malteskih vodah, sta ob vseh dogodkih v Vzhodni Evropi zatrjevala, da Malta ne bo nova Jalta, da ne gre za novo krojenje evropskega razmerja sil, ki bi si ga na lastno pest privoščili velesili. Razlogi ameriškega predsednika, ki se je hotel predvsem načelno pogovoriti o novih razmerah v Evropi, in razlogi sovjetskega voditelja, ki je hotel

je bilo toliko, da jih tudi pretepati ni bilo več mogoče (takrat je nastal znameniti izrek, da je tisoč ljudi še mogoče tepsti, milijona pa ne več) in da je bil edina rešitev za ohranitev sistema poseg s tanki. Toda Gorbačov oziroma njegovi podrejeni so takšno možnost zavrnili in Honecker je padel. Na čelo partije in države je prišel Egon Krenz, toda položaj se ni umiril. Zaradi tega je nastopil tudi zgodovinski 10. november: padel je berlinski zid! Na ta dan se je na zidu zbralo milijon ali več ljudi, ki so pohiteli tudi v Zahodni Berlin, zid pa so odrajevali z vsem, kar jim je prišlo pod roko. S tem je dokončno padel tudi simbol ločevanja med Vzhodom in Zahodom in ker je pri padcu sodelovalo toliko ljudi, je postalo jasno, da ne gre več le za pečico disidentov, temveč da je dokončno padel tudi sistem kot tak. Spremenila se je podoba Evrope in tudi usode drugih delov stare celine, katerim so se s padcem zidu dokončna zamajala tla pod nogami. Novo položaj v Evropi pa je terjal tudi novo merjenje strateškega razmerja sil.

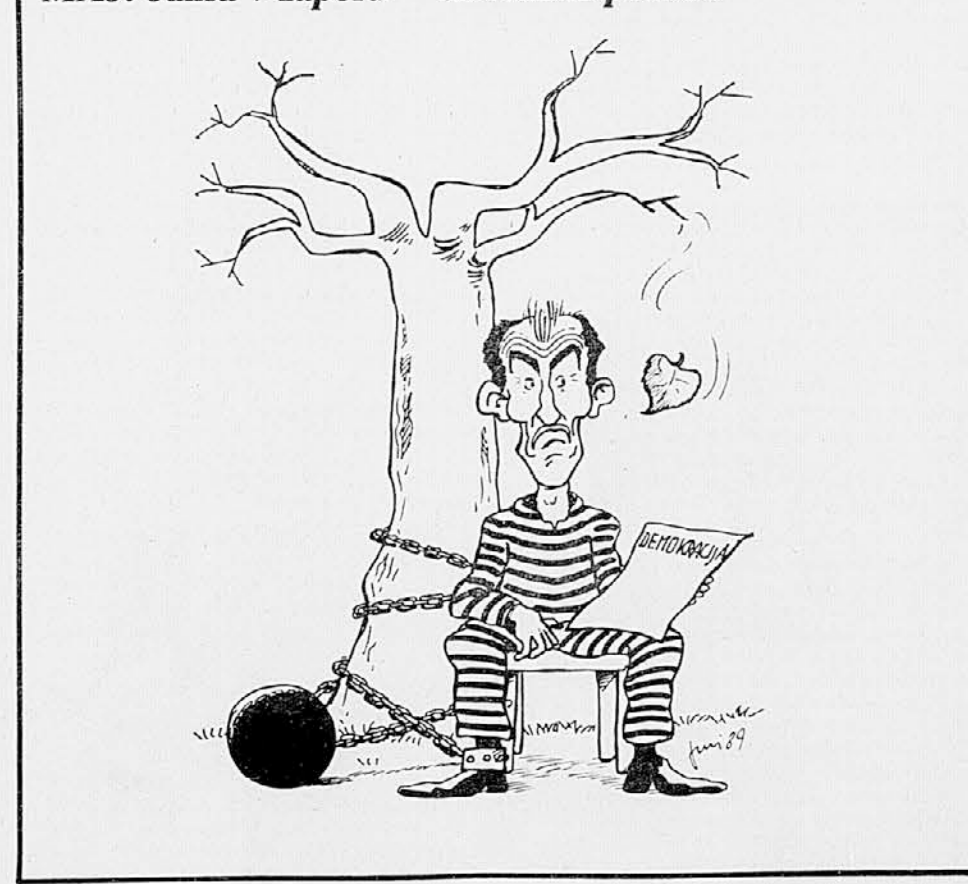

LE NASHE JE... – Voditelja velesil sta na letošnjem malteskem mini vrhu pripravila tudi prvo skupno tiskovno konferenco v zgodovini srečanj na vrhu.

VACLAVSKE NAMESTI – Okrog spomenika Sv. Vavclavu se je v posameznih dneh novembra zbralo tudi po pol milijona ljudi.

MAJ: Janša v zaporu – slovenska pomlad

ZID JE PADEL – Prelomni dogodek letošnjega leta: na berlinskem zidu je bilo 10. novembra več kot milijon ljudi.

predvsem nadaljevati razorožitveni dialog in si zagotoviti podporo Zahoda, so govorili v prid tej trditvi. Toda ob koncu dvodnevnega sestanka se je pokazalo še nekaj več. Voditelja nista našla le izredno dobrega medsebojnega osebnega stika, temveč jima je uspelo Malto spremeniti v pogreb Jalte. Približevanje med ZDA in SZ, detant, tesnejše gospodarsko sodelovanje med veseljami, dobro medsebojno razumevanje... vse to je le prispevek velesil k ponovnemu zraščanju pred desetletji nasilno razdeljene Evrope, je bilo rečeno na skupni tiskovni konferenci obeh voditeljev, na prvem takem skupnem sestanku z novinarji, ki sta ga kdajkoli imela dva predsednika velesil.

Konec delitve torej, konec pojalskega ozračja nezaupanja in medsebojnega strahu, ki je obe strani silil v oboroževanje prek vseh logičnih meja, konec omejene suverenosti zavezniških držav na eni in drugi strani – začetek multipolarizma in skupnega odpravljanja napak, do katerih je privedla nasilna delitev Evrope. Malteški sestanek je sicer zapustil tudi nekaj grenkega priokusa, saj ameriški predsednik ni privolil v Gorbačovov predlog, da naj bi o vseh novih evropskih problemih razpravljalo vseh 35 evropskih držav v okviru tako imenovanega helsinskega kvoruma (vsteti sta tudi Kanada in ZDA). Po ameriški formuli naj bi bile za vzpostavljane novega ravnotežja pristojne predvsem blokovski vezane države Vzhoda in Zahoda. Toda tudi ta ameriški zadržek ni pokvaril splošnega ozračja medsebojnega zaupanja, ki je dodatno spodbudilo še preostale vzhodnoevropske države, da so odločno krenile po madžarski, poljski, in vzhodnonemški poti.

Čehi so potrebovali le deset dni

Logika desetih je v primeru Češkoslovaške pomenila samo deset dni. Scenarij dogodkov pa je potekal povsem identično vzhodnonemškemu: najprej je opozicija sredi novembra želela pripraviti proslavo 70-letnice češke države (tiste Masarykove, ki se je mnogi še danes spominjajo, saj je bila ena bogatejših v svetu), a je oblast demonstracije prepovedala, na Vaclavskem trgu, kjer naj bi bila proslava, pa so pripravili podelitev priznanj gojencem vojaških šol – naj se ve, kdo je v državi kdo. Studentje so se odločili iti do konca in policija se jih je lotila z vsemi sredstvi. To je samo podžgalo gnev Češkoslovakov, ki se je nabiral že vse od leta 1968 in zatrtje praške pomladi. Iz nekdanje opozicijske Listine 77 pod vodstvom Vaclava Havla se je razvil Državlanski forum, ki je združeval vse nasprotnike režima in je (kot poljska Solidarnost ali vzhodnonemški Novi forum) kmalu postal najmočnejša politična sila v državi. Demonstracije so se nadaljevale in Miloš Jakeš, znan po izjemno trdi roki, je zahteval obračun z njimi, po možnosti tudi vojaški. A večina v partiji – in tudi v vojski – je bila proti, zato je Jakeš odstopil. Praga je praznovala: na Vaclavskem trgu je bilo včasih tudi do pol milijona ljudi, ki so podpirali Havla in na novo aktiviranega Aleksandra Duběka, poraženega reformista iz leta 1968. Partija je – kot v Nemški demokratični republiki – izgubljala stik z dogodki, katere sta uravnavala le še vlada pod vodstvom Ladislava Adamec in opozicija pod vodstvom Havla. Kmalu so

Cehoslovaki dobili novo vlado, v kateri imajo odstavljene komuniste le še zaradi mednarodnega položaja ČSSR v rokah obrambno ministrstvo in še nekatere dosti manj pomembne resorje, vse drugo pa je pobrala opozicija. Sčasoma je s položaja predsednika države odstopil še Gustav Husak, Jakešev predhodnik in svobodno izvoljeni novi predsednik države bo v prihodnjih dneh postal Vaclav Havel.

Zadnja domina je padla v krvi

S tem je postala logika podirajočih se domin še bolj usodna in v primeru Romunije – ki pa se od prejšnjih (Poljska, NDR, ČSSR) vendarle razlikuje – so od začetka do konca rušenja režima potrebovali vsega pet dni. Prelomni trenutek, iskra, ki je dokončno prižgala že dlje časa teče nezadovoljstvo (povem uničeno gospodarstvo, zares mizerne

„Vzhodnoevropska reka, ki je v začetku leta prestopila bregove realnega socializma, je po vseh burnih in ponekod tudi krvavih dogodkih ob koncu leta našla svojo novo strugo. Romunska drama do zadnjega diha trmastega socializma je zamajala temelje vsem tistim, ki še ne verjamejo v novo Evropo. Toku velike reke na novo osvobojenih ljudi se ni mogoče upirati. Nikoli v zgodovini to ni bilo mogoče. Tistemu, ki se je upiral, so viharji procesi vedno spodnesli tla pod nogami.“

življenjske razmere, hude kršitve človekovih pravic, teror policije...), je nastopil v Temišvaru, kjer živi veliko pripadnikov madžarske narodnosti. Policija je nameravala izgnati madžarskega duhovnika Tökésa, na kar so se odzvali romunski Madžari in začeli demonstrirati. Po znanem scenariju je nastopila policija, pretepala in streljala na demonstrante (da o resnično krvoločnem ravnanju Securitate sploh ne govorimo). Ceausescu pa je pripravil demonstracije v podporo režimu. Vendar pa so se te spremenile v demonstracije proti režimu, s čimer se je potek dogodkov usodno prelomil: začela se je splošna stavka, na stran demonstrantov je stopila policija, uporniki so grozili z eksplozijo kemične tovarne in Ceausescu, ki je še zadnje skušal nagovoriti množico, je zbežal. Oblast so v tej ljudski vstaji prevzeli pripadniki novoustanovljenega Odbora za narodno rešitev, ki so vodili tudi vojaške operacije proti Securitati. Po tem – ostanki režima so se namreč do zadnjega upirali – se romunski dogodki razlikujejo od ostalih. Toda tudi ta upor je mimo, diktator je končal pod streli, ki jih je zaukazalo naglo sodišče. Odbor pa že pripravlja spomladanske splošne volitve...

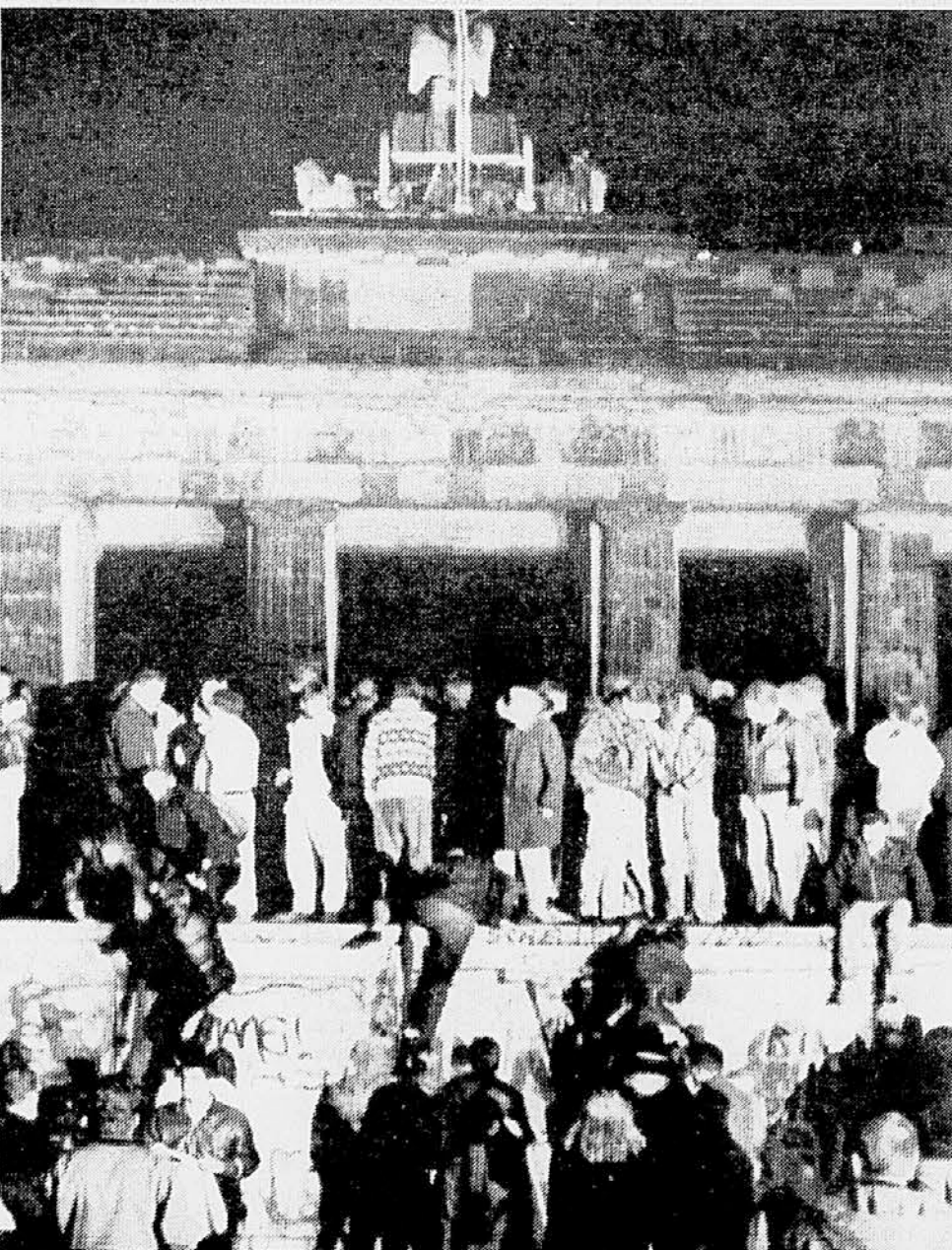
Socialistične federacije posel še čaka

Vzhodnoevropska reka, ki je v začetku leta prestopila bregove realnega socializma, je po vseh burnih in ponekod tudi krvavih dogodkih ob koncu leta tako našla svojo novo strugo. Vanjo so se hoče noče morali vključiti tudi Bolgari (sicer previdno in ne tako glasno, kot ves preostali Vzhod), delno pa tudi edini in tudi uradno večinacionalni socialistični evropski državi Sovjetska zveza in Jugoslavija. Tudi v teh dveh državah je bilo iztekajoče se leto na trenutke krvavo, odločujoče, a še ne dokončno odločno. Spopadi med zagovorniki novega in tistimi, ki zagovarjajo le previdno modificiran socializem na starih temeljih, so se v obeh primerih spremenili v notranjepolitične boje, ki so ob koncu leta privedli do hudih notranjih nasprotij. Posamezne republike so se odločile za madžarsko, poljsko ali vzhodnonemško varianto,

jedro pa je še vedno neodločno. Toda kljub vsemu je romunska drama do zadnjega diha trmastega socializma zamajala temelje vsem tistim, ki še ne verjamejo v novo Evropo. Toku velike reke na novo osvobojenih ljudi se ni mogoče upirati. Nikoli v zgodovini to ni bilo mogoče. Tistemu, ki se je upiral, so viharji procesi vedno spodnesli tla pod nogami.

Na prelomu desetletja, zadnjega v tem tisočletju, bo treba torej narediti še nekaj krepkih zavesljev, če hočemo, da bosta Vzhod in Zahod našla skupno politično pot. Potem pa nas seveda čaka desetletje težkega gospodarskega prilagajanja, pri katerem pa bo moral svojo veliko vlogo revolucionarno odigrati tudi Zahod. Če seveda hočemo, da bo Evropa leta 2000 spet enotna in da se spodbudno leto vseevropske streznitve ne bo sprevrglo v hudega mačka za obe strani.

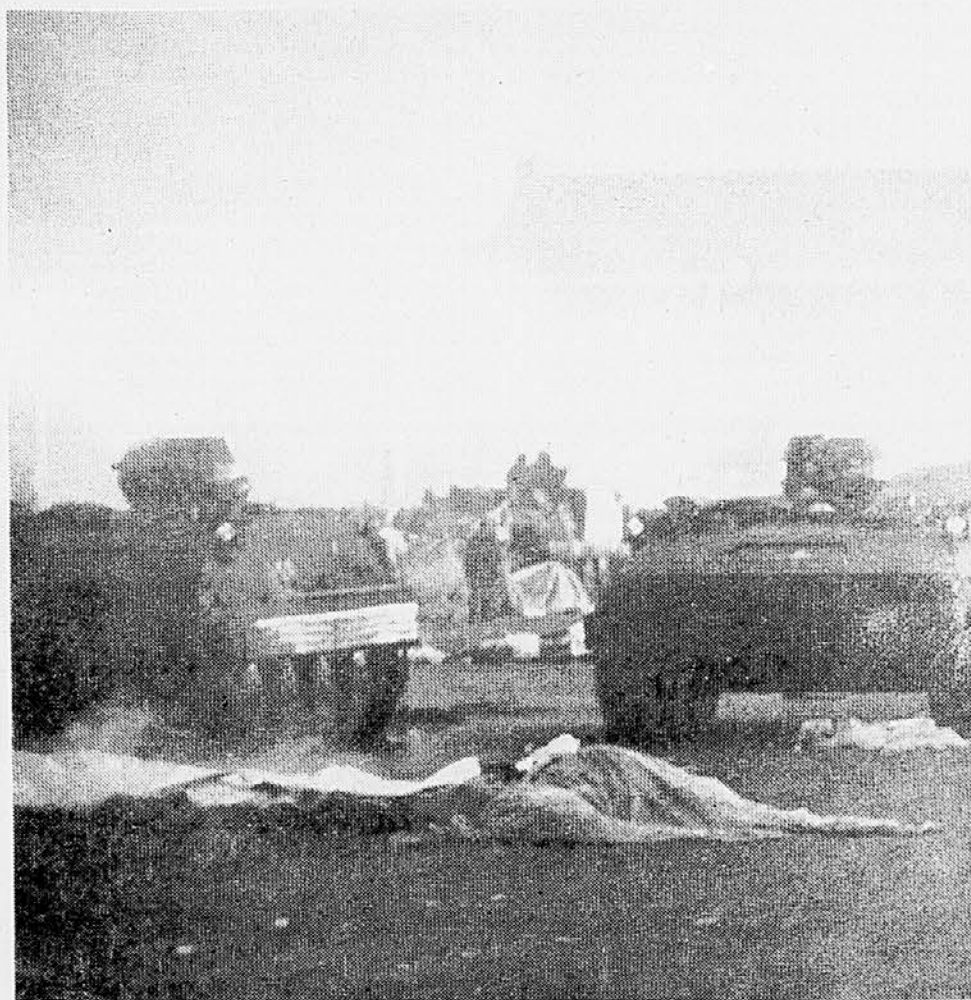
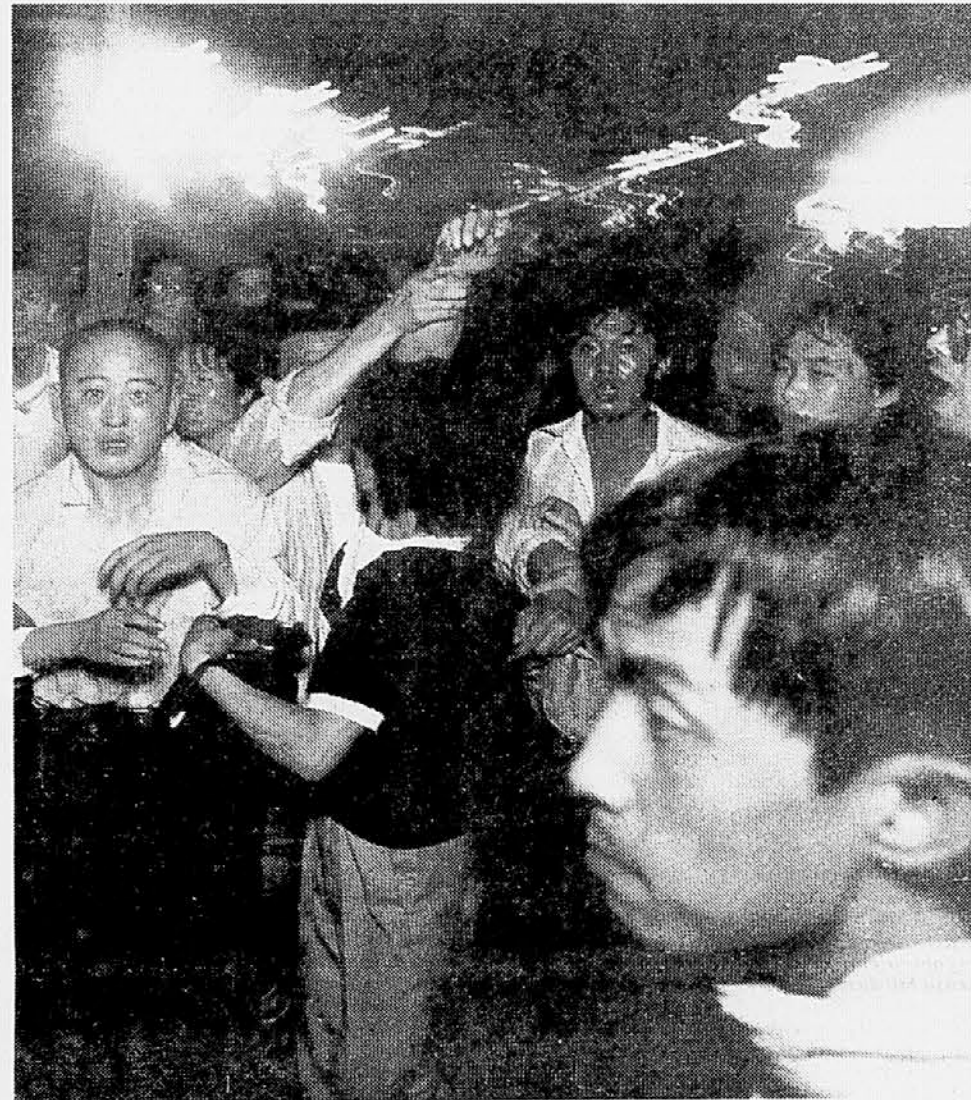
Darjan Kosir, Damijan Slabe

OKROGLA MIZA – Na Poljskem so prvi uporabili formulo dialoga med partijo in opozicijo, kar je dalo tudi povsem konkretne rezultate.

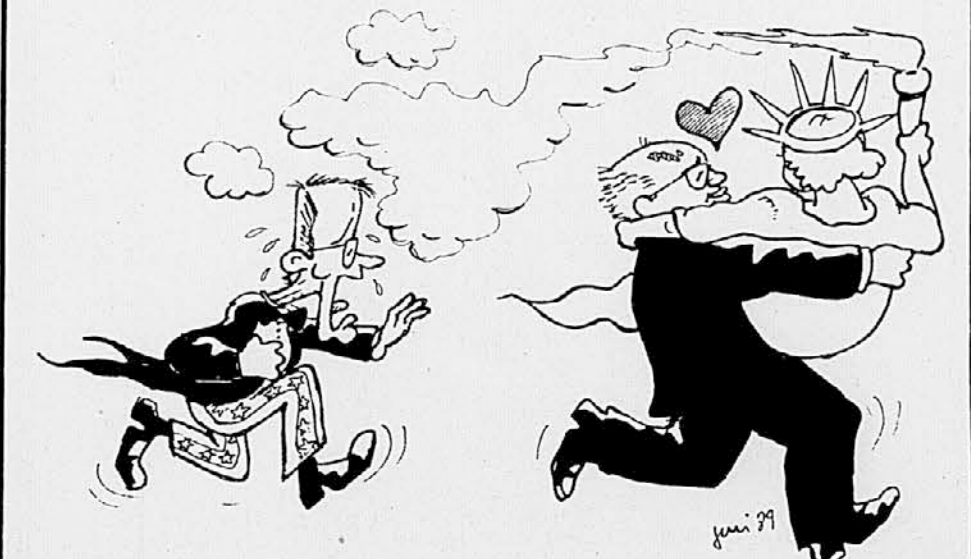

PADEC ŽIVKOVA – Katedrala Aleksandra Nevskega v Sofiji je bila prizorišče prvih protirežimskih demonstracij v povojni Bolgariji, ki so se končale s padcem – kot se je pokazalo – osvobozenega Todorja Živkova.

KRVAVA ZGODBA – Posnetek s Tienanmena: čeprav je eden od generalov dejal, da vojaki niso nikoli streljali na ljudi, pa so njihovo delo opravili tanki.

JUNIJ: Gorbačov si prisvoji svobodo

SAMOUKINITEV – Celo predsednik madžarske partije Reszö Nyers je glasoval za ukinitve MSZP in za ustanovitev socialistične stranke.

NEMŠKE VOJNE NEVESTE

Fräulein, hočete košček čokolade?

pa je s tem postala prva nemška vojna nevesta.

Armada nezakonskih otrok

Samo prvo leto po osvoboditvi (oziroma zasledbi) nemški zgodovinarji se pač glede na svojo politično usmerjenost zastran pravega izraza še vedno prav živahno prepirajo) se je na ozemlju sedanje Zveze republik Nemčije rodilo okoli 94.000 nezakonskih otrok, vendar pa je ta statistika zaradi povojne zmešnjave netočna, kot so netočni tudi podatki o vojnih nevestah nasploh in še zlasti o nemških vojnih nevestah. Te tematike sta se zdaj lotili hčeri iz dveh takšnih zakonov, Barbara Scibetta, rojena leta 1949 v ZRN kot hči nemške vojne neveste, ter Elfriede Shuckert, hči iz zakona med Nemko, katere večji del družine je izgubil življenje na različnih Hitlerjevih frontah, ter ameriškega Žida, čigar sorodstvo je praktično v celoti izginilo v holokavstvu. Plod srečanja med obema je bila knjiga, ki je izšla sedem let kasneje in na podlagi katere je bavarska televizija pred kratkim naredila nanizanko v petih delih: War Brides, vojne neveste. Gre za delo, ki še zlasti govori o predsojdih in njihovem počasnem odmiranju.

Nemke, ki so se v prvih letih po vojni »spečale« z Američani, tudi med svojimi ljudmi niso bile cenjene, pa četudi je bilo življenje v po vojni Nemčiji bržkone še težje kot drugod. Lisa Slaughter, rojena Tödter, ki je bila ob koncu vojne stara 20 let, sicer pa prejavljala in tajnica v Hamburgu, priča v knjigi o sramotilnih pismih, ki jih je dobivala kot Ami-Liebchen ali kar Ami-Hure (ameriška cipca) še tri leta po vojni, ker se je poročila z ameriškim vojakom. Ta jo je potem, ko je odslužil rok, odpeljal v Združene države. V Knoxville

Katharina Militello, rojena Trost, je bila stara komaj sedemnajst let, ko je 14 mesecev po končani vojni rodila sina Roberta.

Otrokovega očeta je spoznala nekaj dni pred nemško kapitulacijo v zdravilišču v Bad Nauheimu, srečanje pa se je razvilo v eno najlepših zgodb v sagi o vojnih nevestah. Ko so v ZDA nekaj let kasneje začeli razlikovati med Nemci in nacisti, so po njej posneli film.

lu (zvezna država Tennessee) je Lisa doživela nov pretres: izkazalo se je, da je udobna hiša, o kateri ji je pripovedoval mož, aluminijasta baraka, polna misli. Lisina zgodba je zadnja v seriji, ki jo je posnela bavarska televizija, ki je serijo začela z zgodbo o Kathy Militello in standardnim uvodom: »Hočete košček čokolade, Fräulein?«

Ko Nemke, ki so se odločale za prijateljstvo z Američani, pripovedujejo o svojih nagibih, se nevedno umajajo v opisovanju nekakšnega odrešilnega eskapizma, ki so ga zanje pomenili ameriški vojaki. Več kot štiri milijone nemških moških je padlo na frontah, dvakrat toliko jih je bilo po ujetniških taboriščih. Anneliese Uhl, filmska igralka, ki se je leta 1948 v Salzburgu poročila z ameriškim poročnikom Tuckerjem, je v nanizanki (četrti del) to lakoto po zdravju in sitosti ter normalnosti opisala takole: »Imeli so tako čudovite zobe, bili so zdravi, čisti in dobro hranjeni.« In še: »Nenadoma se je v meni oglasila lakota po svetlobi, smehu in glasbi. Hotela sem se naplesati do nezavesti, si utrgati srečo in pozabiti na vse, kar se nam je zgodilo.«

Predsojdi umazanih in primitivnih Američanov

V Združene države naj bi se v povojnih letih priselilo okoli milijon vojnih nevest, vendar pa je ta številka nepopolna, saj se nanaša samo na tiste, ki so se selile čez ocean na podlagi posebne dovoljenja za poroko; kasneje so predpisi postali bolj ohlapni in vojne neveste so se znašle v kategoriji navadnih priseljencev, ločene po nacionalnosti in ne več po statusu vojne neveste. Večina je morala kmalu po prihodu čez ocean odkriti, da ni prišla ravno v raj. Iz svetovne gospodarske krize so Združene države brez premora skočile v vojno in povojno ekspanzijo. Pomankanje stanovanj je bilo takšno, da je postalo tema vrste medvojnih in povojnih ameriških komedij. Življenje z moževimi starši je postalo bolj pravilo kot izjema in pri tem je prišlo na dan, kako predsojdi polna je povprečna ameriška zavest o Evropi in njenih prebivalcih. Ena od vojnih nevest v knjigi opisuje, kako so jo moževi starši povsem brez zlobe spraševali, ali prvič stanuje v hiši, ki ima električno luč. Po drugi plati pa mnoge vojne neveste — ne samo Nemke,

marveč tudi Angležinje, Italijanke, Francozinje in Avstralke, ki so naletele pri sprejemu na bistveno manj predsojdi in klisejev o sebi in svoji domovini poročajo, da je bilo srečanje z Ameriko zanje pravi kulturni šok. Hiše brez kopalnice in električne napeljave sploh niso bile posebna redkost. »Resnično umazano in primitivno,« piše ena od Angležinj, ki se je odločila za posko po Ameriko. Predsojdi pa niso bili samo ameriškega izvora, kajti mnogi ženi so bili šele druga generacija Američanov. Tako poroča angleška vojna nevesta o besu, ki jo je prevzemal zaradi nenehnega negodovanja moževih staršev, Slovakov, ki so želeli, da bi si sin pripeljal nevesto katoliške vere iz stare domovine. Nemške vojne neveste so si morale k temu naložiti še brdiko breme vojne krivde.

Še leta po vojni so bile za sosedo »Nazi-Fräulein«, ta vojna krivda pa se je, kot piše Elfriede Shuckert, otrok nemško-židovske zveze, prenašala tudi na njihove otroke. Prav za vse enako pa je bilo domotožje. »Dve leti sem noč za nočjo jokala,« pravi ena od njih. Mnoge so bile kmalu ob partnerja, ki jih je zvalil čez ocean: ne samo sorazmerno olajšan postopek za razvezo, marveč predvsem dejstvo, da so bili možje pretežno vojaki, je močno prispevalo k temu, da so se mnoge med njimi čez noč znašle same. Pet let po drugi svetovni vojni se je začela korejska vojna in število vdov med vojnimi nevestami se je skokovito povečalo.

Barbara Scibetta in Elfriede Shuckert sta knjigo pisali sedem let in zbrali neverjetno količino gradiva, ki ne govori samo o vojnih nevestah, marveč tudi o srečanju različnih svetov z vsemi njihovimi predsojdi. Ko sta v prvi fazi zbiranja gradiva pisali oglas v kakih 500 ameriških časnikov in časopisov, nista pričakovali takšnega odmeva: oglasilo se

je več kot 3000 vojnih nevest in s kako desetinno od tega sta se osebno pogovorili. Že kmalu po korejski vojni so se nekatere od vojnih nevest začele organizirati v klube. Aprila 1985, tri leta pred izidom knjige, sta obe potomki vojnih nevest organizirali srečanje na Long Beachu. Tam je Elfriede Shuckert odkrila na prizu Queen Mary, eno od tridesetih ladij, s katerimi so vozili v ZDA vojne neveste, na Queen Mary vsaki 1666 potnikov, od tega približno tretjino tako imenovanih otrok okupacije. Na srečanje je prišlo okoli 300 vojnih nevest iz 15 držav (od okoli milijona iz 31 držav). Mnoge so prišle v spremstvu mož: začuda ti vojni zakoni sploh niso bili tako vetrnjaški, kot so ljudje — spet predsojdi — pričakovali, kajti z razvezo se jih je končalo le kakih dvajset odstotkov. Tudi Katharina Militello se vedno živi s svojim Danielom. V Catskills Mountains,

Ena od nemških vojnih nevest opisuje, kako so jo starši moža Američana povsem brez zlobe spraševali, ali prvič stanuje v hiši, ki ima električno luč. Po drugi plati pa mnoge vojne neveste poročajo, da je bilo srečanje z Ameriko zanje pravi kulturni šok — hiše brez kopalnice in električne napeljave sploh niso bile posebna redkost.

300 kilometrov severno od New Yorka, imata gostišče, nad katerim visi napis Bayerischer Gasthof. Domotožje se je poleglo, pa tudi proces prilagajanja novemu okolju je bil tja do sredine sedemdesetih let končan, četudi ne povsem brez ostanka. Italijani že vedo, kaj trdijo, ko rečejo: mogli e buoi dai paesi tuoi — ženo in vola si vzemi iz svojega kraja. Kar zadeva tisti posebni sloves, ki se je vlekel za »gospodinjami iz Nemčije«, pa ga je dokončno pobralo tisti trenutek, ko se je predsednik Kennedy leta 1963 postavil pred berlinski zid in izrekel mnogokrat citirane besede: Ich bin ein Berliner — Tudi jaz sem Berlinčan. S tem so nemške vojne neveste dokončno postale — kot se reče z lepo nemško besedo — salonfähig.

Marjan Sedmak

ČEŠKO MESTO DUNAJ

»Pomalu, Frau Pospischil!«

Pristojni iz dunajskega mestnega urada, ki skrbi za informiranje čških turistov, je Alfred Vavrousek, prodajalec banan pred veleblagovnico Gerngross se piše Holous, novinarju dunajskega radia, ki je vse prej kot pohvalno govoril o gneči, ki jo delajo Čehi po trgovinah, pa je ime Kurt Vesely.

1310 Dvofakov, ter 1122 Novotnyjev — seveda v vseh pogledih izvedbah. Primer Pospischil je v dunajskem telefonskem imeniku npr. mogoče najti v originalu, kot Pospischil, Pospischil, Pospischil, do najzanimivejše češko-nemške izvedbe pa se je prav gotovo dokopala neka gospa Berta v tretjem okraju, katere priimek je zapisan kot Pospischil. Starejši Dunajčani, še posebej v nekoč čeških okrajih, še danes namesto Langsam (počas) pravijo »pomalu«, »lepsi gehen« pa za prebivalce v okraju Favoriten ne pomeni nič drugega kot iti na lepše. Čehi so pustili neizbrisne sledove v melosu dunajske pesni ter v kulinariki, po številnih mnenjih pa tudi v dunajski nravi še posebej z njeno ironično in duhovito žilico ved. Da je na odru ter na filmskem platnu dobrega vojaka Švejca doslej najbolje zaigral prav dunajski igralec Fritz

Muliar, po mnenju nekaterih skratka ni naključje.

Tudi Waldheim je bil nekoč Vavclavik

S tem pa smo že na spolzkih tleh predsojdi in karakternih ocen, ki so spričo zapletenosti »dunajske duše« še toliko bolj spolzke. Ne glede na to pa nasploh drži, da je med »pravimi« Dunajčani in »prišleki« še posebej v zadnjih desetletjih monarhije sprčo močnega asimilacijskega, germanizatorskega pritiska ter drugih nacionalizmov nastal ambivalenten odnos sorodstva in istočasnega odklanjanja. To zadnevno ni zanemarljiv tudi socialni moment, saj so Čehi na Dunaj prihajali predvsem kot industrijski delavci in posli. Ob propadu monarhije se je vsem dunajskim predsojdom do Čehov pridružil še predso-

dek o Čehih kot sebičnih grobarjih monarhije, izgon več kot treh milijonov nemško govorečih prebivalcev iz Češke in Moravske po drugi svetovni vojni, pa je še utrdil negativne predsojde precejšnjega dela Dunajčanov do čeških bratrancev, s tem pa tudi zavestno zamikanje lastnega rodu. Še danes je skratka tako, da marsikateri dunajski Doleschal ali Watzlawick (Vavclavik je bil tudi nekdanji priimek družine Waldheim) na vprašanje po njegovem češkem poreklu pove, da je to bil pra-pra-pra-pra ded, še raje pa pra-pra-pra babica. Nepoznavalca dunajskih in avstrijskih razmer takšni odgovori skratka kaj lahko pripeljejo do sklepa, da so se Čehi naselili na Dunaju v času brontozavrov in da so nosilci čeških priimkov na Dunaju praviloma nezakonski otroci.

Sedemdesetletni Dunajčan F. Karasek, ki je ob sedanjem množičnem obisku Čehov v Avstriji povedal, da bi bilo najbolje, če bi ostali doma, bo verjetno ostal pri svojih predsojdih tako kot večji del starejše generacije, pa čeprav se je dunajska mestna uprava pod geslom vitame vsi (dobrošli) na vso moč potrudila, da bi se Čehi ob svojem obisku na Dunaju počutili kot doma, in kljub temu, da Dunajčani hvalijo discipliniranost čeških in slovaških obiskovalcev. Pri prodajalcu banan

Holoušu je že drugače, mlajše dunajske generacije pa so nasploh veliko manj obremenjene s predsojdi ter s skrivanim svojega češkega rodu. Dunajski minister za načrtovanje Hanes Svoboda pa že opozarja, da se Dunaju

Nekdanja množična prisotnost Čehov na Dunaju je pustila neizbrisne sledove. Pri tem je že kar klasična navedba najrazličnejših statistik iz dunajske telefonske knjige, kjer je bilo pred petnajstimi leti 2020 Nowakov, 1628 Svobod, 1310 Dovofakov ter 1122 Novotnyjev — seveda v vseh pogledih izvedbah. Do najzanimivejše češko-nemške izvedbe se je dokopala neka gospa Berta, katere priimek je zapisan kot Pospischil.

spricho odpiranja vzhodnih meje obeta ponovitev časov, ki je bila avstrijska metropola metropola celotne Srednje Evrope. Do tega pa naj bi po njegovem spricho izrednih sprememb v Evropi prišlo celo kaj hitro, ne pa »pomalu«.

Bojan Grobovšek

S tem naših najaktualnejših vezi z njim se ni konec: letos je v Budimpešti, pri založbi Magvetó, izšla njegova knjiga Custveno potovanje (Erzelmes utazás), ki na široko govori o Jugoslaviji, zlasti Hrvaški.

Izid prve izdaje tega dela je Ferenc Fejtő (madžarska oblika imena) doživel že šestindvajsetleten (1937). K novi izdaji pa je dodal predgovor, v katerem pripoveduje, kako je o svojem potovanju v Zagreb in Dalmacijo napisal članek Otrok in morje za tednajo vodino madžarsko revijo Nyugat, ki jo je urejal pesnik Mihály Babits. Babitsu je Fejtő predstavil pisatelj Gyula Illyés, in sicer kot prijatelja mladega, ampak tedaj je priznane pesnika Attila Józsefa. Takoj po objavi spisa (1936) je avtorja eden od založnikov povabil, naj ga razširi v knjigo, kar je Fejtő tudi storil.

Ferenc Fejtő je bil v začetku tridesetih let literarno publicističen dejaven v številnih revijah, bil je eden od urednikov socialno bojevitve revije Szép Szó in leta 1933 so ga kot ilegalno delujočega komunista zaporili. Kot

sam piše, je bil preveč samostojen in se je kmalu otreseel dogmatičnega vodstva Györgya Lukácsa in drugih pisateljev ter politikov.

V takšnem razpoloženju je konec junija 1935 odpotoval v Zagreb k sorodnikom po materini strani in od tam v Dalmacijo. Po vrnitvi je sicer še pisal socialno usmerjene članke, toda povojni dogodki so ga tako razočarali, da se je izselil v Francijo. Tam je zbudil precej zanimanja z objavo obširnega poročila o Rajkovem procesu v reviji Esprit (1949), sledila pa je objava vrste knjig in študij iz politične zgodovine, socialne psihologije in literature.

Fejtőjeve knjige uspešno izhajajo v Parizu in Londonu, še danes je komentator Le Monda

OŽIVLJEN POGLED NA HRVAŠKO PRED POL STOLETJA

Vrnitev madžarskega oporečnika

François Fejtő. Slovito ime, ki ga med drugim lahko preberemo pod tehničnimi članki v francoskem dnevniku Le Monde. Novi ravnatelj Francoskega kulturnega centra Charles Nodier v Ljubljani je v pogovoru omenil, da namerava v kratkem povabiti k nam tega že skoraj osemdesetletnega madžarskega sociologa in politologa, ki živi v Parizu. Delo je povzelo njegov komentar iz Le Monda o položaju v Jugoslaviji.

o evropski politiki in letos so mu doma ponatisli knjigo, ki je zajetna madžarska slovenska zgodovina v 6. zvezku o najnovjši dobi niti ne omenja, čeprav mora navajati številne Fejtőjeve članke in eseje med viri, njega samega pa so 1966 v tej Akademijini publikaciji takole ocenili: »Žalostno vlogo likvidatorja socialističnega gibanja in literature je prevzel Ferenc Fejtő, vplivni esejist številnih tedanjih organov, ki je šel v reviziji marksizma tako daleč, da je skušal dobroznamenno moči odvrniti celo v ljudskofrontnem gibanju od vpliva marksizma (gl. antologijo Korunk 1935 v njegovem uredništvu). Vzori Fejtőja in več drugih renegatov so bili tedaj Malraux, I. Silone, P. Istrati, A. Gide, ki so se tako ali drugače odvrnili v socialističnem taboru od Sovjetske zveze...«

Danes o Fejtőju seveda beremo drugače, saj Madžari že dolgo pišejo o svoji »zdomski« literaturi, ki je tako razvita po vsej Evropi in Ameriki. Dokaz za to je tudi ponatis njegove knjige, ki bi morala zanimati predvsem Hrvate, saj je zanimivo in literarno kvaliteten pričevanje o življenju v Zagrebu sredi tridesetih let. Tamkaj ni po tolikih letih spoznaval samo svojega glasbenega sorodstva, ampak tudi druge osebnosti, med njimi tudi slovensko pevko Eriko Družović (iz Maribora) — njenemu čudaškemu, neuslišanemu »ljubimcu« je posvetil cele prizore.

Fejtő je med drugim obiskal uredništvo Hrvatske revije, kjer ga je urednik dr. Blaž

Jurišić (pri vseh zapiše le začetnice imena), tudi tajnik Matice Hrvatske, nekoliko seznanjal s stanjem v literaturi, o Krleževem umiku od revije (kamor je pisal o madžarskem pesniku Adyju). Obiskal je urednika levičarskega Književnika, ki ga je izdal in urejal Milan Durman. Ta ga je seznanjal z vsebino revije, ki je pisala več o tujih kot o domačih, kočljivih vprašanjih. Govoril mu je o Krleži, katerega je Fejtő obiskal konec julija. »Pogovarjala sva se jezo in kot v dvoboju,« piše. Niti na eno vprašanje mu ni odgovoril, pač pa sta govorila o madžarski literaturi (s Krležo se je vsaj lahko pogovarjal madžarsko). Prevedel mu je odstavke iz svojega eseja o Adyju in zrceliral eno Adyjevo kitico v hrvaščini. Krleži je Fejtő namenil kar nekaj strani oznake.

Nazorno je prikazal politično stanje na Hrvaškem v tistem času, zajel vzdusje zagrebskih

ulic in trgov, pri čemer omenja tudi enako prijetno in domače ljubljanske ulice. Ker je bilo to »čustveno potovanje«, mnogo pripoveduje o svojem sorodstvu, v katerem so se stekale razne narodnosti in jeziki. Že v predgovoru pisatelj pove, da je bratranec violinist Ljeko odšel v Buenos Aires, drugi bratranec Mirko, pianist in dirigent, pa je umrl kot ravnatelj Glasbene akademije v Sarajevu itn.

Potopisno-literarni del knjige nas popelje v predvojni Sušak, ko je bila Reka italijanska; posebno zanimivo pa na frankoposlovnem utrdbo na Trstatu, kjer ga sprejme obubožna, čudaška grofica Nugent, poslednja lastnica gradu. Z ladijo Ljubljana se je peljal mimo Raba v družbi čeških dijakov do Dubrovni-ka, ki mu je posvetil navdušeno, literarno najlepše strani. Na poti v Crno goro sreča slikarja Popovića, spetoma zapise učinkovite impresije o ljudeh in krajih, ki jih srečuje in občuti kot eksotične. Ustavi se na Korčuli in v Splitu, kjer ga navdušuje Mestrovici.

Z močnim mladostnim doživljanjem, inteligentno in v privlačnem slogu napisano delo spominja na roman Izidoria Cankarja S poti in je gotovo najlepše, kar so Madžari napisali o Hrvaški.

Marjeta Novak-Kajzer

JUNI: Vitezi svobode na Gazimestanu

NARODNI ZNAČAJ ITALIJANOV

Visoka politika na stranišni školkji

Verjamejo v javne laži in zasebne resnice. Verjamejo v koristnost dvojnega življenja. Verjamejo v družino in njeno zaščito pred zunanjim svetom. Verjamejo, da so dobri ljudje, v srečo, verjamejo v hrup, praznovanja, verjamejo v svojo veliko zgodovino, verjamejo v vražam, v umetnost prilagajanja.

Shematični fotografski posnetek značaja naroda, ki je kljub enemu jeziku in zdaj že kar sorazmerno dolgi skupini državi še naprej nespravljivo razdeljena na mentaliteto severa in kljub enemu jeziku in zdaj že kar sorazmerno dolgi skupini državi še naprej nespravljivo razdeljena na mentaliteto severa in naravo juga, bi utegnil narediti vtis površnosti. Zakaj javne laži in zasebne resnice? Pisec pravi, da Italijani menijo, da je najboljši način življenja, če se v javnosti molči ali govori »koristno« neresnico, vse skupaj pa popravi z resnico v zasebnem krogu. In daje primer: ko je v začetku petdesetih let prvič prišel na Sicilijo in se kot novinar pozanimal o mafiji pri policiji, so mu odgovorili, da mafije ni in da je vse skupaj izmišljotina »Vas kontinentalec«. Odgovor je zanikal tisto, kar je bilo vidno s prostimi očmi, kajti mafija je bila navzoča povsod, vsemogočna, tako da je bilo skoraj odveč govoriti o tem, ali je ali je ni. Toda še več, z očitno neresnico je odgovoril prepuščal na druge: naj jo išče tisti, ki jo vidi. Bocca je tukaj obrnil stavo moskovsko salo — nič se ne ve, toda vse je jasno — v italijansko se vedno zelo aktualno salo — vse se ve, toda ničesar ni mogoče dokazati.

Silvio Guarnieri je po vojni napisal esej Značaj Italijanov in se tudi posvetil tej značilni dvojnosti v narodnem značaju Italijanov. Na eni strani glava v oblakih — italijanski intelektualci živi v velikimi hipotezami, utopijami, abstrakcijami — na drugi vsakdanji anarhoidni pragmatizem, individualni in v krogu trdnjave družine. Velike besede in nenehno prilagajanje. Guarnieri meni, da je to dvojnost treba pripisati tudi preveč slavne zgodovine, ki je temu prostoru namenila trikrat, štirikrat postati luk zahodne civilizacije; med slavnimi spomini in banalno konkretnostjo nastaja dvojna kultura, dvojno življenje, dvojna moral.

Po malem lažniv, strahopeten in pohlepen — toda navezan na mamo in vero

Kako se malo spreminjajo nekatere poteze narodnega značaja, naj se svet še tako postavlja na glavo in naj je za enotno nacionalno državo vedno manj prostora v prihodnji Evropi, je pokazala najnovejša poljudna raziskava javnega mnenja o najbolj priljubljenih osebnostih med Italijani. Široko gledana televizijska oddaja je postavila na vrh spoštovanja in naklonjenosti dve značilnosti osebnosti: igralca Alberta Sordija in predsednika vlade Giulia Andreottija. Razlika med njima je bila navsezadnje tako minimalna, da je bilo mogoče sklepati, da sta zmagala oba.

Izbior je tako značilna potrditev dolgoročnih značilnosti »italijanskega značaja«, da so mu v rimski Repubblici posvetili komentar, pravzaprav bleščečo konkretno analizo, ki se v celici ujema s splošnimi abstraktnimi razmišljanji o Italiji, ki je, bolj kot se spreminja, vedno bolj ena in ista.

Oba sta Rimljana od glave do pete. Torej je z njima zmagala tudi mentaliteta Rima, cinicnega, neprizadetega, po malem lenega, do brodušnega, rahlo humornega. Ob sta sinova revnega Rima, Rima z vojnem po kadilu in mačkami; Rima, ki se je naučil preživeti v tisočih prelomnih trenutkih svoje zgodovine, ne tako, da se ni tiranom nikoli upiral, zato pa se je vedno znal v pravem trenutku prilagoditi in iz vsakega položaja potegniti čim več. Sordi in Andreotti — to je preprosto Rim, ki posmehljivo obkłada s »fanatiki« tiste, ki bi radi kaj spremenili.

Če se opremimo s potrebnimi razumskimi rezervami, ko gre za iskanje povprečnih značilnosti »narodnega značaja«, pri Italijanih ni težko priti do retoričnih bravur in duhovitih samoanaliz. V kaj verjamejo Italijani, se je pred leti v knjigi s tem naslovom spraševal publicist Giuseppe Bocca.

Sordi je velik igralec, pravi potem avtorica dvojnega portreta. Popolno je predstavil značaj povprečnega Italijana, po malem lažnivca, malo strahopetnega, malo pohlepnega, toda zelo navezanega na mamo in na vero. In Andreotti je človek, ki je znal, bolje kot mnogi drugi posnemovalci, posebeiti »večno« oblast krščanskih demokratov, ki sloni prav na teh nespremenljivih značilnostih povprečnega patriarhalnega Italijana.

Andreotti seveda ni zmagal samo to pot in prvič. Vedno je tudi na čelu resnih javnomnenjskih raziskav. Zakaj? V njem so spoznali Italija, ki se boji sleherne spremembe, zatopljena v svoje vsakdanje trgovanje, v skrbi za izboljševanje svojega življenja, toda brez slehernega tveganja. Tudi nedavno objavljena študija angleškega zgodovinarja podarja kot bistven element italijanskega narodnega značaja pripadnosti družini pred zvestobo državi. Del te je bila potem cela vrsta pojavov, ki določajo pota družbe, od političnega kameleonsstva do korupcije javnih organov oblasti in tako imenovanega klientelizma strank.

Eden od Andreottijeve življenjepiscev pravi, da zjutraj sprejema najbližje sodelavce v ko-

palcini svojega urada z brisačo okoli vratu, medtem ko se brivec ukvarja z njegovimi lasmi in brado. Med sodelavci so kakšen novinar, duhovnik, minister in ti spremljajo ceremonijo sedeč na pokrovu stranišne školjke, na bideju ali pručki. In tako med namiljenjem in nadišavljenjem razpravljajo o stvareh, ki jih je treba ukreniti. »Zdaj si zamislite namesto Andreottija našega Sordija v oblačilih prelata Kurije v nekdanjem papeškem Rimu. Deloval bi enako prepričljivo,« primerja Republika.

Tak bi lahko bil primer »nemoralne familijarnosti«, ki so jo zgodovinarji in politologi že zdavnaj analizirali kot element statusa quo v italijanski družbi, ki pa očitno odlično deluje. Italija je tudi kot ena najmočnejših industrijskih držav, ko že zdavnaj ni več papeškega Rima, vodena tako kot pred stoletji, v dogovorih med sorodniki in zvestimi osebami sodelavci predsednika vlade v njegovi kopalnici. Andreotti in Sordi sta skratka napisana na kožo povprečnemu Italijanu.

»Doktorja ni v sobi«

Še kakšen dokaz o italijanskem značaju, ki se ne spreminja? Vzemimo sto zgodb vsakod-

nevne malomarnosti in neučinkovitosti oblasti v Rimu, ki jih je pripravil liberalni poslanec Costa. Na primer: 6. novembra so ob tri četrti na devet zjutraj telefoni v štirih ministrstvih zvonili v prazno, čeprav se je delo formalno začelo ob osmih. Začetek delovnega časa v javnih uradih ima le akademski pomen in ga ni treba vzeti preveč resno, pravi poslanec. Večji problem vidi v tem, da je delovna državnega aparata bolj zaupano dobri volji posameznikov, kakor pa je urejena s pravili, ki se jih potem tudi držijo. »Doktorja ni v sobi«, znameniti odgovor, tako znan na južnih zemljepisnih širinah, je vzrok vedno močnejšega nezadovoljstva severnih Italijanov z južnimi, najbolj seveda »rimskimi birokrati«. Ne ve se, ali je prav ta analiza neučinkovitosti javne administracije, skrbno dokumentirana in dokazana, spodbudila nekoga sodnika, da je poslal karabinerje raziskati, koliko uradnikov je bilo na svojih delovnih mestih.

Toda domislija je prav gotovo tudi del narodnega značaja Italijanov. Nekdo se je potrudil in zbral na enem mestu vse predloge zakonov, ki so trenutno v zbornici in senatu. Če bi bili vsi sprejeti, bi se uresničilo kar nekaj sanj: 6027 predlogov je vsega skupaj. Od velikih — povečanja števila pokrajin in večje avtonomije do avtocest brez cestnin — do cele vrste tako rekoč zasebnih skrbí. Nekdo bi rad posebno izkaznico za vse župane, da bi jih bilo takoj videti iz množice, neki poslanec zahteva zakon o varstvu prevoza naravnega kamena po cestah in spet nekdo drug zakonika določila o preprečevanju srčnih napadov v letalih; nekdo predlaga zakon-ko ureditev izplačevanja odškodnin avtom-

bilistom za čakanje v prometnih gnečah, eden od poslancev je predlagal zakon o varstvu italijanske popularne glasbe in se nekdo zakon o sreči. Ob tem živahnem parlamentarnem življenju se nikomur ne zdi čudno, če o zakonu proti monopolom razpravljajo zadnjih deset let, približno toliko o boju proti mamilom in trgovcem z mamil, da ne govorimo o zakonu o splošni zaščiti Slovencev. Med sto zgodbami običajne birokratske malomarnosti, v kateri se spoznajo značilnosti »sproščene« italijanskega značaja v gospodarstvu, ki tekmuje na trgu, se ta značaj kot

po čudežu povsem spremeni — so diplomie, ki jih diplomiranci dobijo po desetih letih, podružnice Alitalia v tujini, kjer uslužbenci ne znajo italijansko, uradi, knjižnice, muzeji, ki so zaprti čez poltje, leta, ki minejo, preden je oskudovancem izplačana odškodnina. Eden od rekordov s tega področja: zakonca, ki sta bila po ropu talca v rokah gangsterjev, je zaradi pomote ranila policija. Osem let čakata na odškodnino, ki jima — vse je formalno neoporečno — pripada.

Mojca Drčar-Murko

AMERIŠKE SANJE

Zgodba o milijarderju Donaldu Trumpu

Te dni po newyorških ulicah in avenijah brije oster, hladen veter.

Zdi se, kot da je nabral ves hlad nad Grenlandijo, Novo

Fundlandijo in Kanado — in ga zdaj trosi po New Yorku. Po

Hudsonu plavajo velike ledene plošče, ljudje se spreminjajo

v pingvine.

Čah, »se spominjajo Donalda iz otroških let. Po fordhamski univerzi se je pridružil družinskemu podjetju. Pot navzgor se je začela leta 1975, ko je na Manhattanu zgradil hotel Grand Hyatt s 1400 sobami. Osem let kasneje je postavil dični Trump Tower na Peti aveniji, in njem predal za 275 milijonov dolarjev stanovanj (precejšen del poslovnega prostora pa zadiral zase). Leto kasneje pa je svojo poslovno genialnost preselil v Atlantic City, ki je vzhodni dvoječek zahodnega Las Vegasa. Tu je najprej odprl kazino Trump Plaza. Leto kasneje je od Hiltona odkupil za 320 milijonov dolarjev Trump Castle...

Donald slika s kupčijami

»Tega ne počnem zaradi denarja. Imam ga zaradi, neprimerno več, kot ga bom kdajkoli potreboval. Delam zato, da delam. Kupčije so moj umetniški izraz. Drugi slikajo lepe slike ali kujejo čudovite verze. Jaz pa sklepam kupčije, po možnosti velike kupčije. To me vznburja in napolnjuje,« pravi mladi milijarder. »Večina zmanjuje z glavo nad mojim načinom dela. Delam zelo improvizirano. Ne nosim s seboj poslovnega kovčka. Tudi ne nartujem veliko poslovnih sestankov. Moja vrata so vedno odprta. Ne moreš biti domiselni in podjeten, če si preveč zastruktuiran. Vsek dan sedem za svojo delovno mizo, potem pa se dogodi odvisjajo kar sami po sebi. V življenju ne poznam tipičnega tednika. Običajno vstanem zelo zgodaj, ob šestih, in prvo uro porabim za branje jutranjnikov. V svoj urad pridem po navadi ob devetih in začnem vrtati telefon. Na dan imam najmanj petdeset telefonskih pogovorov, pogosto pa

dražja od »navadne«, o kateri je večina Angležev prepričana, da je v glavnem zastrupljena s pesticidi, umetnimi gnojili in drugimi škodljivimi kemikalijami. Toda vsi ti Angleži ne spadajo med nane. Večina Angležev se je navadila žveti s »problematično« hrano in z bakterijami, kot sta salmonela in listerija, niso pa si še čisto na jasnem, kaj bi z boleznijo »norih krav«. Televizija je pokazala, kako tem kravam odpovedujejo misice, ker jih napada posebna možganska bolezen. Ta bolezen se uradno ne prenaša z mlekom in mlečnimi izdelki na ljudi, to pa verjetno tudi pomeni, da o boleznih za zdaj še ne vedo kaj dosti; tako ima vsaka mama ob kozarcu mleka določene pomisleke.

Toda tudi kruh in voda iz vodovoda sta domoljiva. V kruhu je preveč kemičnih snovi, vodo iz vodovoda pa v zadnjem času zastrupljajo še z mislijo, da je poleg drugega v njej tudi preveč aluminija, kar lahko, kot pravijo strokovnjaki, povzroča prežgodno senilnost.

Zato ni čudno, da takšne novice ali obveščeno prebujajo nane, to je tiste, ki s skrbjo za zdravo hrano pretravajo. Problem pa je v tem, da si po sedanjih merilih zdravo hrano lahko privoščijo le tisti, ki imajo več denarja kot povprečna angleška družina. Toda, če bi se dobre želje izpolnile in bi postali manj sebični in ljubosumni, bolj pošten in manj krivični, bi skupaj skrbeli za naš planet: vsi bi jedli bolj zdrav kruh, čeprav čiste vode vsi verjetno ne bomo pili nikdar več.

Alja Košak

Na vogalu 64. ulice in Druge avenije sem skozi vse leto videval brezdomko (eno izmed mnogih »baga ladic«, ženska z vrečkami, v katerih imajo vse svoje premetaje). Kar nekako utablorila se je na tem vogalu. Vsako jutro — kdo ve, od kod jo je prineslo jutro — si je lepo pogrnila na pločniku, razpostavila okoli sebe svoje vrečke, si počelala še precej sivkaste lase, se popudrala s talcom po laktih, nato pa obsejala na tleh in se z velikimi modrimi očmi sredi rdečimi besedami zagajala v nevednega sovražnika), pogosto pa mi je njen pogled toplo odzdravil. Ne preveč pogosto in nikakor ne vsiljivo me je — s tihim in kar strmežljivim glasom — vprašala: »Imate kaj drobiža?«

Ko je mraz primazal zausnično velemestu, je brezdomka izginila. Spet sem jo zapazil šele nekaj dni po božiču. Na Tretji aveniji sedela je pod velikim in bleščecim stopničem, ki vodi k ploščadi, iz katere se proti nebu vije visok nebotičnik z imenom Trump Plaza. »Tu, pri Trumpu, je topleje,« je dejala, kot da bi mi hotela pojasniti, zakaj je ni več v naši soseski na Druzi aveniji.

Pri Trumpu. Kot v pravljici: revna brezdomka v stopniščnem okrilju milijarderskega bogataša. Veter zna briti tudi norce iz nas.

Donald Trump, trinitrštidesetletni bogataš (eden izmed 55 najbogatejših Američanov, kakor jih je letos našela ugledna revija Forbes), zagotovo ne ve, da se nekje pod njego-

vim stopniščem te dni zavija v cunje brezdomka. Ne vem, mogoče sluti. Sicer pa tudi ni namen tega zapisa, da bi delal kake solzave primerjave. Res pa je, da me je brezdomka — značilni proizvod in privrsek ameriške državne blaginje — privedla k drugemu skrajnemu proizvodu ameriškega sna. K Trumpu.

Človek, ki tehta poldrugo milijardo dolarjev

Donald Trump posebja danes vse tisto, kar si želi American. Tehta (»čista teža«) poldrugo milijardo dolarjev. Letos je ustanovil svojo letalsko družbo Trump (odkupil je del letalske družbe Eastern). Ima svoj kazino Trump. Na Peti aveniji ima Trump Tower, v katerem se med vodometi po dragih trgov-

ANGLEŠKA OBSEDENOST
S »ČISTO« HRANO

Namesto yuppier nani

»Če bi lahko zmanjšali sebičnost in ljubosumnost, nepoštenost in krivice, potem bi devdeseta leta postala obdobje miru in spokojnosti in skupaj bi lahko delali za blaginjo našega planeta.«

To je ena temeljnih misli tradicionalnega božičnega sporočila kraljice Elizabete II. podanikom v Veliki Britaniji in Commonwealthu, ki ga po obilnem božičnem kosilu vsako leto 25. decembra ob 15. uri predvaja televizija in ki je za zdaj za praznovanje britanskega božiča prav tako pomembno kot božično drevo.

Ko sem poslušala to sporočilo, sem si mislila: spet ena pobožnih želja, ki se lepo sljijo,

kajti spomnila sem se, kako so se prejšnjo soboto v supermarketu ženske skoraj stople za brščini ohrovt, ki ga za božično kosilo ponudijo k puranu. V skladišču je bilo te zelenjave še dovolj, toda v množični histeriji so ljudje grabili in grabili, čeprav nikomur ni grozila lakota — le trgovine so zaprli za tri dni.

Nevrotiki nove dobe

Toda, kam bi prišli, če ne bi upali? Posebno še na prelomu razburjivega desetletja, ko se oziramo nazaj in ko v Britaniji ugotavljajo, da je bilo »za večino osemdesetih let značilno to, da nam je bilo jasno, v kakšnih časih živimo. To so bili časi, polni skrajnosti: bogastva in revščine, napadov in umikov, pohlepa in plemenitosti« (kot je zapisal britanski tehnik The Sunday Correspondent). V Britaniji je bilo to nedvomno obdobje Margaret Thatcherjeve, njene politike in njenih načel, ki je v drugi polovici desetletja »vrlo na plan« novo ekonomsko skupino samozavestnih, vase zaverovanih, po družbeni lestvici vzpenjajočih se mladih ljudi s prevelikimi plačami. Te mlade junake potrošništva je britanski tisk krstil za yuppierje. Toda isti predstavniki tiska zdaj sporočajo, da yuppierje spadajo v preteklost, ker jih je zasenčila nova družbena skupina devetdesetih let, ki jo imenujejo »nevrotiki nove dobe« (New Age Neurotics) ali kratko nani. In tako so v Angliji, kjer so se rodili punkerji, skinheadi, novi romantiki in yuppierji, ekološke nezdode osemdesetih let »vrle na plan« nane. To pa so tisti preplašeni ljudje, ki so jih Černobil,

Nore krave in aluminjska voda

Toda skrb za zdravo hrano ni preprosta zadeva, kajti tako kot vse na našem ljubem plane-

»V Angliji, kjer so se rodili punkerji, skinheadi, novi romantiki in yuppierji, so ekološke nezdode osemdesetih let vrle na plan« nane« (New Age Neurotics). To so tisti preplašeni ljudje, ki so jih Černobil, učinkiti tople grede, luknja v ozonu in neskončni preplahi o raznih zastrupitvah hrane in vode preobremenili s skrbjo za »čisto« hrano.

tu, je tudi povezano z denarjem. V supermarketih in posebnih trgovinah je »zdrave« — bihrane dovolj, toda ta hrana je trikrat

AVGUST: Muževičeve zasluge

Film

ANONYMUS

Ljubeczen, Ranil
Christophoros, Mlakar
Dedičina, Klopčič
Drevo za obesanje, Kusturica
Oče na službeni poti, Kusturica
Nebo nad Berlinom, Wenders

TADEJ ZUPANČIČ

Back to the Future, Zemeckis
Lov za izgubljenim zakladom, Spielberg
Saint Elmo's Fire, Schumacher
Indiana Jones in tempelj smrti, Spielberg
Die Hard, McTiernan
Batman, Burton – ampak to so že devetdeseta

SILVAN FURLAN

Splav meduze, Godina
Hudodelci, Slak
Veter v mreži, Robar
Fanny in Aleksander, Bergman
Nebo nad Berlinom, Wenders
Žrtvovanje, Tarkovski

DAMJAN KOZOLE

Splav meduze, Godina (1980)
Nasvidenje v naslednji vojni, Pavlovič (1980)
Hudodelci, Slak (1987)
Diva, Beineix (1981)
Telesna strast, Kasdan (1981)
Modri zamej, Lynch (1986)

IGOR KORŠIČ

Splav meduze, Godina
Risanke, Erič in Cob
Once upon a time, Verbič
Žrtvovanje, Tarkovski
Angeli nad Berlinom, Wenders in Handke
Bilo je nekoč v Ameriki, Leone

NERINA KOCJANČIČ

Bilo je nekoč v Ameriki, Leone
Paris Texas, Wenders
Diva, Beineix
Nazaj v prihodnost, Zemeckis
Kdo tam poje, Šijan
Modri zamej, Lynch
O. P. Mislina, da v tem desetletju ni bilo nobene
naslovskega filma, ki bi bistveno označil ta
čas.

MATJAŽ KLOPČIČ

Morda nisem videl prav vseh filmov, mislim pa
da vse glavne dosežke, vsaj najslavnejše, če je
vrednost filmov odvisna tudi od tega, kolikokrat
se razna dela v medijih omenjajo. Slava in ne
vrednost... Na prvo mesto domaćih postavljam
skoraj povsem prezrti film Branka Ivandje, ki
sem ga videl v novembru ob komemoraciji umrle
pisatelja Danila Kiša: Čeprav je bil film
menda posnet v letu 1975 in da se o filmu ni
skoraj nič pisalo in govorilo, je to zame največji
dosežek tv in filmskega programa pri nas sploh.
Ta tv film je bil izredno posnet, igran, režiran,
napisan. Zato ga postavljam na prvo mesto, saj
sem ga šele pred kratkim videl...
Domači film v celoti stagnira, tako kot vse naše
možnosti, dosežki filma in splošnega standarda.
Filmi v Pulju so nagajali po raznih kreganjih
med republikami, našimi različnimi jeziki in
sestavami žirije. Zato njihovih rezultatov ne gre
jemati resno. Naša kritika postaja velikokrat
nerazumljiva in obložena s tujimi izrazi, ki zbu-
jajo občutek lažnega kozmopolitizma in vprašlj-
vo občutljivosti.

Krista Thomasa Wolfa, Ivanda (1975–1989)
Se spominjati Dolly Bell, Kusturica (1983)
Splav meduze, Godina (1980)
Full Metal Jacket, Kubrick (1987)
Deat Poets Society, Weir (1989)
Moje dvajseto stoletje, Eynedi (1988)
Filma na prvih dveh mestih sta v mojih očeh
skoraj enakovredna. Film Weira se s svojimi
dosežki vključuje v univerzalnost Kubrickovega
sporočila. Bori se za pravico do poetične vzne-
mljivosti in za dragocenost osebnega sveta vsa-
kega posameznika.

RAJKO RANFL

Odpadnik, Sprajc
Ljubeczen, Ranil
Kavarna Astorija, Pogacnik
Nebo nad Berlinom, Wenders
Oče na službeni poti, Kusturica
Kuduz, Kenović

MIRJANA BORČIČ

Nasvidenje v naslednji vojni, Pavlovič
Redči boogie, Godina
Ovni in mamuti, Robar-Dorin
Fanny in Aleksander, Bergman
Nostalgija, Tarkovski
Ko to tamo peva, Šijan

Arhitektura

PETER KREČIČ

Hotel Klub v Lipici (1980–81), Vojteh Ravni-
kar in sodelavci
Gostišče Jasna v Kranjski Gori (1984–85), To-
maž Medvedšek, likovna oprema Tomaž Kr-
žišnik
Cerkve Kristusovega uveličenja v Dravljah
(1984–89), Marko Musić s sodelavci

Poslopje za javne storitve v Portlandu, Oregon
(1981–83), Michael Graves
Stanovanjsko naselje Stebri/Les colonnes pri
Parizu (1984), Ricardo Bofill/Taller de arquitec-
tura
Steklena piramida v Louvru (1986–89), I. Ming
Pei

JURIJ KOBE

AB, Arhitektov bilten, sprva stanovsko glasilo
društva, kasneje prerasel v mednarodno revijo
za teorijo arhitekture, ki je skozi svojo pot
čiščena in luščena posara z različnimi uspehi pri
nas najuspešnejše formulirali vsebino arhitekture in
urbanizma ter njuno mesto v sferi narodove
kulture. To je znaekrat, zaradi značaja revije
ostalo žal v ozkem krogu kulturnega sveta. Ven-
dar z velikim vplivom tako da že formirane
ustvarjalce kot na teoretsko razpravo, prihajajo-
čih generacij, kar je ob žalostni vlogi ljubljans-
ke šole za arhitekturo danes izredno po-
membeno.

Plečnikova razstava, ki je približala arhitekta in
mogoče tudi arhitekturo širši in, kar je v tem
primeru se zlasti pomembno, domači publiki.
Seveda vrata, skozi katera razmišljanje o arhi-
tekturi na eni strani ter usledine, lahko bi dejali
sredi evropskega kulturnega življenja na drugi.

Arhitekturna srečanja v Piranu, ki so prinesla
v nas prostor živi govor o arhitekturi, evropske-
ga nivoja in vsebine, ter skozi to predstavila
našo arhitekturo svetu tako, kot se nikoli doslej.
Srečanja so postala zanimiva ne le za nas, mar-
več tudi za širši prostor tega dela sveta.

Beneški Biennale, ki je ob vseh ekscesih postmo-
dernega obdobja vendarle odprl marsikatero
strani arhitekturnega diskurza in arhitekturi od-
prl večji prostor v širokem kulturnem svetu
(svetu kulturne potrošnje) naspolh.

Odprtje bogatega, zlasti nemškega prostora sve-
tovni arhitekturi ponudbi je omogočilo soče-
nje eksperimenta, neposredne, včasih grobe
materializacije aktuelnega razmišljanja o arhi-
tekturi na eni strani ter usledine, lahko bi dejali
sredi evropskega kulturnega življenja na drugi.

Druge prebujenje narodov je kot mogoče ena
poglavitnih značilnosti postmoderne obdobja
vzrglo na površje kopico arhitektov evropskega
obrobja (Portugalska, Katalonija, Baskija, Tici-
no...) s prefinjeno formulacijo lastne pripo-
vedi.

GREGA KOŠAK

Lestvice dosežkov so lahko smiselne v športu,
kjer samo odločki sekunde ali centimetri
ustvarjajo objektivizirani in nezmožni vrstni
red, ne samo na posamezni prireditvi, temveč
tudi v zgodovinski projekciji, saj so neodvisni od
družbenega ali ekonomskega konteksta, geni-
usa loci ali okusa dobe in zato lahko absolutizi-
rane.

Na področjih umetnosti, se zlasti v ožji sferi
arhitekture in oblikovanja, ki so poleg umetni-
ške (psevdo)avtonomnosti še kako tehnološko,
kulturološko in zlasti ekonomsko ter socialno
pogojene, so stvari neprimerno kompleksnejše
in zato tudi vsa vrednotena pogojena subjektivi-
zirano stajno točko kritika. Da je tako, lahko
ugotavljamo, če se danes ponovno vrne mo k ob-
jektom in predmetom, ki jih je naša strokovna
kritika se pred ne tako dolgim časom dvignila na
piedestal »ključnih« dogodkov, danes pa jih je
že kratke časovni odmik prevrednotil le na »mo-
nument« naših takratnih iluzij. (Ne bom jih tu
navajal, ko vendar sprašujete po »najboljšem«
za vsaj desetletno obdobje)

Resnična vrednost naših dosežkov v arhitekturi
in oblikovanju je lahko le v »zrcalnih« korelaci-
jah do ekonomske družbene in kulturne zmoglosti
tega našega prostora ter njegove identitete in ne
zgolj (tako zaželeno) biti v trenutnih »In« med-
narodne umetniške scene, zaznamovane z esto-
tiko »družbe oblija« (kjer pa smo že dolgo
OUT) z minimalno časovno retardacijo. Prav to
pa so vse prevečkrat karakteristične »elne«
kulturne scene naše premalo prevetrene subalp-
ske doline. Lekcija o odzivnosti v svetu, ki nam
jo dajejo za naše okolje avtentičnejši (le po
alfabetnem redu) Andrič, Bartol, Kiš, Kusturi-
ca, Pavič, Ristič, je grenka, vendar poučna.

Iz take perspektive gledanja so tudi primerjalne
lestvice dosežkov v svetu komaj sprejemljive,
zato se osebno ne odločam za izolirane stvari-
tve, temveč za zaznavne trende v posameznih
okoliših, ki jim pripisujem trajnejši in širši
pomen:

– prizadevanje Pariza, da s plejado pomembnih
novih kulturnih objektov (kulturni park La Vil-
lette, muzej D'Orsay, Opera, Center arabske
kulture, piramidni aneks Louvru) kot sad kon-
sistentne kulturne politike J. Langa in treh
predsednikov republike vrne mesto status središ-
te svetovnih kulturnih dogajanj;

– kolektivno prizadevanje berlinske akcije
IBA/Intern. Bauausstellung za mestotvorno re-
konstrukcijo urbanega tkiva, ki kot celota (in
zlasti še s prenovo obstoječega stavbnega fonda)
daleč presega seštevke vrednosti posameznih
(tudi vpravljenih) realizacij;

Kulturni redakciji Dela je prišlo na misel, da bi naredila veliko kulturnometniško
anketo oziroma nekakšno mnenjsko in okusno anamnezo nekaterih slovenskih
ustvarjalcev ter njihovih teoretičnih, kritičnih, praktičnih itd. spremljevalcev na
eni strani, in klinični status kulture in umetnosti v osemdesetih letih v Sloveniji in
druge na drugi. Izhajala je s stališča, da neko omejeno časovno obdobje samo zase
sicer še ni nujno nekaj posebnega, vendar da je z osemdesetimi drugače: lahko so
posebno revizijo. Anketa je KR D dala naslov Nasvidenje v devetdesetih, vpraša-
nja – katere tri stvari v Sloveniji in katere tri v tujini, vključno z Jugoslavijo – pa
poslala na naslove stvdvajsetih kompetentnih ljudi, katerih mnenje bi naj bilo po
njem relevantno. Na področju Film je torej spraševala po filmih, na področju
Arhitektura po arhitekturnih ali urbanističnih dosežkih, na področju Gledališče po
uprizoritvah, na področju Glasba po novih izvirnih delih, koncertih ter opernih in
baletnih uprizoritvah, na področju Likovna umetnost po avtorjih, na področju Pop
po albumih, na področju Literatura pa po delih.

Od petnajstih do dvajsetih strokovnjakov za vsako področje, ki smo jim poslali
prijazno pismo, se jih je odzvalo skupaj petinštrideset. Čeprav je bilo s strani
KR D mišljeno, naj anketiranci pošljejo samo dve lestvici prvih treh, in to brez
obrazložitev, si je precej le-teh pravila igre prikojilo in nam poslalo odgovore z
več točkami, opisne odgovore, odgovore po drugačnih kategorijah in odgovore
s krajšimi ali daljšimi obrazložitvami. Glede na siceršnji opis absolutnega števila
anketirancev pa KR D odgovore vendarle objavlja v integralni obliki. Za objavo je
črtila le številna P. S. novoletna voščila, za katera se vsem najlepše zahvaljuje in
jim želi enako.

– na skromnejšem, manj ambicioznem nivoju
Hoog Cathrijne v Utrechtu, kjer so združeni
v enoten, nerazdružen mostni povezovalni ob-
jekt preko cenzurne avtoceste in tirov, mestni
trgovski center, avtobusna in železniška postaja,
ad hoc kulturna animacija. Medsebojno
maksimalno sovisni tvorijo izjemno stimulativno
in racionalno aglomeracijo, ki je ob ekonomski
in ekološki osveščenosti znanlec prihajajoče
postindustrialne miselnosti in nanjo vezanega hu-
manizma. Nekoliko skromnejša »arhitekton-
ska« ambicija mi je v dani realizaciji delovala
kot izraz protestantske asketske kreposti.

Via-à-vis tovrstnim globalnim usmeritvam je naš
eksistentni primerjalni koncept »Ljubljana
2000« seštevke parcialnih obstoječih urbanistič-
nih in arhitektonskih pobud, po večini na bazi
zakasnele filozofije separiranih funkcij (CI-
A-Mova doktrina iz 30 let) in administrativno
politične mikrostrukturiranosti (5 občin in
X KS) mestnega prostora. Oboje pogojuje še
nadležne generiranje dosežanje graditeljske prak-
se, ki lahko seže le do relativne kvalitete posa-
meznih izoliranih objektov, ne pa tudi do inte-
gralnega harmoničnega okolja.

STANE BERNIK

Občinska stavba v Sežani (1970–80), Vojteh
Ravnikar/Skupina Kras
Cerkve Kristusovega uveličenja v Dravljah
(1982–85), Marko Musić
Rekonstrukcija veleblagovnice Supermarket
v Osijeku (1982–85), Milica Mihelič (prvotna
stavba istega arhitekta, pogorla 1982)
Hong Kong and Shanghai Bank v Hong Kongu
(1980–83), Forster Associates/Ove Arup and
Partners
High Museum v Atlanti (1980–83), Richard
Meier
El parc de l'Espanya industrial v Barceloni
(1985), Luis Peña Gachegui/Francesc Rius

TOMAŽ BRATE

Tehnični center Ljubljanske banke v Ljubljani
(1982), Milos Bonča
Stanovanjsko-poslovni objekt na Poljanski cesti
v Ljubljani (1988), Janez Koželj
Razstava Prezer 12–12 (Piran 1988)
Neue Staatsgalerie v Stuttgartu (1984), James
Stirling/Michael Wilford
Foyer pour personnes âgées v Parizu, (1984),
Christian de Portzamparc
Issey Miyake Man v Londonu (1987), Alan
Stanton/Paul Williams

Gledališče

ANDREJ INKRET

Nisem se znal odločiti samo za (dvakrat po) tri
najznačajnejše predstave iz osemdesetih let.
V tem času sem po prosti presoji doma in na
tujem videl okrog petsto gledaliških iger in sko-
raj prav o tolikih tudi pisal. Lahko bi rekel z Ro-
landom Barthesom, da sem gledal samo zato, da
bi pisal. Dovoliti mi morate, da iz te bere izlo-
čim 2 odstotka, to je dvakrat po pet naslovov,
čeprav je bilo iger, ki »so najbolj opazno zazna-
movale naš teater«, v tem času vsaj še za pol
odstotka več. Moj izbor, ki ga sestavljajo
stvari po časovnem zapovrstju, je naslednji:

I. DRAME V SLOVENŠČINI
Ljubša Ristič, Maza v a molu
Rudi Seligo in Dušan Jovanovič, Svabta
Dominik Smole in Mile Korun, Zlata Čevčeljka
Drago Jančar in Zvonca Sedlbauer, Veliki
briljant valek
Dušan Jovanovič in Janez Pipan, Viktor ali dan
mladosti.

II. DRAME V DRUGIH JEZIKIH
Sofoklej in Roberto Ciulli, Elektra
Slobodan Snajder in Slobodan Unkovski, Hrva-
ški Faust
August Strindberg in Ingmar Bergman, Gospo-
dična Julija
Pedro Calderon de la Barca in Dušan Jovano-
vič, Zvijanje je sen
Heiner Müller in Robert Wilson, Hamletma-
schine.

VASJA JEDRAN

Slovenska gledališča

Dominik Smole, Zlata čevčeljka (Drama SNG
Ljubljana, režija Mile Korun)
Missa in a minor (Slovensko mladinsko gledališ-
če, režija Ljubša Ristič)
Bertolt Brecht, Malomeščanska svatba (Drama
SNG Ljubljana, režija Edvard Miler)
Ivan Cankar, Za narodov blagor (Slovensko
staino gledališče Trst, režija Dušan Jovanovič)
Ivo Svetina, Scherezada (Slovensko mladinsko
gledališče, režija Tomaž Pandur)

Jugoslovska gledališča

Izak Babelj, Somrak (Jugoslovska dramsko
gledališče, režija Jerzy Jarczyk)
Ljubomir Simović: Potujoče gledališče Šopalo-
vič (Jugoslovska dramsko gledališče Beo-
grad, režija Dejan Mijac)
Beaumarchais Odon von Horvath: Nori dnevi
(Dramsko gledališče Gavella, Zagreb, režija
Paolo Magelli)

Tuja gledališča

Aishil: Oresteia (Schaubühne am Halleschen
Ufer, Berlin, režija Peter Stein)

Robert Wilson, »the CIVIL wars« (Schauspiel
Köln, režija Bob Wilson)
August Strindberg, Gospodična Julija (Svedsko
gledališče Stockholm, režija Ingmar Bergman)
Pierre Marivaux, Triumf ljubice (Schaubühne
am Lehniner Platz, Berlin, režija Luc Bondy)

PETER BOŽIČ

Zaznamovati neko obdobje je pravzaprav velika
beseda, in če mislim, da v osemdesetih letih
najbrž ni bilo nobene gledališke uprizoritve, ki bi
to obdobje zaznamovala, najbrž nikomur ne
delam krivice, zlasti če vem, da so brez izjeme
uprizoritve, ki zaznamujejo obdobje, hkrati tudi
najbolj »sporne«. Najbolj »sporna« uprizoritve
bi bile zanesljivo uprizoritve režiserja Dragana
Živadinova Krstja Tegulnoma. Kotor je bilo
kaj odrekli ali pa jo v celoti potrdili. Celot
skromna misel o tej uprizoritvi je seveda ta, da
si je ta uprizoritev to popolno odkrivanje in
popolno navdušenje tudi zaslužila.

Vendar: ali je edina uprizoritev, ki bi lahko
zaznamovala obdobje, tudi res taka uprizoritev?
Samo pogojno, saj je po mojem mnenju bilo
v času modernizma v gledališču napravljeno vse,
kar je bilo za neko daljše obdobje, na primer
zadnjih 20 let, možno napraviti. Modernizem je
čas, ko se je v gledališču zgodilo vse, ča gledališ-
skega »aktivizma«, absolutno uveljavljen kon-
cept inovacije. Kar se je zgodilo »na« tem
konceptom, so gledališke uprizoritve, ki se danes
zaznamujejo modernistično in postmo-
dernistično obdobje, in sicer: Dušan Jovanović,
Igrajte tumor v glavi v režiji Ljubše Ristič,
Čarovnica iz Gornje Dvare R. Seliga v režiji
Dušana Jovanoviča in Grenki sadeži pravice
Milana Jesiha v režiji Zvonca Sedlbauerja.
Gledališče, ki se dogaja po modernizmu, se je
zgodilo že tedaj, vendar se danes na popolnoma
drugačen način, ne več »aktivistično«, temveč
poglabljeno, razmišljanje o celi vrsti splošnih
uprizoritev in sijajnih mladih režiserjev (V. Ta-
ufer, J. Pipan, T. Pandur). Mislim, da je gleda-
lišče 70. in 80. let popolnoma neoljubljivo, to je
dejansko eno samo obdobje, ki ga še zdaleč ni
konec.

TONE PARTLIČ

Uvodna opomba: Ne morem, ne upam in ne
zelim izbrati treh posebnih uprizoritev in jih
rangirati. Raje se bom izmuznil tako, da bom
naštrgal tri »pojave« ali »fenomene«, kot danes
radi rečemo. Poskušal bom biti nepristranski,
zato pa mi v uvodu dovolite nekaj več zasebnosti.
Kar zadeva »moje« sedanje gledališče, so-
dim, da je v osemdesetih leta prispevalo Hamle-
ta, ki ga je režiral Mile Korun. Igralec Boris
Ostran je bil gotovo Hamlet osemdesetih let,
a tudi Avgvlja. Čerjak, Juvanova in vsi do
»prvega igralca« Drolenika si zaslužijo, da si jih
zapomnimo. Osebnost pa sem imel v tem deset-
letju uspeh s komedijo Moj ata, socialistični
kulač, ki so ga igrali v dvajsetih gledališčih
v slovenskih, srbskohrvatskih, makedonskih, al-
banških, madžarskih, rusinskih... Poleg oseb-
ne nečimrnosti mi godi tudi to, da se je to
zgodilo s komedijo... In zdaj k rang listi poja-
vov, ki so po mojem mnenju naredili največ
dobrega vetra:

Fenomen Slovenskega mladinskega gledališča
pod Dušanom Jovanovičem in v režiserjema
Janezom Pipanom in Vitom Tauferjem. Tu bi
morda še posebej poudaril Vita Tauferja in nje-
gov »zakon« z Emilom Filipčević, ki nas je sicer
za krajši čas nekako vrgel s sedla smešne
slovske zaresnosti...

Pojav dramatike Draga Jančarja in kuipada nje-
ne uprizoritve v Drami SNG (Zvone Sedlbauer),
Maribor, MGL. Ta dramatika je silovito
zaživela na odr. Poleg dramatike so se uvelja-
vili tudi režiserji. Ob že omenjenem Sedlbauer-
ju, ki je v Drami krstil večino tekstov, mislim še
predvsem na Pipana v MGL, a tudi na Jana
Večka, Sosiča... V Jančarjevih dramah so imeli
velik trenutek tudi igralci Polj. Ban, Bibič,
Valič, Škof, Novak, Potisk, Pavlaček, Trnovšek,
Potokarjeva in »naša« mila Mirjam Korbar...
četravno so ženske Jančarjeva šibkejša točka...

Cankarjev ciklus v Stalnem slovenskem gleda-
lišču v Testu
je gotovo več kot »replica« na ciklus Cankar-
jevih dram v režiji Milana Skrbinška po prvi vojni,
saj je ta izvirna ideja Miroslava Košute rodila
tako izvirne in inovativne uprizoritve, kot so
Pohujkanje, Narodov blagor, Lepa Vida in še
zlasti Kralj na Betajnovi režiserjev Vidača, Jo-
vanoviča. Hočevarjeve in Uršiča.

Kar zadeva evropsko gledališče, sem na žalost
za dramatika in umetniškega vodjo preslabo
informiran, četravno sem si v tem desetletju
ogledal londonska, poljska in moskovska gleda-
lišča. Vendar bi dal prednost trem uprizoritvam
in pojavom.
Mahabharata v režiji Petra Brooka, ki je še
eno zmagoslavo internacionalnosti gledališke
umetnosti.
Elektra in druge režije Roberta Ciullija, ki
vključuje v svoje snovanja tudi naše gledališke
navdušence, ki imajo glasbo resnično radi.
Z domišljavostjo ljubiteljske lagodnosti, pridob-
ljeno z lažnimi nauki, ki so tudi pri glasbi o-
mogočili premišljevanje, uveljavlja nazadnjaško
tipiziranje programske politike po meri puho-
glavega zabavništva, s čimer ne vzdržuje le
vsebinskega mrtvila, temveč s potiskanjem za
več kot stoletno razdobje nazaj sproti izničje
tudi vsakogar možne pogoje in obete za razvoj
slovske glasbene misli.

Enostavno ne vemo več, da stroka pomeni
strokovnost in z njo povezano stremenje po
razvoju znanja in razgledanosti, kar vse je neza-
menljiv pogoj za možno uspešnost na celotnem
glasbenem področju.

Zato pravzaprav ne preseneča, da se sklada-
teljevanje pri nas lahko izčrpa v prepisova-
njem preživetih obrazcev in s posiljevanjem na-
rodopisne dediščine (kot nadomestila za po-
manjkanje domiselnosti), s čimer je ustvarjal-
nost nadomeščena s priricanjem in še to v glavn-
em na ravni začetniškega obrtništva.

Na tako usmerjenost se tesno navezuje naša
poustvarjalna dejavnost, če odmislimo pešico
navdušencev, ki imajo glasbo resnično radi.
Z domišljavostjo ljubiteljske lagodnosti, pridob-
ljeno z lažnimi nauki, ki so tudi pri glasbi o-
mogočili premišljevanje, uveljavlja nazadnjaško
tipiziranje programske politike po meri puho-
glavega zabavništva, s čimer ne vzdržuje le
vsebinskega mrtvila, temveč s potiskanjem za
več kot stoletno razdobje nazaj sproti izničje
tudi vsakogar možne pogoje in obete za razvoj
slovske glasbene misli.

Pa vendar se v tunelu prižiga lučka optimizma
za prekrasne okostenosti z (s pomočjo oči-
no) tudi v glasbeni napredek zahtre politike in
kljub odporu birokratiziranih glasbenikov, ki
z levantinskimi izrazitostmi mislijo le na prodajo
(klopotev) že sklenjeno ustanovitvi poklic-

D. SMOLE: Zlata Čevčeljka, v režiji Mileta
Koruna, Drama SNG Ljubljana 1983
H. Müller: Kvartet, v režiji Edvarda Milerja,
Drama SNG Ljubljana 1984
Alice v čudezni deželi, v priredbi in režiji Vita
Tauferja, SMG, 1986
G. Strišar: Ljudozerc, v režiji Mileta Koruna,
PDG, 1987

(Omejitve na tri predstave je, glede na številne
poetike in estetike, preozka. Vrstni red navajam
glede na leto izvedbe).
Svet
Evripid: Alkestis, v režiji Roberta Ciullija,
Schauspielhaus, Düsseldorf, Bifef 1980
G. Büchner: Dantonova smrt, v režiji Alexan-
dra Lange, Deutsches Theater, Berlin (NDR),
Bifef 1987

P. Weiss: Marat/Sade, v režiji Janosa Acsa,
Csiky Gergely színház, Kaposvár, Madžarska,
Bifef 1982
A. P. Čehov: Čehov vrt, v režiji Anatolija
Efrosa, Teatr na Taganke, Moskva, Bifef 1985
V. Slavkin: Cerceau, v režiji Anatolija Vasileje-
va, Sola dramskih umetnosti, Teatr na Taganke,
Moskva, Bifef 1987
L. Pirandello: Šest oseb išče avtorja, v režiji
Anatolija Vasilejeva, Sola dramskih umetnosti,
Teatr na Taganke, Moskva, Splitsko poletje
1988
F. Wedekind: Lulu, v režiji Petra Zádka, Ham-
burg, 1988 Jugoslavija
M. Držić: Dundo Maroje, v režiji Ivica Kunce-
vića, HNK, Zagreb, 1981 Sl. Snajder: Hrvaški
Faust, v režiji Slobodana Unkovskega, Jugosla-
vsko dramsko gledališče, Beograd, 1982
J. S. Popović: Rodoljubci v režiji Dejana Mija-
ča, Jugoslovska dramsko gledališče, Beo-
grad, 1986

Glasba

DARIJAN BOŽIČ

Moda vas bo moj odgovor presenetil: za mene je
daleč največji kulturni – in s tem tudi glasbeni
– dogodek desetletja in več dejstvo, da smo si
Slovinci izbrali za himno Prešeren–Premrovo
Zdravljico. Brez recepta ali diktature oblasti,
brez mučnih paraumetniških glasbenoliterarnih
diskusij kandidatov za himnično stvijo. Diskusij,
ki so ob takšnih priložnostih vedno in povsod
prisotne. Slovenci smo s svojo himno dobesed-
no izšli iz vsajenja ob njenih prvih taktih.
O glasbeni plati Zdravljice, ob katero se nekat-
ri glasbeniki spotikajo, bi rekel tole. Pesmi sim-
boli imajo še poseben pomen v kontekstu, ki ni
zgolj glasben. Konec koncev: tudi Oda radosti,
iztrgana iz konteksta IX. simfonije, ne zdrži
kriterijev, s katerimi nekateri glasbeniki merijo
Zdravljico. Zdravljica je po svojem sporočilu
ena najlepših himn, kar jih pozna zgodovina.
Da pa so si jo ljudje izbrali sami, je kulturno
dejanje par excellence.

MIHA ZADNIKAR

– evropski skladateljski trikotnik Kaija Saari-
aho, Michael Nyman in Glenn Branca
– humus, ki ga siplje SHS skladateljska trojka
Nataša Bogojević, Srdan Dedić in Uroš Rojko
– Amadeus Miloša Formana 1984 in razmah
glasbene demokracije po večini filmov in iznaja-
ba sistema BASE, ki kinematografe spreminja
v velike CD gramofone
– organizacijsko-promocijski nadzorniki poleg
samoumevnih institucij: Igor Vidmar (z vrhun-
cem med zadnje evropsko turnejo The Resi-
dents), Marjan Zlobec (ponovna kultivacija vir-
tuozne veščine – Dimitris Sgouris, Marjana
Lipovšek) in Druga godba (z neusmiljeno plu-
ralnostjo)

– režiserji Ljubša Ristič, Dragan Živadinov in
Vito Taufer (osemdeseta po mojem astronom-
sko trajajo še celo leto 1990), ker so se spomnili
bodisi na opero ali na Opero SNG Ljubljana

– Kurt Blaukopf: Musik im Wandel der Ge-
sellschaft, Grudstage der Musiksoziologie. R.
Piper Verlag, München 1982, 383 str. (4 barvne
priloge), 56 DEM, ISBN 3-492-02523-4

MILAN STIBILJ

Če ugotovimo, da se v preteklem desetletju naša
glasbena ustvarjalnost tudi s posameznimi do-
sežki ni dvignila nad že pred tem doseženo
izrazno raven, povemo malo ali nič o globalni
problematiki razvoja glasbene kulture, te svoj-
stvene in v mnogih pogledih najzahtevnejše
umetniške zvrsti. Prav tako ne bi pomagalo
naštevjanje bolj ali manj uspešnih prvih izvedb
glasbenih del v tem času. To bi lahko le zamegli-
lo vedenje o stvarnem stanju naše glasbene kul-
ture, ki bi morala obstajati kot ustrezen in svoj-
stven delček ravni duhovne odmevnosti. Ta pa je
– ker se brez razvojnega naboja kaj hitro
izniči – odvisna od sposobnosti družbe ali nara-
da, da ustvarjalni potencial svojega okolja hitro
in učinkovito integrira v vsakdanje

LOJZE LEBIČ

V nasprotju z našim zdravim razmerjem do lastne literarne, likovne in še kakšne umetnosti, Slovenci ne živimo več iz svoje glasbe in svoje glasbene ustvarjalnosti. Zato dela naših skladateljev (včerajšnjih in današnjih) ne morajo »opazno zaznamovati glasbene klime v Sloveniji«. Mnoga, ki bi to zmogla, pri nas nismo našli. Da ustrežem želji, ki si jo po navjaskosti za »samo tri« umetnosti sicer ne prilega, se odločam za naslednje:

Vinko Globokar: Hello, do you hear me, za zbor, jazz kvintet in simfonični orkester (1986); **Uroš Rojko: Dih ranjenega časa**, za simfonični orkester (1988);

Antologija slovenske violinske glasbe (1988-1989); obsežen koncertno televizijski projekt, kot so ga uresničili: Tomaž Lorenz (violina), Alenka Šček (klavir) in Marjan Lipovšek (komentar).

Tudi v širšem glasbenem svetu posamična dejanja ne morejo bistveno zaznamovati obdobja. To se zgodi le v spletu dopolnjevanj in različnih soodvisnih dogajanj. Med temi izvezam:

Iannis Xenakis, vsa dela iz osemdesetih s pozornostjo na godalnem kvartetu **Tetra** (1983);

Glasbeni biennale Zagreb in Ivo Malec: Attacca za tolkala in magnetofonski trž (1985)

World Music Days ISCM (Svetovni glasbeni dnevi Mednarodnega združenja za sodobno glasbo v Hongkongu 1988) – zaradi prevraga zares enakovrednega in spoštljivega srečanja zehoda in zahoda, dveh velikih glasbenih kultur.

JAKOB JEŽ

Srečanje z glasbo Vinka Globokarja na koncertu v CD I. 1983 (sledila je tudi izdaja plošče), ki je obetala, da se bo komaj spet vzpostavil stik s tem svetovno najbolj prizanim skladateljem slovenskega rodu nadaljeval, pa sta bila nato odpovedana kar dva delno že pripravljena koncerta zaradi nekakšnega pomanjkanja sredstev, s čimer so si odlučujoči zaslužili (izraženo novoleto lahko)no grdo črno piko namesto blesteečih zvezdic, ki bi lahko pomenila, da se tudi v kulturi oz. glasbi želimo približevati Evropi. Dosežki APZ Tone Tomšič, ki je z dirigentoma Jožetom Fürstom in Jernejem Habjančičem uresničil vrsto zahtevnih novih zapisov (npr. Faveula, L. Lebič, Globokarja, Rojka, Stuhca idr.), s čimer je kot ljubiteljski sestav dosegel med visokih profesionalnih zahtev.

Koncertni nastop mladega pianista Bojana Goriska, ki posebej ne samo izraziti smisel za moderen klavirski zvok z izvedbami nove klasi-ke (Messiaen, Crumb), marveč deluje s predano novemu inspirativno tudi na ustvarjanje mladih (Turel, Kumar idr.).

Delo švicarskega skladatelja Hainza Holligerja **Scardellinjev ciklus (na stihе kasnejšega F. Hölderlina)**, ki je bil izveden na Dnevih nove glasbe v Donaueschingnu in emitirani na III. programu radija Ljubljana. Vsebuje toliko zbrnega, rahlega in nekako odmaknjenega izražanja, ki pa je glasbeno zelo jasno in natančno, da mora poslušalec zastajati dih.

Recital zagrebške pianista Vladimirja Krpana na Tribuni jugoslovanskega ustvarjanja v Opatiji, ki je predstavljal svojo antologijo jugoslovanske klavirske glasbe (izšla je tudi na plošči, ki pa je v Ljubljani ni mogoče nabaviti) v pretanjeni izvedbi, s katero je potrdil sloves izjemno razgledanega glasbenika velikih sposobnosti (ves obširni program je izvajal na pamet).

Programski podvig zagrebške Glasbene bi- enala, ki je ob 40-letnici elektronske glasbe (1948–1988) v ciklu šestih koncertov in s posebno publikacijo (H. U. Humpert, V. Radovanovic) prikazal tehen prerez te zvrsti glasbe, ki je dobila pri nas domičl edino v Beogradu (starejšemu studiu pri radiu so tam pridružili še modernije opremljen studio pri Fakulteti glasbenih umetnosti). Kot zadnji koncert pa je bil mednarodni publi predstavljani tudi izbor elektroakustičnih skladb jugoslovanskih avtorjev, ki so realizirali ta dela v beograjskem studiu tretjega radijskega programa.

MARIJA VOGELNIK

Vaše vprašanje o treh najpomembnejših dogodkih plesnobaletnega področja osemdesetih let za devetdeseta razumem kot dinamično razvojno. Zato ne govorim o dosežkih, ampak o dogajanjih. S tem v skladu navajam kot najpomembnejšo za nas slovenski prostor **serijo stvaritev Ksenije Hribar**, ki jo zajemam iz daljše verige njenega opusa. Nastavev: **Faveul 86*** (APZ Tone Tomšič), **Odsej lev povzročil** (Plesni teater Ljubljana) 1989. Skoznjega je Ksenija Hribar jeva posegla po naši domaći mitologiji in jo povežala z jugoslovansko-grško/balkansko-evropsko v ustvarjanju postmoderni neoekepresionizem in z njim prestopila zastale pogumno prehojene korake recimo nemškega prostora Pine Bausch, in mogoče tudi iskanka nemške rojaka Hansa Kresnika (oba sta nagrajena beograjskega Biteta). Mislim, da Ksenija Hribarjeva ta časa odpira vrata plesne kulture v pravi tisti čas, ki se zdajle tako hitro vrti. Ne zamuja.

Seveda je razumljivo, da prihaja pred publiko delovinski skenji, kar vedno značilno avantgardnih iskanj in vsake prave ustvarjalne faze vsakega ustvarjalnega lika.

Vem, da bi bilo treba še marsikaj navedeti, ker je desetletje pač dosti dolga doba. Toda držim se danes omejitve.

V medrepubliškem prostoru ne razmišljam o dosežkih, ampak o njihovih ustvarjalcih: torej o koreografih, ki prebijajo zaprite oborožene doseženosti. Pri tem se zavedam, da je prav plesnobaletno področje tisto, ki najprej zazna premike v življenju in medsebojskih odnosih; tudi se najprej odziva na odseve ljudskega optimizma tam, kjer je vse najpogostejše.

S tem v zvezi imenujem tri koreografe, ki so zame danes veliki. Nastavev: Šparemblek – Boldin – Lidija Pilipenko.

Milko Šparemblek je prišel v Jugoslavijo tako rekoč ob zaključku svoje kariere oziroma kot klasik lastnega stila v povezuju modernega in klasičnega plesa baleta z opusom, ki ga lahko obnovlja in variira. Stik z našim balkansko-surovni svetom mita in bližnje skoroda neolitike rodovitnosti in srednjeveške vojvske države ter njenega vsakega populizma ga je skozi desetletje spreminjal in pogoltil. Vrnil se je k sebi in znova začel pri začetku, pri čemer s posebno srečo družu vsako znanja s prvinsko v mite zatopljeno resnico, kar mu omogoča nova videja. Med stvaritvami nastajem samo ljubljanski postavitev **Pesni ljubzni in smrti** (Balet SNG Ljubljana, glasba G. Mahler), 1988/89, ki je po mojem med vsemi postavitvami najboljša, ki je po moji poslednja.

Dragutin Boldin je zanimiv evropski koreografski poteupuh iz Nemčije – Zagreba – Sarajeva – Splita. Njegova totalnost, neobremenjenost s kodeksi baletnih stilov in tehnik, radoživost in pogolbljenost so vrednosti, ki jih pri nas gotovo premalo uporabljamo. Med stvaritvami nava-

jam **Carmino burano (Sarajevski balet)** in **Bolero** (Sarajevski balet). Značilnost Boldina je izredna prilagodljivost ansamblu in sposobnost, da iz njega izvleče največje plesno radost.

Lidija Pilipenko je beograjska balerina, ki je nepričakovano potrdila, da je koreograf visokega ranga. Tako rekoč brez predhodnih šolskih vajen. Takrat, silovita, domala matriarhalno elementarna kot zemljina. Svoji opus gradi docela iz srbske miselnosti, zgodovine in še bolj mita. Ves gibni svet je udolmljen v srednjeveškem in pred-srednjeveškem dinamičnem verovanju in miselnosti starih ikon. Iz opusa navajam: **Strahinja** in **Jelisaveta** (glasba Erič, oboje Beograjski baletni ansambel SNP Beograd) **Večnega ženina** (R. Mulic, Novosadski balet). Razmišljam, koliko nam odpira koreografsko ustvarjanje Lidije Pilipenko razumevanje tegale našega časa in napetosti; pri čemer vsaj jaz še dosti bolj kot sicer razumem, da je vse, kar se dogaja danes v Sloveniji od Cankarjevega doma pa do mitingarstva in gospodarskega bojkota, z našo zrclostjo v reakcijah na to, v svoji najboljbi resnici boj ne za nas, ampak skozi boj za nas boj za Jugoslavijo in za Evropo. Če to vemo ali ne.

To ni ideologija, ampak spoznanje razvojnosti.

Likovna umetnost

ALEKSANDER BASSIN

Emerik Bernard
Lojze Logar
Olga Lovric
Markus Lupertz
Barry Flanagan

BRANE KOVIČ

Emerik Bernard
Markus Lupertz
Noris Zaplati
bovo angloško kiparstvo (kot pojav)
Anselm Kiefer
IRWIN

Op.: Pri izboru sem se izrecno opredelil za kakovost in ne za modnost oziroma medijsko prisotnost; skupino IRWIN sem ustvil med »tue-je« avtorje zaradi izjemnega mednarodnega odmeva njenega prispevka.

JANEŽ KNEZ

Emerik Bernard
IRWIN
Lujo Vodopivec
Anselm Kiefer
Dale Sale
Georg Baselitz

MAKSIM SEDEJ ml.

Tu liste so v našem okolju lahko dvorezen med. To pa je posebej zato, ker je slovenska družba v prehodu iz stalistične v prikrsto stalistično (policijsko) družbo v kulturi najprej in najbolj uspešno obvladala z svojimi kadri prav likovno umetnost.

Uveljavile so se norme in kriteriji (marsikateri se uporabljajo še danes) pa tudi tu lista pešice privilegiranec z vsemi ekskluzivnimi privilegiji, ki jih je nudila birokracija (narodila, odkupi, razstave, službe, nagrade itd.). Ta top lista, prezentirana po svetu, je bila prepričljivi dokaz in adut za prikazovanje »umetniške svobode«, »pluralizma mišljenj« in »demokracije« komunistične družbe. To usmeritev je podprl tudi predsednik Tito v svojih govorih na začetku 60. let. Ostro je potočnil mejo med »dobrimi abstraktnimi slikarji ter vsemi drugimi umetniki in inteligenci (posebno tehnično), vdano socializmu in tistimi slabimi, dekadentnimi in antisocialističnimi umetniki in humanistično inteligenco.

Seveda se je za tako fasado potem mnogo laže obračunavalo oz. diskvalificiralo prave borece za demokracijo in umetniško svobodo.

Prav ti diskvalificirani in črno zapisani umetniki in intelektualci so (smo) s svojim vztrajanjem in ustvarjanjem na robu družbe uspeli ustvariti temelje slovenske pomlad, tako da je sedanjí razmislek o resnici od demokratije mnogo manj boleč in mučen kot v drugih delih Jugoslavije.

Na to stanje je bilo treba opozoriti predvsem zaradi tega, da bo svetloba vseh barv in sproščeno, ki so jo slovenski slikarji ustvarili v 80. letih, razločena od sivo rjave in črne brozge, ki je slovenskemu slikarstvu vladala skoraj trideset let.

80. leta so pomembno obdobje v slovenskem slikarstvu. Morda je taka sproščenost ustvarjanja reakcija vesolja nad barvami in slikanjem neobremenjene mlajše generacije s težo časov, ko si je bilo treba krvavo izboriti vsako besedico umetniške svobode.

Morda je ta sproščenost slutnja demokratizacije naše družbe. Morda pa le plimni val, ki je preplaval naše kraje iz ameriških 60. in evropskih 70. let in so mu zagrizeni teoretični in organizatorji izborili mesto med slovenskimi umetniki in v slovenskem slikarstvu. Verjetno vsakega nekaj. Osemdeseta leta pa so tudi leta neizbrakljnih možnosti slovenskih likovnih umetnikov. Le redki slovenski likovniki so soustvarjali slovensko pomlad, ki se je začela z javnimi pismi med Tarasom Kermainerjem in Mitjo Ribiči. Čem ter ustvarjanjem Nove revije. Prav tako sicer bolj v duhu osemdesetih kot samoiniciativno na poslovnost in neodvisno založništvo?) Ga-starjaters /Demolition Group – in zaradi tega seveda njihova edina plošča, ki je bila narejena doma in izdana samo v tujini: **Demolition Group, Miserika (?)**

Mislim, da to prizorišče, ki sta ga razprla ta dva slovenska misleca, prvič postavlja Slovence v aktivno soustvarjanje evropske misli. Tiste Evrope, kjer se ponovno zbujujejo vse možnosti ustvarjanja od čudno čudovitih kompiuterskih podob do simulacij fraktalov, ki se prepletajo in ponavljajo v čudoviti neskončni izmišljeni kaos do tiste prave neskončnosti znanih in neznanjih oblik, bitij in svetov, ki napolnjujejo Stvarstvo. Od spoznanja, da mita ne more nadomestiti znanost in da iz znanosti ne da narediti mita, do zavedanja, da mit ni »Bog«, ampak razodetje »božjega« v človeku.

Prav zato, ker ta proces v Evropi še nastaja, zanekršč ni ni mogoče prepoznati umetnikov, ki ga ustvarjajo, tako kot ni mogoče opaziti nastajanja, dokler se še formirane, sijoče in začrte ne pokažejo šele takrat, ko s svojim ognjem preženejo plin, ki jih zastira. Ta čudež se je nedavno zgodil v neskončnih sirjavah Orionove meglice.

Rehabilitaciji v likovni umetnosti se kljub volilni evforiji ni treba bati, prej bi rekel diskvalifikacijo, kajti vsa stvar, tako v institucijah, na TV, pri raznih »svetovalcih« in še kaj, je še trdno v pravih rokah.

Pop

ZORAN PISTOTNIK

Ker nisimo »fani« posameznih ustvarjalcev in ne padamo na posamezne plastične izdelke, ampak se že okroglih dvajset let opredeljujemo do posameznih trendov v svetovni glasbeni produkciji, katere del še posebej spremljamo, smo trdno prepričani, da ni tresh (pa tudi ne petih, jih je pa morda 50 in več!) albumov, ki so najbolj opazno zaznamovali glasbo osemdesetih. Je pa nekaj izrazitih trendov v produkciji minulega desetletja, ki so jo bistveno zaznamovali, ji dajepri horizont, pomembno bogatili njeno vsebino, predvsem pa vnesli vanjo kopico novih kvalitet, kar se je močno poznalo v zvočnosti tega planeta. V teh trendih je seveda mogoče najti najpomembnejše ustvarjalce in reprezentativne albume. In šele tako je mogoče razumeti, zakaj so takšni.

1. Postjazzovski New York s svojo Lower East Side sceno – art-jazz-noise- pop produkcija; afirmacija ustvarjalnega eklektizma in transzantskosti v (post) jazzovski produkcijo, konstruktivna spregra levega populizma in artizma, podprta z osveščeno uporabo visoke tehnološke osemdesetih, pravi korak preko dosežkov sodobne afro-ameriške improvizirane godbe – sedemdesetih v jazzovski kontinuiteto osemdesetih kot evidenten nastavek za glasbo devetdesetih; hkrati afirmacija kontinuitete ikonoklastov jaza šestdesetih – Cecil Taylor, Ornette Coleman; predvsem ta, ki prav pred samim vstopom v devetdeseta ob pomoči Johna Zorna doživi vpetje v prej omenjeno produkcijo – torej jedrjena sinteza novoga newyorškega postjazzovskega artizma-populizma in najzlatejšega iz polpretekla tradicije sodobne afro-ameriške godbe. Kondenzat tega je vsekakor: **John Zorn, Spy vs. Spy (Elektra 1989)**

2. World Music – trend, ki je v temeljih zama- jal samovoščno »postkolonialno« vasezagleda- nost evro-ameriške popularnoglasbene industri- je in še bolj zavesti. Ob vseh mogočih zastranjen- jih (s strani nevropskih producentov te glas- be, soocenih z možnostmi svetovnega trga) in zorabrah (s strani evro-ameriškega kapitala v in- dustriji zabave) je vnesel s svojo afirmacijo etnične glasbene izkušnje v planetarno produk- cijo povsem nove razsežnosti. Med nepregledno ponudbo, s katero razpolagamo konec osemdesetih, katere prednost je značilnost svetovnega etno-popa – je neprimerljivost po kvaliteti, gre mesto najzslužnejšega med najzslužnejšim Se- negalecu Youssou N'dourju po njegovem delu v zgodnji fazi mednarodne afirmacije tega tren- da, ko je uspešno lovil ravnotežje med avtentič- nostjo svojega glasbenega izraza in učinkovitostjo z evro-ameriški pop zvezdami primerljive pozicije, ki ji je javzel na mednarodnem trgu. Dokumentirani so v vsekakor: **Youssou N'dour & Le Super Etoile de Dakar, Immigrés (Celluloid)**

3. Preostajajo v evropski sodobni improvizira- ni godbi, poznani tudi pod neutrustnim nazivom »free jazz« – torej vsot sovjetskih glasbe- nikov na mednarodno glasbeno sceno; ne le na področje improvizirane godbe ter glasbenega in glasbeno-scenskega eksperimenta, vendar naj- bolj kvalitativno, najbolj signifikantno prav sem; že nekoliko postani produkciji tovrstne godbe s slepm konceptualnim črevesom, v katerega je zšla v pretežnem delu svoje zahodnoevropske variante – čas posameznih izjemani – so vzbri- gali pomembno dolgo sveže krvi; morda zaradi donedavne popolne odsotnosti bolj atraktivni s tem bolj odmevni, kot bi si po glasbenih kvalitetah vedno zaslužili – a tudi to je del »show businessa«; med njimi nekaj vrhunskih mojstrov in vrhunskih diskografskih izdelkov, a pravi kondenz duha preostrejk v tej glasbeni produkciji je mogoče najti v naslednjem:

Sergej Kurjokin, Introduction in Pop Mechanics (Leo Records, 1987)

In še domaća tla, prav tako zgolj po trendih in, kot se pokaže, v izrazitem korespondiranju z mednarodno produkcijo – tudi z že omenjeno – ali kar z vključevanjem vanjo:

1. Druga godba, prireditve, ki je pomembnejše zaznamovala domače glasbeno dogajanje kot vse diskografske izdaje v osemdesetih; tipičen produkt osemdesetih, ki je praktično edini odprl možnost soočanja z dejansko planetarno glasbe- no produkcijo osemdesetih, ki se posebej v tem desetletju ni več zgolj zabavna glasba (pop in rock ter tradicionalni jazz) in t. i. »klasična glasba«; prireditve, ki je premierno predstavljala trende in z njimi tudi njihove najkvalitetnejše reprezentante – reggae, afriški etnopop, ne- evropsko etnično glasbo, newyorški noise-art- jazz music itd. – ter afirmirala domače neorto- doksne producente; ob vsem tem pa poskrbela tudi za izdaje tovrstne glasbe – žal samo na kasetah; najlepši primer tega početja, ki se po- sebej izrazito korespondira tudi z izvenslabeni- mi komponentami duha osemdesetih, torej časa nove političnosti, takrat pač arcaetajo »četverci- cev«, je:

Macka B, Dost mamno (Druga godba, 1988) ali pa (kot rezervna, če kdo tej slovensko-angliski koprodukciji očita nedomačnost) **Belitinska ban- da (Druga godba, 1987)**

2. Nastanek (in propad), vmes tudi rahel med- narodni preboj slovenske mladojazzovske pro- ductione. Kratkoga diha, a vseeno najsvetlejši trenutek v zadnjih 20 letih jaza na Slovenskem, vsekakor pa daleč najpomembnejši dogodek v jazzovski produkciji tega desetletja in never- jetno visok dosežek dokumentarna plošča **Milado- vka Youneed, Ghostly Beyond Belief (Helidon, 1987)**

3. Afirmacija glasbene province in njen preboj na evropsko glasbeno sceno, celo brez posebne podpore metropole – produkcija Opus Manum samozaložniške, neodvisne koprodukcije (kaj je bilo v duhu osemdesetih kot samoiniciativno na poslovnost in neodvisno založništvo?) Ga- starjaters /Demolition Group – in zaradi tega seveda njihova edina plošča, ki je bila narejena doma in izdana samo v tujini: **Demolition Group, Miserika (?)**

IGOR IVANIČ

Sestavljanje takih in drugačnih lestvic nikoli ne more biti objektivno. Še posebej če jih sestavlja posameznik. Dodatna omejitev pri sestavi le- stvice oz. treh najboljših (najpomembnejših) plošč desetletja je že časovno obdobje same. Trije albumi namreč nikakor ne morejo reflektirati desetletja.

Po objektivno (subjektivnem) razmisleku sem izločil naslednjih dvanajst plošč:

Cowboy Junkies, The Trinity Session; ker so preprosto in domiselno obudili stare tra- dicije.

The Jesus and Mary Chain, Psychocandy; ker so bistveno prispevali k rušenju zidu med »neodvisno in odvisno« glasbo.

Pixies, Surfer Rosa; ker so najbolj neposredni rokerji zadnjih let.

Pogues, Rum, Sodomy And Lush; ker so s to ploščo dokončno uveljavili irski (in tudi nasploh) folk v popularni glasbi.

Prince, Sign of the Times; ker je največji pop frik.

Lou Reed, New York; ker je s starim v novi preoblecni naredil genialno ploščo.

R. E. M., Document; ker so standardni, pa se jih kljub temu ne nave- ličaš.

Talking Heads, Remain In Light; ker s to ploščo omenjam tudi ime Brian Eno; super kombinacija.

Tom Waits, Swordfishtrombones; ker nikoli ne zataji in ker jo njegova najboljša plošča.

Nick Cave, First Born Is Dead.

Joy Division, Closer.

Bauhaus, In The Flatfield; ker so vsi skupaj močno zaznamovali osemdesa- ta je črnoleda.

In še ena omaca: **Borghesia, Ogolelo mesto;** ker so edini zares stopili v korak s svetom.

Po subjektivno (objektivnem) razmisleku pa po vaših pravih naslednje tri tuje:

Pixies, Surfer Rosa; R. E. M., Document;

Cowboy Junkies, The Trinity Session; ker so mi všeč – in eno domaćo:

Borghesia, Ogolelo mesto.

BRANE RONČEL

Miles Davis, You're under arrest

George Benson, Tenderly

Living Colour, Vivid

Martin Krpan

Leb i sol

Lačni Franz

MARJAN NOVAK

Nick Cave And The Bad Seeds, Tender Prey

Tom Waits, Frank's Wild Years

Swans, Children Of God

Borghesia, Resistance

Laibach, Laibach

Miladojka Youneed, Ghostly Beyond Belief

Izbor naših skupin je logičen. Še bolj pa je logičen izbor tujih avtorjev. Desetletje »cave-ologije« je ta sam zaključil z romanom And The Ass Saw An Angel, romanom – ki predstavlja tako literarno ubesedenje »zapete- ga« kot avtorjevo širino. Nič čudnega ne bi bilo, če bi ga čez deset let našli med literati desetletja – torej devetdesetih. Tako Cave kot Tom Waits sta se v tem času pojavljala v filmu, kar daje obla še posebno dimenzijo, saj je prav film na delu vplival (Waits je prav po nekajmesnem delu z Coppola posnel njegov najboljši album).

V teh okvirih so Swans še najbolj normalni, plošča Children Of God pa za njihovo delo najpomembnejša.

MARJAN OGRINC

Odzivam se vaši prošnji, da kot poznavalec za- buvne glasbe izberem albume, ki so najbolj opazno zaznamovali glasbo osemdesetih, toda izbira treh slovenskih in treh tujih (vključno z jugoslovanskimi) albumov ter formulacija »zaznamovanosti« naredita iz te preproščene ne- resljivi problem.

Ne samo glasba, ampak vsi ustvarjalni produkti intelekta in domišljije so po definiciji zavezani zgolj sami sebi, torej še najmanj lokalističnemu nacionalnemu pojmovanju, zato je že izbira slo- venskih na eni strani in tujih albumov (vključno z »jugoslovanskimi«) na drugi napačno zastav- ljen problem, ki ga poudarjajo tujsosti na jugo- slovanskih tleh (edina skupna tržna determinan- ta) naredi absurdnega.

Vprašanje zaznamovanosti je lahko formalno vnašanje golih podatkov o najbolj množičnih ploščah/personah (Michael Jackson, Madonna), lahko je estetsko in strukturno ugotavljanje iz- vora določenega zvoka (U2) in preštevanje takš- nih ali drugačnih epigonov ali glasbenikov, ki se zgledujejo po določenem zvoku (vpliv Stooges, garazna šestdeseta v Ameriki), lahko pa je zgolj estetska in kritična presoja glasbeno in zvočno najpomembnejših plošč oziroma glasbenikov, ki je ne zanjima osemdesetih per se (kajti ta najbolj zaznamuje zavest!) ampak spreja le in kvali- tete, saj mojega odgovora na vaš dopis ne jem- ljem kot priliko za razgrinjajanje zasebnega okusa.

Zato sem si dovolil prilagoditi svoj izbor vsaj v kategorijah slovenski, ostala Jugoslavija, tuji- na; brez hierarhije med prvim in tretjim ter predvsem s poudarkom na avtorjih in ustvarjal- cih, manj pa zgolj konkretno samo na njihovih ploščah kot partikularnimi primerki nekega šir- šega ustvarjalnega konteksta. Zato tudi tale pri- pis, brez katerega res ni slo, če naj bo moja vest čista.

Slovenski

Miladojka Youneed, Ghostly Beyond Belief

Borghesia, Njihovi zakoni, naša življenja

Laibach, Laibach (Skucova izdaja)

Pankrti Dolgaj

Slovenski razgledji nimajo možnosti razvoja in izdajanja plošč, če niso vsaj toliko obrušeni kot Pankrti po prvi plošči in toliko sprejemljivi kot

Lačni Franz. Plošča Buldožerjev Pljumi istini u oči pa je izšla v sedemdesetih.

Jugoslovanski

Disciplina kičme, Svida mi se da ti ne bude prijatno

Partibrejkers, Partibrejkers

Azra, prva plošča

Očitno sele popunkovska generacija jugoslovanskih rokerjev lahko živi v kulturni tradiciji prostora, da postane njihova glasba govornica nove dobe in dovolj sodobna tudi za izvenjugoslovanske teritorije!

Tuji

Bad Brains, I Against I (iz ZDA)

NaMeansNo, Small Parts Isolated and Destroyed (iz Kanade)

Hüsker Dü, New Day Rising (iz ZDA)

Osemdeseta so končno vsem tupkotom vbila v betice, da je rokovski underground še vedno doma v Ameriki. Anglija pa je samo medijski center in filter za ustvarjanje trendov – slaba tolažba za bivši imperij!

Nick Cave And The Bad Seeds, From Her to Eternity (1984)

Prva plošča tega izrednega ustvarjalca po razpa- du njegove legendarne postupnik skupine The Birthday Party, na kateri se razjasni nadaljina Caveova glasbena pot – to je cesta neprestano potujočega bluesmana, katerega blues je blues močvirja 80, ki ga ustvarja vzporedno z nekate- rimi drugimi odličnimi izjavljali iz glasbenega kroga, ki ga sestavljajo še E. Neubauten, Gun Club, Sonic Youth, pa izredni samostojni glas- benik Jim Foetus Thirlwell, newyorška femme fatale Lydia Lunch, Crime and the City Soliti- on, Barry Adamson ... Reči, da je Nick Cave Elvis Presley današnjega časa, bi bilo veliko, veliko premalo.

Diamanda Galas, The Masque of the Red Death Trilogy; pravzaprav gre za tri plošče, ki pa jih moramo obravnavati kot en projekt, ker je zastavljen kot trilogija. To so Divine Punish- ment (1986), Saint of the Pit (1987) in You Must Be Certain of the Devil (1988). Gre za izjemno aktualen projekt ene najbolj zanimivih in po-

gumnih pevk, ki ne pozna kompromisa. Maska rdeče smrti je posvečena vsem obolenim za aid- som, žrtvam konspiracije tišine, ki jih je naredi

Med vsemi živalmi, ki jih je udomačil človek, je konj zagotovo najpomembnejša. Konj je človeku skoraj štiri tisoč let, vse do začetka tega stoletja, nadomestil pozemsko prevozno sredstvo. Bil je hkrati avto, traktor, vlak in tank. In narodi, ki so to spoznali, so se v zgodovini vpisali med velike. Kajti zgodovino so krojile mongolska, tatarska, arabska in turška konjenica. Močne države so ustvarjali srednjeveški vitezi, templarji, francoski dragunci, nemški kirasirji, madžarski huzarji, poljski ulani, kozaki... Španci so zahvaljujoč konju osvojili Mehiko, Amerikanci pa Divji zahod.

Slovencev med temi narodi ni bilo, saj pravilne kranjske kobilice in furmanov izpred dvesto let ne moremo uvrstiti med konjske kulte. In tudi naši lipicanci so znani zgolj zaradi španske visoke jezde šole.

A če hočemo Slovenci med velike suverene narode, moramo se zaradi dialektike nadomestiti vse, kar smo s konjem zamudili. Konja bo pač treba spraviti v našo zgodovino, tako kot je Kaligula pripeljal svojega konja v senat in ga celo oklical za senatorja, tako kot je vijačnik Odisej lesenega konja nastavljal Trojancem, ali nemara celo tako, kot je Richard III. celo kraljevstvo ponujal za konja.

Predlagam pa, da Slovenci stavimo vse na gorenskega konja. Smo pač narod mnogih dialektov, zato knjižnega konja, na štajerskem imenemujo kónj, v Ljubljani kónj, na Dolenjskem kónj, na Gorenjskem pa kon. In prav tega gorenskega »kóna« moramo spraviti v jugoslovansko federacijo, kajti potem bi postali kon-federacija in bi Slovenci kon-čno postali suvereni.

Hodil po zemlji sem našli na pil nje prelesti... (Županci, Duma). Menda ga ni Slovenca, ki bi kdaj ne napisal spisa s tem naslovom, vse od takrat, ko je Županci spenili ta čudoviti verz. Slovenska učiteljice se tem prelesti ne morejo in ne morejo odpovedati. In kakor smo se nekdanji vsi mi, tako se tudi sedaj otroci razpišejo o lepota naših jezer in rek, o prijaznih štajerskih hribih in zamišljeni prekmurski ravnici, o temnih pohorskih gozdovih in mogočnih kraških borih, ki kljubujejo burji, o lepoti sinjega Jadranskega morja in hrepenjenju Lepe Vide... Raziskave kažejo, da ta naslov še vedno vodi na top lestvici naslovov, potem pa si sledijo takšne O. domovina, ti si kakor zdravje, Manj strahne noč je v črni zemlji, kot so pod svetlim soncem sužni dnovi, Kravica boli, Dedek partizan pripoveduje, Zrno do zrna pogaja, kamen na kamen palača, Narod si bo pisal sodbo sam itd. Toda hodil po zemlji sem našli in pil nje prelesti je še vedno najprimernejši naslov za šolarje na sončni strani Alp. Tudi sam sem bil učitelj slovenščine in tudi sam sem dal otrokom vsako leto vsaj enkrat tak naslov za šolsko nalogo. No, v Slovenskih gorah sem nekoli pozabil dodati zadnjo besedo in so otroci pisali spis **HODIL PO ZEMLJI SEM NAŠLI IN PIL...** (osebno izpovedni spis)... Takrat sem spoznal, da naši otroci pri štirinajstih zmorejo napisati tudi tak spis (mislim brez prelesti) in da imajo kar nekaj izkušenj, vendar se ravnatelj ni strinjal z menoj in je rekel, da naslov spisa ni vzgojen, čeravno stoji zadaj nekako županci... in potem je že znano, kako je bilo z menoj... Trezen pa sem seveda takoj zapustil omenjeni poklic...

Dragi Omi! Najprej te lepo, lepo pozdravljam. Minilo je že skoraj leto, odkar sva se nazadnje slišala oziroma si pisala. Zato sem komaj dočkal obnovev postopnega prometa in pit zvez med Slovenijo in Srbijo. Najinega prijateljstva, ki vsaj z moje strani ni nič manjše, kot je bilo, sicer ne bi rad izpostavil političnim preizkušnjam, vendar ti moram priznati, da je popolna prekinitev vseh dvostranskih stikov prav gotovo oslabilja brez primere v zgodovini sodobne civilizacije, od biblijskih časov do danes. Ne bom se spuščal v postano razglabljanje, kdo je bolj kriv zanj, saj tudi ni več smiselno pogrevati vprašanja, kdo je v resnici povzročil razpad Jugoslavije, in zakaj je iz mojega zornega kota tvoj Beograd bolj daleč kot Torko. Se bomo pač morali navaditi na tega, kakršne doletijo, slehernega ločenca, čeprav je človeku v utehu stara rečenica, da nobene juhe ne pojemo tako vroče, kot jo skuhamo.

Skratka, jaz sem zmeren optimist in začelnam verjeti govorim, ki pravijo, da bo naša država že ob naslednji obletnici srbske ustave odpravila vizume za potovanja Slovencev v Srbijo. Morebiti bom tebe in tvoje lahko obiskal prej, kakor računam, in prej, kakor je mogoče sklepati, če poslušam grmenje modrih voditeljev.

Sploh pa te o veliki noči 1922 vabim v Slovenijo. Veš, mi zadev ne zapletamo, po tistem dogovoru mi Madžari niti naši pri prestopu meje Srbom ne žigosajo potnih listov. Torej se ti ni bati kazni, če boš med legalnim potovanjem na Madžarsko skočil še k prepovedanim secesionisti. Zadržna dva meseca si tovrstne ilegalne odklone privoščijo vedno več

**GERTA KUPER: ZA STRANKO
IZ PETEGA NADSTROPJA**

Stranke ustvariti nikar!

Včeraj, ob pol sedmih zvečer, je globoko v meni nastala stranka. Ne vem kako, zgodilo se je pa! In preden mi je uspelo dobiti prvega somišljenika, se je začela čudna preobrazba. Noge so mi otrdele in ob osmih sem se že do kolen počutili izrazito fundamentalistično. Kmalu sem razpadla tudi na levo in desno krilo, medtem ko s centrom te od nekdanj nisem bila zadovoljna. A kaj morem. Opozicija takšna ali drugačna – moja je. Okoli polnoči je bila moja stranka, z vgrajeno opozicijo vred, konstituirana kot razmišljajoča dama, ki v zrelih letih svojega deklivstva ugotavlja: »Prihodnost – dan je zdaj!« In ko sem pozno ponoči odprla vrata v spalnico, sem se utrujeno na-

Ta plemenita žival bi morala nenehno kopitljati pred očmi naših politikov, bodisi da so iz komunistične ergele bodisi iz alternativne stale. In zato bi morali slovenski »očetje naroda« (pa še kakšna mama zraven) ob širokih razpravah o novi jugoslovanski ustavi po konjsko trmasto vztrajati pri naslednji ustavni formulaciji:

1. člen: Jugoslavija je konfederacija suverenih dežel.
2. člen: Dežele so: Slovenija, Hrvaška itd. (nemara bi morali natančno opisati tudi meje)
3. člen: Na območju posamezne suverene dežele velja ustava te dežele.
4. člen: Amen!

S takšno zvezno ustavo bi ubili dve muhi na mah. To bi bila najkrajša ustava na svetu (razen britanske, ki je sploh ni!) Po potrebi bi jo lahko skrajšali tudi za četrto točko, hkrati pa bi nam Slovincem takšna ustava končno pustila povsem proste roke, da si uredimo svoj dom po meri svojih ljudi.

Po vsej verjetnosti bi takšna ustava naletela na simpatije tudi v drugih delih Jugoslavije, saj v njej ni odredbe, kakšne naj bi bile posamezne članice. Članice so le dežele. In tako bi se Srbija (ki ji gre vedno za to, da bi bila rada

Vendar slišim, da imajo slovenske učiteljice težave tudi s celim verzom. Ko sem pred kratkim nastopal na neki šoli »v okviru brivne značke Otona Županciča«, mi je znanka slavistka pokazala spis, in to s solznimi očmi. »Se spomniš, kakšne spise smo pisali mi... Pa si zdaj pogledaj to... Barabe, same barabe...«

In vzel sem v roke zvezek za šolske naloge in bral: »Hodil po zemlji sem našli na pil nje prelesti. Naše dežela je res prelestna. Kamorkoli stopim, stopim na kakšno prelesto! Zadržajmo se z očetom peljati na štajersko. Kako je samo štajerska prelestna. Pri Tiju smo si vsi zatiskali nosove, tako je smrdelo po prašičji farmi s Pobrežja. At je pritisnil na plin, a se je potem zaletel z avtom v nekega nemškega turist, ki je tudi pritisnil na plin, da bi mu ne zasmerdel mercedes, s katerim se je peljal na morje... V avtu je bila tudi turistova hči, ki je bila luštna in ji je bilo tudi ime Mercedes. Medtem ko sta se ata in turist prepirala, kdo

No, sem te prepračil? Ko se prikažeš, bova v starem slogu malo proslavljala, če nisi že čisto iz forme. Kaj pravis, Omi! Bratstva na individualni podlagi ni še nihče uradno prepovedal. In kljub krizi je dovoljeno kakšen frčnik tudi nekrizno pognati. Zaslužijo okoli 500 lip na teden, kar je seveda premalo, toda žejnega in lačnega ti parlamentarne demokracije pod Alpami ne bom pustil okušati. Konec koncev se gremo Evropejce, čeravno so preglavice velike. Novopečeni predsednik SNS (Svobodne neuvrščene Slovenije) Milan Kučan, ki mi stavljačoji v betežni industriji zapuščini povojne Jugoslavije edinemu deloma verjamejo, je pred kratkim rekel, da bo še

smehnila: Tudi vratarji so v mojih rokah! (Nekaj težav mi povzroča levo krilo. Zadržaj!) Temeljna načela.

Svoboda mora postati vrhovni glagol. Človek se rodi zato, da služi svobodi. Nihče nima več pravice govoriti, da je »svoboda dal«. Svoboda je treba živeti tako intenzivno, da bo človek zvečer zadovoljno rekel: »Danes sem bil pa tako svoboden, kot da bi me nekdo pretepel!«

Simboli.

Zastava. Za osnovo bomo vzeli zastavo romunskih vstajnikov. In sicer samo luknjno. (Gledati je treba »skozi« simbole, ne pa se ogledovati »v njih«.) Posebna opomba: simbol ni fizično-pravna oseba. Nihčevar veš ni moč užaliti, ker resničnost, takšna, kakršna je, žali samo sebe.

Kosti. Stranka se je ozrla naokoli, kje je kakšna pomembna slovenska kost. Ugotovili smo, da se je prenos slovenskih praksi že zgodil, in sicer takrat, ko je dr. Srečko Brodar prenesel v pletenih kosih za gnoj kosti iz Potočke zijaške doline.

Dogodek spremlja shrpljiva zgodba, ki je današnjim Slovincem ne smemo prikrivati. Govorijo, da tisto niso bile kosti prvega – takrat se nadnacionalnega Slovence – pač pa kosti istega, ki ga je naš ozemeljski prednik pojedel. V jami niso našli nobenega celega človeškega okostja, temveč samo razbite človeške

BOGO SAJOVIC: SVOBODNA KRALJEVINA SLOVENIJA

S konom po kralja Ingemarja I.

enotna federacija) lahko konstituirala z Vojvodino in Kosovom v diktatorsko federacijo, Hrvaška bi lahko bila republika, Bosna islamska republika z emiratom Hercegovino. Črna gora bi lahko bila kraljevina, Makedonija pa bi se lahko priključila kot prekomorska posest k Avstraliji.

A kaj bi bilo najprimernejše za Slovenijo? Pisec teh vrstic je svoja dolgoletna razmišljanja že pred šestimi leti snil v misel (in jo tudi na glas povedal, na srečo brez posledic), da ima Slovenija zgolj dva problema:

1. eno mejo premalo in
2. eno zvezdo preveč (v zastavi namreč).

Pri tem piscu teh vrstic se zdaj ni povsem jasno, kateri problem je za Slovenijo večji oziroma težji. Sicer pa izkušnje iz mednarodnega delavskega gibanja kažejo, da sta ta dva problema med seboj tesno povezana. To dokazujejo Madžarska, Poljska, Nemška demokratska republika, Českoslovaška (čeprav je dvonacionalna) in celo Romunija. Ko je v teh državah ljudi demokracija zgrabila zares, so se zvezde znebile relativno zelo hitro. Romuni tako rekoč čez noč in za vedno.

Teže pa je z razvezdenjem v Sovjetski zvezi. Tam si pribalske in kavkaske republike želijo

podobnih sprememb (nekaj mej več in ena zvezda manj), kot si jih želimo v Sloveniji, toda velika Sovjetska zveza tem republikam ne dovoli ločitve ne od postele ne od mize. In podobno menijo tudi v Jugoslaviji, celo nekateri Slovenci pravijo, da bi bila »odcepitve enaka samomoru« (glej Zbrana dela, dr. Janez Stanovnik). Če pa torej do odcepitve ne more priti, je slovenska partija »via facti« (glej Zbrana dela France Popit brez dr.) podrejena jugoslovanski partiji, ki je – jasno – najnaprednejše politično gibanje, kar jih premore svet – za vse večne čase, seveda.

Zato je toliko bolj pomembno, da si Slovenci priborimo omenjeno jugoslovansko ustavo. Z njo bi namreč dobili mejo, ki jo potrebujemo, nastala pa bi težava, ker bi bili kot hvalažno ljudstvo tako zelo hvalažni sedanjim partijam, da se ne bi zni znebiti njene zvezde.

Zato predlagam, da naj bi se slovenska dežela takoj razglasila za kraljevino. Podobno kot namreč Slovenci v zgodovini nikdar nismo znali izkoristiti svojih konj, si tudi nismo znali izbrati kraljev. Najdlje smo prišli do celjskih grofov.

A tu nastane nov problem. Kdo naj bi bil slovenski kralj? Pisec teh vrstic namreč skriseno priznava, da je slovenske težave preveč poenostavil, ker jih je omejil le na dva proble-

ma. Razen ene meje premalo in ene zvezde preveč imamo Slovenci namreč še en hud problem: nikdar si nismo vladali sami in vse kaže, da noben Slovenec tudi ne bi bil kos vladanju, vsaj v Sloveniji ne. Res je, da smo v zgodovini imeli nekaj pomembnih mož, ki so zlezli vladarjem močno pod kožo, recimo Kardelja po vojni in vitezja Pogačnika pred vojno, vendar so se slovenski voditelji vseh časov na splošno zadovoljevali s tem, da so se svojemu ljudstvu predstavljali kot očetovski varuhi pred grdimi tujimi vladarji (na Dunaju v Beogradu, Rimu itd.), za kar jim mora biti slovensko ljudstvo navdise hvaležno in zategadelj povsem poslušno.

A isti hip, ko grdi izkoriščevalskih vladarjev ne bi bilo več, bržkone noben pravi Slovenec ne bi imel primerne avtoritete za vladanje. Vem, da boste takoj ugovarjali, češ da imate strica, ki je krasen direktor (na primer podjetja, ki je podčrtano s kakšno barvo) in ki krasno skrbi za svoje delavce in da torej ni hudi, da ne bi dobro skrbel tudi za kraljevino Slovenijo. In vem tudi, da imate ženinega strica, ki je prima obrtnik, ima gostilno, knetijo, mičarsko delavnico pa dva nova »beem-veja« in bi bil sploh prima kralj. Ampak, dragi moji, prav zato, ker imate take strice, mislim, da bi bilo treba kralja uvoziti. Če bi Slovenci izvolili svojega kralja, bi namreč

obubožali, preden bi si on naredil ustrezen dvor.

Torej, kralja bo treba uvoziti. Toda pazljivo! Povsem jasno mi je, da bi se za slovenskega kralja prijavi vsi pri nas začasno zaposleni delavci iz drugih republik. Toda v tem primeru bi prišli z dežja pod kap. Na istem bi bili celo, če bi se za slovenskega kralja prijavil Kecman, Morina, Kertes, Bulatović ali celo Milošević. Mi potrebujemo drugačnega kralja. Ko si je Grčija izborila neodvisnost, je ravnala podobno, našla si je kralja v Nemčiji. Ampak mi se ne bomo vezali na marko, kot se je vezal Marković. Ne bi poklicali niti Otta Habsburškega niti Karadjordjevića, mi bi morali le sprejeti ustavni zakon, ki bi se glasil:

1. Slovenija je kraljevina.
2. Kralj je švedske krvi.
3. Ustavo Slovenije podari Slovincem kralj.

V ta namen bi bilo treba takoj po uvedbi konfederacije poslati na Švedsko posebno delegacijo (pisec teh vrstic se prostovoljno žrtvuje za to nalogo), kjer bi katerega od švedskih princev poprosili, naj prevzame kraljevanje v Sloveniji. Švedi bi to dobro razumeli, saj so v začetku minulega stoletja tudi sami sprejeli za svojega kralja francoskega maršala Bernadotta. In če Švedi ravnajo ne bi imeli pri roki kakšnega primernega kraljevega kandidata, bi se Slovenci zagotovo zadovoljili tudi z Ingemarjem Stenmarkom. Vsi ga poznamo, mož ni sien, po slovensko bolje zavlja kot marsikateri Dolenjec, da o Stanovniku sploh ne govorimo, in kar je glavno, še vedno dobro smuči.

In s kraljem Stenmarkom bi Slovenci končno zlezli na konje.

STONE PARTLIJČ: SLOVENSKE UČITELJICE V STISKI

Žive naj vsi narodi — razen Srbov...

Seveda je znanka spis prečrtala in pripisala z rdečilom Ne zadržuj! Potem pa mi je rekla, naj ji svetujem kakšne nove naslove, take za današnjo rabo, vsi jih bomo povzeli za tabo, saj je jasno, da se časi spreminjajo in z njimi tudi mi. In ne le mi, ampak tudi šolski otroci. Ja, tudi pionirji niso več, kar so bili. Ali kar smo bili mi. Mi smo bili še Titovi pionirji, najmlajši borci, borci za prostost. Pa zdaj? Zdaj pa prihajajo v šolo že otroci raznih desničarjev, disidentov, ustanoviteljev strank, zdomec... Zdjaj se namreč že vračajo nekateri zdomci, med njimi celo taki, kot je na primer tovariš Pučnik, ki ga je naša oblast že zdavnaj spregledala; a kaj, ko tudi oblast ni več, kar je bila... Ne, res ni lahko biti slovenska učiteljica, da o prelestnih osebnih dohodkih niti ne govorimo. Neka druga prijateljica, o, tudi jaz imam prijateljice, mi je povedala, kakšne težave je imela ob kulturnem prazniku, ko so učenci cele šole pisali sestavke z naslovom ŽIVE NAJ VSI NARODI, KI HREPENE DOČAKAT DAN...

Saj, večina otrok je napisala, da so narodi enakopravni in napredni, da moramo graditi mostove med narodi, če jih že na cestah ne popravimo, a našli so se tudi povsem nesprejemljivi sestavki. Neki Janez, sicer prav priiden učenec, je napisal Žive naj vsi narodi, razen Srbov, ki nas zadržujejo! Ko je poklicala Janezkovega očeta v šolo, je videla, da je slovenski politik, ki se je uprl srbskemu diktatu. Rekel je, da je ponosen na sina in da jabolko ne pade daleč od drevesa. Čisto drugače je sestavke napisal Rastko, sin srbskega ekonomista, ki je dvajset let živi v Sloveniji in je poročen s Slovenko, ki pa jo v zadnjem času malo bojkotira. Rastko je napisal, da je Prešeren že lepo mislil, ko je napisal Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan, da koder sonce hodi, prepri iz sveta bo pregnan, da pa Prešeren ni imel pojma o Albancih in Azemu Vilasiju, kajti vse Albance je treba zabiti v zemljo, ker niso noben narod, ampak narodnost separatistov in iredentistov. Rastkovega očeta ni poklicala v šolo, je kar sam

prišel, ker je dala sinu nezadostno. V čisti srbsčini ji je razložil, da ne bo dajala cvekov njegovemu sinu, ker se v tem lepo vidi slovenski fašizem; sicer pa bi moral njegov sin obiskovati dvojezično šolo, saj je iz etnično mešanega zakona in da bo celo reč povedal tovarišu Dedijerju, ki bo njo in njeno šolo, ki se imenuje po znanem slovenskem separatistu Edvardu Kardelju, predal Rusilovemu razsodišču. Učiteljica je v solzah stekla po ravnatelj, naj vendar kaj odgovori temu nasilnemu Srbu na ozemlju Slovenije, ravnatelj pa ji je rekel, da je sama kriva, ker daje tako provokativne naslove, kot je Prešernov verz Žive naj vsi narodi... Če nimate kaj pametnejšega, potem je bolje, da ne pišete spisov, ji je zabrusil in skoraj bi se morala opravičiti Rastkovemu očetu... Prijateljica mi je potem povedala še, da je na koncu z živci, ker je ravnatelj osnovnih školi Edvarda Kardelja tak kreten in da je sploh svinjarija, da so ravnatelji osnovnih školi možki, ko pa so v razredih še samo ženske, kar znova dokazuje, da ženske na Slovenskem podpirajo štiri vogale zavoženega solstva. Zaklela se je, da bo odšle dajala pisati spise s povsem nepolitičnimi naslovi. A slišim, da ima nove težave. Ko so pisali spis LIPA ZELENELA JE, je pol otrok napisalo, da bo slovenska lipa še posebejo lepo zelenela prihodnje leto, ko bo na njenih vejah zrasla slovenska valuta... In bomo rekli Bosancem, ej, Mujo, da da mejnjam eno slovensko lipo za sto bosanskih bukav ali eno lipo za sto kosovskih bojurjev... In prijateljica je na robu živčnega zloma. Slišim, da se tako ne dogaja samo mojim znankam in prijateljicam, ampak tudi drugim prelestnim učiteljicam... Jaz jih razumem.

IGOR GUZELJ: SRBSKEMU PRIJATELJU IZ SOVRAŽNE DRŽAVE

Pismo iz naše prihodnosti v njihovo

srbskih državljano; prejšnjo soboto je prvič, odkar se je zgodilo razčlenjenje SFRJ, v Maribor prispel poln avtobus izletnikov iz Niša. Šest ur so ostali in bili so rahlo presenečeni, ker jih ni nihče nadlegoval, kaj šele psoval ali jim grozil. Samo šofer in vodnica sta trepetala od strahu, da bodo njiju ali avtobus ali vse skupaj posneli za televizijo in poslali za časopis. Ampak mi smo diskretni, mi razumemo položaj.

No, sem te prepračil? Ko se prikažeš, bova v starem slogu malo proslavljala, če nisi že čisto iz forme. Kaj pravis, Omi! Bratstva na individualni podlagi ni še nihče uradno prepovedal. In kljub krizi je dovoljeno kakšen frčnik tudi nekrizno pognati. Zaslužijo okoli 500 lip na teden, kar je seveda premalo, toda žejnega in lačnega ti parlamentarne demokracije pod Alpami ne bom pustil okušati. Konec koncev se gremo Evropejce, čeravno so preglavice velike. Novopečeni predsednik SNS (Svobodne neuvrščene Slovenije) Milan Kučan, ki mi stavljačoji v betežni industriji zapuščini povojne Jugoslavije edinemu deloma verjamejo, je pred kratkim rekel, da bo še

hudič, ker Evropa dobro plačuje in hudo kaznuje, na srečo pa vsaj ne utnešuje in ne izmaga. Je rekel, da logika, po kateri bolj ko je nekdo reven in nesposoben, bolj sme kričati in komandirati druge, ni več v modi.

Vraga, spet politiziram. Kučan je pač nalezljiv. Njegova partija je dobila na volitvah približno enak delež glasov kot izenada ustanovljena Zveza antirešetkarjev, ki hoče zapore preseliti v počitniške hišice, odpraviti smrtno kazen, razpustiti umobolnice ter pomilostiti Metoda Trobeca in Darka Skodo, češ da sta v načelu vrhunska profesionalca. Kakršnih si v družbeno dopadljivih poklicih to stran zakona dosti premalo. A Kučan je navzle šibkemu strankarskemu zaledju prepričljivo porazil tekmece. Premier Viktor Zuckelj mu je po avtoriteti, ki jo uživa, še najbližji.

Čeprav predstavlja dr. Dimitrij Rupel, vodja koalicijske poslanske večine v skupščini, slab bo vest in vpliven korektiv oblasti. Zasedanja SNS po podobna gladiatorskim spopadom; zlasti zadnje je dvigalo pulz, kajti zunanji minister Zoran Taler je ponudil v razpravo predlog Strategije in cilje SNS v mednarodnih odno-

sih, ki pomeni prelom s politiko bivše SFRJ, s politiko kralja med svetovnimi beraci in cigani, kakor ji pravijo zgodovinarji novega vala. Gradivo je trenutno celto zasencilo program reorganizacije milice, organov državljane nove varnosti in civilne zaštite, ob katerem kravati pot poti minister za notranje zadeve Mojmir Ocvirk (od lani je brez čopka). V tretji, popravljeni različici, očistični nekdanjih zahrbnosti in utopične naivnosti, je jasno čutili avtorski input Ocvirkovega namestnika Janeza Janše in ministra brez listnice Igorja Bavarčarja.

Omi, upam, da te ne dolgočasim. Ampak tudi tebe bo najbrž zanimalo, kaj načrtujeta »zeleni Wiesenthal« Dušan Plut in jezni reformator Hubert Požarnik, ki nameravata v prihodnjih štirih fiskalnih letih doseči, da bodo v Zasavju in okrog Velenja ljudi nehali pljuvati žveplene kepice in premogove ugaške, da bo podtalnica spet za kakšno rabo in da bomo Savo odpremljali v vaše kraje umazano pretežno le od tistega, kar poleti spusti vanjo množice kopalcev. Ne boš verjel,

ampak v Sloveniji teče neusmiljena kadrovska diferenciacija med velummi in tehnokrati, ki so v dosežanih karierah izpričali popoln ekološki ignoranzem. V glavnem gre za poslovalne prvake, vznikle v klimi srealistične delitve in vladanja ter ustoličene pod zaščitenim znakom idejne neoporečnosti. Požarnik bržkone ne uživa, ko dela inventuro škode, prizadecane v nepozabnih štirih desetletjih, zaznamovanih z dejstvom, da je kasta rdečkarjev po lastnem okusu oblikovala materijo, duha in usodo populacije.

In še ena stvar je, o kateri iz vaših animatorskih sredstev javnega obveščanja zanesljivo nisi vedel ničesar: tu se naglo krepi vpliv Slovenske stranke zdomec. Braniti skuša interese prebivalcev in prišlekov, ki imajo korenine južno od Kolpe. Je zastopnica kakih 150 tisoč duš – in skoraj polovica te vojske je izredno dejavna. Predsednik je Makedonec, čigar ime kot zakletko zmeraj znova pozabim. Minuli tork je precej razburkal duhove, saj je prek televizije oznanil, da so v okviru strankinih srednjeročnih ciljev sestavili odbor za vrnitev Srbov, Črnogorcev, Mu-

slimanov in Makedoncev v Slovenijo. Misli je na priselce iz nekdanjih sosednjih republik, ki so v cirkusu pred dnevom X. ko je Jugoslavija šla narazen, pobrali šila in kopita in pobegnili v rodne kraje, zdaj pa jim je že žal. Ministrica za delo in zaposlovanje Vika Potočnik je naslednji večer v kamere razložila, da je slovenska skupnost naletela na težke dodatne probleme, ki terjajo temeljito revizijo programa stanovanjske gradnje in odpiranja kakovostnih delovnih mest, ker mora računati s 40 do 60 tisoč potencialnimi imigranti brez eksistence. Kajti kitajskih zidov ne bomo postavljali, je pribila.

Evo ti živega dokaza, da demokracija utesne biti prekleto nadležna! Vi ste menda na boljsem: nihče ne tišči dol in nikogar ne sprejme, če ni devizni milijonar. Tu gori še naprej napeto ugrabimo, ali se boste vrgli v enopartijski pluralizem ali v ustavno monarhijo s carjem Miloš-Mlošom I. na tronu. Si ti kaj bolj posvečen v skrivnost? Pošlji mi kakšen namig. Slišim, da se množijo pobezi in prošnje za politični azil v Romuniji. Koliko je resnice v tem? In Kosovo? Bo vojvodstvo, bo kneževina, bo dobilo trajni status vojne kraljevine? Naši svetovalci tavaajo v temi. Pri roki so edinole satelitski posnetki ameriškega poretla, iz katerih je razvidno živahno premikanje iz iztrebljevalcev kontrarevolucije, ne pa nazorski prebiki v poveljstvu odgovornih tovarišev, če jih še tako imenujete.

Omi, oglasi se! Cel, po telefonu ali v pismu. Mi smu zdravi, zato upam, da ste tudi vi. Nikar preveč ne mitinguj, ker se boš v očmu in kovaši prehladil. Zmeraj imej pred razmi, da je bil Kristus pravzaprav žrtev mitinga, ki je osvobodil Barabo.

Želim ti obilo sreče in uspehov v letu 1992.

OKTOBER: Proces proti Azemu Vlasiju

PP poštni
predal 29

kor jaz, da je bila usoda fakultete zapečate-
na že z 29. sejo cekaja (takrat sem bil še
v Novem mestu). Vse ostalo je bil zgolj
proces izvedbe, v katerem so bili navzoči
zelo vplivni in močni politični in teoretični
krogi – v imenu samoupravljanja in mark-
sizma; tako na šoli kakor na univerzi. saj
veste, da so se tudi visokošolski učitelji
idejno in teoretsko med seboj razhajali in
celo »močno križem gledali« (ali je sedaj
kaj drugače?), tudi po zaslugi ideološkega
monizma. In zaj mi hočete naprtili vso
(preveliko) odgovornost za takratno boleč
in nečloveški poseg v usodo štirih ljudi,
a povem Vam, da sem kot tedanji »izvrš-
nik« v stranki, ki je hotela narediti red na
šoli, katere ustanoviteljica je bila, dobil
»befel«, da vodim komisijo, pa pika!
A vpliva na vsebino dela komisije res nism
imel, saj so o strokovno teoretskih proble-
mah razpravljali v podkomisijah, moja skrb
pa je bila metoda in tehnika dela ter sinteza
in prenos informacij, in trdil sem se, da bi
bilo čimveč dialoga z dokazi, argumenti.
Zal so bili ideološki pritisli, da bodi fakul-
teta v funkciji samoupravnega koncepta
(konstrukta) družbenega razvoja, močnejši
kakor pa potrpečljivo, trdo zadržujoče sta-
lišče aktivna komunistov na šoli s stalisci ali
sintezno oceno komisije. Hranim vse gradi-
vo in nekatere zapiske o tem, samo prostora
je premalo, da bi v tem odgovoru vse važno
navajal. Tovariš Jerovšek, ne pozabite tudi
na Jurija Levčnika, ki mi je očital »zaga-
nje« direktorjev v Novem mestu (mir njemu
in njegovemu delu!) Iz časopisa Demokracija
navajate del obtožujočega in obreme-
nilnega teksta. A ustele ste se! Jurij Levčnik
se je zmotil! Preberite moj odgovor Levči-
niku v Demokraciji ali pa v Dolenjskem
listu in izvedeli boste resnico, pa če mi
verjamete ali ne. Namreč, tov. Avbelj in
Tonišičeva ugotavljata, da nista bila nikoli
pri meni, da bi me »spravila k pameti«; še
več, zvedeli boste, da me je nekdo iz cekaja
kmalu po tem, ko sem prevzel sekretarsko
mesto v Novem mestu, poklical in naročil,
da je treba direktorja Krke »nesti«; Vidite,
pa tega nistem storil! Prosim vas, ne nase-
dajte! Veste, za kadrovske politiko gre, in
Novo mesto je izredno primeren teren za
obračun z zvezo komunistov. To je tudi
moje pojasnilo Horvatu in Kuljaji. Na bran-
ni Dularja ne furjancija ne koga druge-
ga (branim in iščem resnico), toda skoraj
vsak komunist iz oblastnega sestava, ki je
bil v zadnjih mesecih evidentiran ali je po-
stal kandidat za kakšno javno politično
funkcijo, je čutil na lasni koži poskuse
obrekovanja, natelevanja. Pri tem sem
imel v mislih predvsem časopis Mladina
(mafija se kadruje), Žiškovo namigovanje
v Delu, kakšne kadre ima Kučan v Novem
mestu, itd. Veste, demokracija je tudi v tem,
da se spet ljudem, da si sami ustvarjajo
sodbo o ljudeh. Srbi me jezijo, da bi javno
pozval »visokega iz pravosodja« (da ne bo
pomote, ta ni v Novem mestu in ne iz
Novega mesta), naj javno pove tisto, kar je
rekel meni, ko sem odgovarjal Žišku; na-
mreč, da sem zelo blizu resnice, ko trdim,
da je šlo za nečedna ravnanja v zvezi
z gradnjo obeh hiš. In o tem govorim (to-
variš Kovačič?), o moralni resnici, ki jo še
iščem in odkrivam, ne pa o nekakšni partijski
resnici! Ne bom več pisal, seveda če me
ne bo kdo spet izzval z ocenami, sodbami
o novomeškem političnem obračunu. Ni ga
bilo! Tudi meni je tega Šalija po časopisih
dovolil! Pa vendar, morda se to, da bi bilo
vsakomur, kogar seveda to zanima, bolj
jasno, kako je z mojo politično preteklostjo
in politično filozofijo in mojim časom, ki ga
ni več, kakor pravi Jerovšek. Nikoli mi ni
šlo za partijo oblast. Že na 6. kongresu
ZKS, se pravi leta 1968, sem se v razpravi
neideološko zavzel za to, da bi bila osnovna
oblika združevanje komunistov na terenu,
ne pa v delovnih organizacijah, kjer naj bi
delovali samo še aktivni. Toda zmagala je
linija močne partije v podjetjih. Ne bom
navajal ljudi, ki so takrat in po tem kongre-
su to linijo najbolj zagovarjali, branili in
uveljavljali. To naj počno družboslovci
zgodovinsko ali politični publicisti (ne pa
punfletisti).

Dalje, septembra 1973, takrat sem že bil
v Ljubljani, sem pripravil predavanje za
šišenske komuniste o »subjektivnih silah«
(zabeležka, 2. septembra 1973). Med 74
težami je na 11. mestu tale: »Dogodilo se
je, da je novi svet – Socialistični svet – ki je
rasel iz starega, na njegovih ruševinah
ustvaril tako močne institucije, da so se le-
se s svojo totalno oblastjo nad človekom pre-
segle vse prejšnje (berite knjigo 7000 dni
v Sibiriji). Socialno politični nosilec takšne-
ga »marksizma« sta postala partijsko dr-
žavna in partijsko politična birokracija, ki
jima iz praktičnih političnih razlogov ni od-
govarjal izvorni marksizem« ..., in tako
naprej. To je pogled stalinista? Med sedmim
in devetim kongresom ZKS sem večkrat
v stranki razpravljaj, da bi bilo nujno pri-
praviti analizo vseh političnih in oblastnih

organov na Slovenskem, da bi si na podlagi
nje prišli na čisto, koliko je pravzaprav
nekomunistov v njih in kako je s to našo
demokracijo.

Dalje, znane so moje obrambe kulturnega
pluralizma, zavzemanje za kulturne alter-
native (glasba, založništvo, gledališče), ne-
povezovanje vernosti, religioznosti s pravi-
co do političnega povezovanja in združeva-
nja. Je to stalinizem? Dalje, zaradi zavze-
manja za pravico do obstoja in delovanja
Nove revije sva jih z Rotovnikom (koliko
taktike je bilo treba zaradi teh »prekletih«
svobodomislecev, če smem biti ironično ci-
ničen!) precej slušala, a vzdržala sva in pri-
spevala svoje. Tudi stari Ribič je, če se
prav spomnim pomagal. Je to stalinizem?
Pa interesne skupnosti. Grozno, skoraj fa-
natično sem bil zaljubljen v njih. Pa so me
razočarale in sem že leta 1985 razpravljaj
in pisal o potrebi, da se odločanje o repro-
dukciji vrne v občinske in nacionalne
skupščine, pa da bi obdržali le zbere izve-
salcev kot delegatov posvetovalna telesa
– v pomoč skupščinskim delegatom s po-
dročji družbenih dejavnosti. Je to staliniz-
em? Za vse to sem doživelj podporo, pa
tudi nestrinjanje in kritiko – pa sem boleče
tuh.

In nazadnje glede strank. Dojel sem (če-
prav sem se, ko sem prišel v muzej, nehal
študijsko ukvarjati s politiko), za kaj gre, in
te socialne tendence nistem polenil, kame-
nejši kakor pa potrpečljivo, trdo zadržujoče sta-
lišče aktivna komunistov na šoli s stalisci ali
sintezno oceno komisije. Hranim vse gradi-
vo in nekatere zapiske o tem, samo prostora
je premalo, da bi v tem odgovoru vse važno
navajal. Tovariš Jerovšek, ne pozabite tudi
na Jurija Levčnika, ki mi je očital »zaga-
nje« direktorjev v Novem mestu (mir njemu
in njegovemu delu!) Iz časopisa Demokracija
navajate del obtožujočega in obreme-
nilnega teksta. A ustele ste se! Jurij Levčnik
se je zmotil! Preberite moj odgovor Levči-
niku v Demokraciji ali pa v Dolenjskem
listu in izvedeli boste resnico, pa če mi
verjamete ali ne. Namreč, tov. Avbelj in
Tonišičeva ugotavljata, da nista bila nikoli
pri meni, da bi me »spravila k pameti«; še
več, zvedeli boste, da me je nekdo iz cekaja
kmalu po tem, ko sem prevzel sekretarsko
mesto v Novem mestu, poklical in naročil,
da je treba direktorja Krke »nesti«; Vidite,
pa tega nistem storil! Prosim vas, ne nase-
dajte! Veste, za kadrovske politiko gre, in
Novo mesto je izredno primeren teren za
obračun z zvezo komunistov. To je tudi
moje pojasnilo Horvatu in Kuljaji. Na bran-
ni Dularja ne furjancija ne koga druge-
ga (branim in iščem resnico), toda skoraj
vsak komunist iz oblastnega sestava, ki je
bil v zadnjih mesecih evidentiran ali je po-
stal kandidat za kakšno javno politično
funkcijo, je čutil na lasni koži poskuse
obrekovanja, natelevanja. Pri tem sem
imel v mislih predvsem časopis Mladina
(mafija se kadruje), Žiškovo namigovanje
v Delu, kakšne kadre ima Kučan v Novem
mestu, itd. Veste, demokracija je tudi v tem,
da se spet ljudem, da si sami ustvarjajo
sodbo o ljudeh. Srbi me jezijo, da bi javno
pozval »visokega iz pravosodja« (da ne bo
pomote, ta ni v Novem mestu in ne iz
Novega mesta), naj javno pove tisto, kar je
rekel meni, ko sem odgovarjal Žišku; na-
mreč, da sem zelo blizu resnice, ko trdim,
da je šlo za nečedna ravnanja v zvezi
z gradnjo obeh hiš. In o tem govorim (to-
variš Kovačič?), o moralni resnici, ki jo še
iščem in odkrivam, ne pa o nekakšni partijski
resnici! Ne bom več pisal, seveda če me
ne bo kdo spet izzval z ocenami, sodbami
o novomeškem političnem obračunu. Ni ga
bilo! Tudi meni je tega Šalija po časopisih
dovolil! Pa vendar, morda se to, da bi bilo
vsakomur, kogar seveda to zanima, bolj
jasno, kako je z mojo politično preteklostjo
in politično filozofijo in mojim časom, ki ga
ni več, kakor pravi Jerovšek. Nikoli mi ni
šlo za partijo oblast. Že na 6. kongresu
ZKS, se pravi leta 1968, sem se v razpravi
neideološko zavzel za to, da bi bila osnovna
oblika združevanje komunistov na terenu,
ne pa v delovnih organizacijah, kjer naj bi
delovali samo še aktivni. Toda zmagala je
linija močne partije v podjetjih. Ne bom
navajal ljudi, ki so takrat in po tem kongre-
su to linijo najbolj zagovarjali, branili in
uveljavljali. To naj počno družboslovci
zgodovinsko ali politični publicisti (ne pa
punfletisti).

Torej, politične organizacije sprejemam kot
institute oblikovanja človekove politične
kulture, kot gibanja za določene družbene
cilje. So važen (nepogrešljiv) faktor v siste-
mu in procesih človekove socializacije, toda
v parlamentih, skupščinah naj bi bilo mesto
za državljane (med drugim jih tudi stranke
kandidirajo), ki jih volijo državljani, ne pa
za stranke. Bistvo političnega pluralizma
(mislim) ni v obliki in mehanizmu skupšči-
ne, pač pa v interesu pluralnem zboru
državljanov kot neodvisnih subjektov inter-
esno strukturirane in strukturalno delujoče
volitne baze – s pravico iniciative in kontrole
v celotnem mandament obdobju. Stran-
karski parlament je oblika političnega plu-
ralizma, toda samo ena od oblik, kakor bi
bil recimo nesrankski parlament drugač-
na na individualni ravni izražena oblika
političnega in vsakršnega pluralizma. Torej
sem za družbo s pluralno organizirano in
delujočo politično zavestjo (pa tudi religio-
zno, versko, estetsko, ekološko in drugo
vse mogočo mišljensko in čuno prakso),
a za skupščine, v katerih so vse te zavesti
prisotne na osebn, subjektivni, svobodni
državljski ravni, se prvi na ravni držav-
ljanov kot svobodnih po volji ljudi izbranih
pluralnih individuov. Navsezadnje tudi jav-
no mnenjska raziskava kaže, da se več kot
70 odstotkov prebivalcev Slovenije ne zani-
ma za možnost sodelovanja v političnih
zvezah, kar se mi v nobenem primeru ne zdi
dobro, je pa gotovo izraz negativnih izku-
šenj pa tudi sodobnih evropskih stremeljenj
k ljudem kot individuum. Je to tudi staliniz-
em, je to monistični dogmatizem, je to
klasični liberalizem ali pa morda sodobni
postmodernizem s humanistično in osvobo-
ditno vero v človeka?

In kaj je za demokratizacijo naredil Boštjan
Kovačič, ko je bil še vodilni občinski partijski
človek in po volji ZK župan, da me sme
skupaj z Vami zmerjati? To, kar piše in
kakor piše, je tipičen primer stalinistične
in dogmatske ideološke miselne frazeologije.
Tudi njemu, demokratu in naprednjaku, se
to primeri. Obtožuje me, toda obtoževanje,
da je šlo v Novem mestu za konstruiran
politični obračun po metodah specialne
vojne, ni doslej argumentiral in dokazal
v ničemer in z ničemer oprjeljivim. Zato
se tudi upiram, zato tudi nasprotjem, zato
tudi branim resnico pred ideološkim in mo-
ralnim konstruiranjem. Ideološki: trenje in

spopad naprednih in nazadnjaških sil (vo-
dinskih komunistov v Novem mestu); mo-
ralnim: ker se niso upali odkrito s Kovači-
čem obračunati, so to storili na umazan,
podlisan način – s pomočjo policije in
tožilstva, ali druga teza: ker so se ga ho-
tele skrite, nevidne ideološke sile policije in po-
litike ali nasprotno odkriti, so v to poteg-
nile navno in dogmatsko občinsko politiko!
Da, naredil je veliko dobrega – pred-
vsem v študijskem središču in na srednji
šoli, pa tudi kot župan je bil na dobri poti,
a ni dobro, da ne vidi tudi svojih slabosti
(spodrsiljev) in svoje ideološko politične
in praktično politične preteklosti v kritični
luči, kakor da ni bil nikoli rdeči komunist
– enak med vodilno enakim v Novem
mestu. Zato ga je novomeški profesionalno
politični vrh tudi cenil in mu zaupal, pa tudi
partijska in širša družbena baza mu je bila
naklonjena! No, jaz ga še vedno cenim,
čeprav nistem spadal v ta vrh; prej sem bil
v Ljubljani, kasneje pa v muzeju, a boli me
to, da mi je mogel narediti (s sedanjim
pisanjem) tako veliko in grozljivo grdo
dobro. Vse do tega pisma nistem niti slutil,
kaj ta človek misli o meni, saj mi vsega tega,
kar zdaj govori, prej še nikoli ni povedal.
A jaz mu že precej dolgo govorim, da nje-
govim trditvam o obračunu ne verjamem,
ker jih z argumenti ne dokazuje, pa tudi to,
ker je v svoji lahkomišelnosti s pogodbato
o gradnji hiše naredil napako in nečednost.
Torej sem odkrit, do njega, kar on dobro
ve; verjetno, po napadu soče, pa tak ni bil
on do mene vsa ta leta najinega skupnega
dela in sodelovanja? Ali pa mu je zdaj vse
to napadalo in neuvarenovošeno v afektu
zletelo? Toda kar je, je!

In še, zakaj ste se sploh oglasili, tov. Jerov-
šek? Saj novomeške afele ne poznate, mo-
jega življenja in dela pa tudi ne. Ste hoteli
izkoristiti ugoden trenutek za napad? Kri-
tično »obračunavajte« z dobo, borite se za
drugačne odnose, kakor so bili, a pustite
ljudem, tudi meni, živeti in delati v novih
razmerah, zdaj iz starih, ko so še bile, sem
odšel – tudi v olajšanje nekaterim. Vsak
nosi svoj pekel, vice in nebesa, brez vsega
stegnjenega, uperjenega prsta! Ne bodite
takšni danes, kakršni smo bili večeraj drugi
do vas – recimo, takrat prav tako tudi
nekateri vaši kolegi na šoli! Zato primer
FSPN mirno analizirajte, toda v tistem času
in v takratnih razmerah in ga ne izrabljajte
za osebna obračunavanja. Tudi to bi bil
lahko stalinizem, kakor je bil takrat na delu
idejno teoretski in sistemski monizem – saj
veste: marksizem in socializem (samoupra-
vljanje)! To je bil družbeni in kulturni pro-
jekt. Večina je upala, verovala in delovala
za takšen novi svet. Res se je mislilo, da se
bomo s samoupravljanjem resili iz družbe-
nih protislovij in nasprotij med delom in
kapitalom. Toda neke je bila napaka.
Morda celo huda zmota. Vse bo treba na
novo premisliti in marsikaj znova začeti.
Situacija: zdaj je marksizem samo ena od
teoretskih praks in socializem samoupra-
vljanjem samo eno od socialnih staj in raz-
vojnih možnosti. Bog je mrtel, naj živijo
Bogovi? Pa srečno Novo leto!

Franc Šali, Novo mesto

Delo, 4. novembra

Janez Kocijancič

V sobotni prilogi Dela je novinar Boris Ječ
v rubriki portret tedna iz ne vem kakšnih
nagibov napisal nekdo neresnic, ki ne pri-
zadevajo samo mene, temveč vsakega pošte-
nega Slovenca. Gre za navedbo, da je pred
nekaj leti več Adrijnih pilotov demonstrati-
vno zapustilo Adrio Airways in odšlo
v JAT in da si je beograjski tisk prizadeval
združiti Adrio in JAT.

Poglejmo dejstva: Adria ali še prej Inex
Adria je pretrpela štiri letalske katastrofe,
v katerih je umrlo več kot štiristo ljudi
(Aden 1972, Praga 1975, Vrbovec 1976,
Ajaccio 1980). V naslednjih treh nesrečah
pa človeških žrtve k sreči ni bilo, zato pa je
nastala velika škoda na letalih (Zagreb
1979, Ljubljana 1984, Mostar 1986). Veli-
ko manjših incidentov, odpovedi motorjev,
požar na letalu, zamrznitve komand itd. je
opisanih v prijavi Zveznemu letalskemu in-
spektorju dne 28. 1. 1987, ki jo je podpisal
20 Adrijnih pilotov, in v pisnu in doku-
mentu, naslovljenih na DS AA, OO ZK
AA, Samoupravno delavsko kontrolo AA,
OO ZS AA, Mestni komite ZKS Ljublja-
na, družbenega pravobranilca samoupra-
vljanja v Ljubljani in CK ZKS, odposlanih
12. 2. 1987.

Po nesreči v Ajacciu 1. 12. 1980 je na
zahtevo tedanjega direktorja AA tov. Fran-
ca Severja 31 pilotov napisalo odprta pi-
sma, v katerih smo se zavzemali za večjo
varnost letanja, reorganizacijo podjetja in
odpravo nepravilnosti. Ne vem, kako in
zakaj, vendar je tov. Janez Kocijancič, ki je
zamenjal tov. Severja na mestu generalnega
direktorja AA, dosegel, da predlogi pilotov
niso bili upoštevani. Tistemu pa, ki si je
upal govoriti o stanju in Adrii, je pretil
disciplinski pregon.

Leto 1986 je bilo za Adrio ponovno leto
incidentov. Iz bojznosti, da se bo spet po-
novila katastrofa, smo se piloti odločili napi-
sati omenjeno prijavo Letalskemu in-
spektoratu in pismo na samoupravne organe ter
pristojne institucije v republiki. Obe pismi
sta bili dokumentirani z obsežnim dokaz-
nim gradivom. Kljub veljavnim samou-
pravnim pravicom se je v Adrii začela sra-
motna cislo. Delegati DS AA in DPO
v AA niso bili seznanjeni z materiali. Vod-
stvo AA pa je ustvarilo vtis, kot da piloti
hočemo škodovati podjetju. Od dvajsetih
podpisanih pilotov so nas šest takoj suspen-
dirali. Sledil je disciplinski postopek, v ka-
terem smo štirje kapetani izgubili delovno
mesto, eden je dal odpoved, ostali pa so
podpisali odstopne izjave in si tako podaljšali
zaposelitev za »nedoločno čas«. Seveda
smo prizadeti vložili zahtevo za varstvo
pravic delavcev pri Sodišču družbenega de-
la v Ljubljani. V sodbi, ki jo je to sodišče
izreklo, smo oproščeni odgovornosti, ven-
dar se je Adria prižejala in zadeva je bila
vrnjena v ponovno obravnavo. Leta 1988
je Adria in verjetno tudi tov. Kocijanciča
doletolelo novo presenečenje. Šest pilotov
AA je odšlo v Martin Air, Holandija, eden
v Air Canada, eden v Monarch, Velika
Britanija, dva v JAT in eden v Avio Genex.
Tako je AA v enem letu izgubila šestnajst

slovenskih pilotov samo zato, da bi se pri-
krila resnica.

Če zanemarim dejstvo, da je v šolanje teh
pilotov vloženi vsaj štirih milijone USD in
da smo neupravičeno morali s trebuhom za
kruhom, vas prosim, da v skladu z zako-
nom o tisku objavite moje pismo, že zaradi
pietete do umrlih v Adrijnih nesrečah in
zato, da bralci izvedo resnico. Tako takrat
kot danes se oglašam v želji, da se kaj
takega slovenskemu letalskemu prevozniku
ne bi nikoli pripetilo, kolegom v Adrii pa
želim srečen polet.

Janez Avbelj, Komenda

Delo, 15. novembra

Svobodno misleči ljudje in svobodna
izbira knjig

Glasila SZDL so prejšnji teden na veliko
poročala o slavnostnem govoru predsed-
nika te organizacije na knjižnem sejmu
v Ljubljani, kjer se je J. Smole zavzel za
svobodno tiska in proti razvejanim oblikam
samoupravne cenzure: »Je še skrajni čas,
da v naši družbi odpravimo vse omejitve
glede uvoza in prodaje knjig. Nobena cen-
zura in nobena druga administrativna ome-
jitev ni dopustna. Svobodni ljudje smo ...«

Toda na dosedanjih visokih političnih
funkcijah (v ZK, Titovem kabinetu itd.) je
prav тов. Smole s političnimi somišljeniki
zavzeto gradil in utrjeval ta sistem cenzure,
proti kateremu se zdaj postavlja. (Seveda
– da bi nas in sebe obvaroval pred razred-
nimi, notranjimi in zunanji sovražniki.)
Medtem ko je srednjeveška oblika cenzure
– indeks prepovedanih knjig – veljala le
za izjeme, za knjige, ki jih je posebna komi-
sija ocenila kot neprimere za vernike, je
naša cenzura plod znanstvenega socializ-
ma, ki je tudi tu napravil dialektičen skok
naprej. Po letu 1945 je nam vsem prepove-
dana VSARA slovenska knjiga ali časopis,
natisnjen izven meje Jugoslavije. (In le po-
sebna komisija sme odobriti kako izjemo).

Če je naš predsednik zdaj v resnici spre-
menil svoje poglede, se človek vpraša, zakaj
sam in SZDL, ki jo vodi, nič ne ukrene za
odpravo te srednjeveške zakonodaje. Za to
ima prav vse možnosti. Kajti SZDL ima
v skupščini svojo skupino delegatov, skupaj
z delegati njene zavezničke ZK pa nima le
absolutne večine, ampak popolnoma mo-
nopolen položaj. Sprašujemo zato, ker je
maja letos ustanovni zbor Slovenske demo-
krate zveze v Kopru (in v tem ni bil prvi!)

● zahteval od skupščine odpravo tega za-
kona,● dokler ta zakon ne bo preklanc, pozval
glasila SZDL, da vsaj poročajo o izdih
slovenskih knjig in časopisov, ki jim naš
sistem »svobode tiska« ne pusti čez mejo.

Odziva ni bilo ne iz skupščine ne iz SZDL
in njenih glasil. In dokler je tako, imamo
leporečnice Šmoletoz govor le za propa-
gandni manevar njegove stranke (ZK
oz. SZDL), ki je v spremenjenih razmerah
bori za ohranitev oblastnega monopola.
Tako kot tudi zavzemanju Kučana za pre-
novno ZK odvzema verodostojnost njegov
podpis pod veljavnim slovenskim zakonom
o izolaciji političnih nasprotnikov. (Ob
sprejemu tega zakona je, pač po logiki sa-
moupravnega kolobarija, Kučan bil pred-
sednik slovenske skupščine).

Slovenska demokratična zveza — odbor za
južno Primorsko,
Socialdemokratska zveza SMvenije — odbor
za Istro,
Slovenska kmečka zveza — odbor Sežana

Delo, 23. oktobra

Športni pedagogi pa kar stavkajo

V Delu smo zvedeli za primer ljubljanske
Srednje šole za trgovsko dejavnost, ki že
27. leto deluje brez ustreznega objekta za
športno vzgojo. Kar 1.700 učencev te šole
nima nikakršnih možnosti za sodobno in
učinkovito športno vzgojo, ki v kulturnem
in izobraženem svetu velja za neločljivi del
celovite vzgoje mladega človeka. Enako pa
je prizadeval tudi okoli 5.000 učenčev so-
sednjih šol. In kar je najbolj osumljivo,
pedagoški (?) vodja Srednje šole za trgo-
vinsko dejavnost preprosto predlaga, da se
športna vzgoja (ki je v učnem načrtu in
učnem programu) preprosto ukine. O, sve-
ta preproščina!

Že stari Grki so kultiviranju telesa in duha
posvečali enako pozornost. V grških gim-
nazijah je telesna vzgoja zavzemala eno
pomembnejših mest, ker je njihova vzgoja
temeljala na načelu »mens sana in corpore
sano«. Tudi Descartes, četrty predstavnik
racionalizma, je že v 17. stoletju priznaval
povezavo med človekovim telesom in nje-
govo intelektualno platjo. Še bolj je to po-
vezanost zagovarjal Rousseau. Vzgojni
program njegovega Emila je bil bogat z gi-
balnimi vsebinami. Tudi Franc Jožef in
Marija Terezija sta že gradila telovadnice
ob šolah, in to istočasno (ne pa čez 27 let
in več!).

Skrb za ustrezno količino in kakovost člo-
vekovske gibanja postaja v sodobnem naci-
nu življenja skorajda biološka nujna, tako
pri mladem kot odraslem človeku in sta-
rostniku. Kolikor bolj razvoj tehnike lajša
človeku različna opravila, toliko bolj ga
tudi ogroža, saj se človek vedno manj gib-
lje. Pojavlja se vrsta obolenj, ki so jih
zdravniki poimenovali s skupnim imenom
hipokinematose – boleznii zaradi pomanj-
kanja gibanja.

Na srečo se slabim posledicam sodobnega
življenja lahko uspešno upremo z ustreznimi
športnimi vsebinami. Toda mladega člo-
veka je treba vzgojiti, da bo šport sprejemal
kot vrednoto in nujno in svoj prosti čas
bogatil tudi s to ali ono športno vsebino.
Z ukinjanjem športne vzgoje in brez ustre-
znih pedagoških pomagal (objektov) tega
res ne moremo doseči. Zato je stavka špor-
tnih pedagogov zelo korektna gesta, ker no-
čejo več delati nestrokovno in biti udeleženci
ci »pedagoškega kriminala«. Stavkajoči
športni pedagogi ne stavkajo zaradi nizkih
osebnih dohodkov, temveč želijo od druž-
be, da jim omogoči bolj strokovno delo.
Zaradi tega razločka je ta stavka najbrž
edinstvena v Jugoslaviji. Zato je v tem kon-
tekstu stavka moralna in strokovno ute-
meljena, škoda je le, da stavkajoči nimajo več

podpore med pedagogi iste in drugih strok,
tudi od ljubljanske in republiške Zveze dru-
stev športnih pedagogov.

Solska športna vzgoja ima torej dva pogla-
vitna smotra: prvič, zagotoviti skladen bio-
psihosocialni razvoj odrasajočemu člove-
ku in, drugič, pripraviti ga na življenje, da
bo lahko svoj prosti čas bogatil tudi s špor-
tnimi vsebinami in se hkrati uspešno upiral
hipokinematozam. Le šola lahko dá odras-
ajočemu otroku in mladeniču oziroma
mladenki ustrezne sistemske in smiselne to-
vrstne spodbude. Zato je odgovornost
družbe in njene šole v tem pogledu zelo
velika in daljnosežna. Pedagoge, ki predla-
gajo ukinjanje ali krčenje solske športne
vzgoje, je težko imenovati pedagoge, saj
beseda paidagogos v grškem izvirniku po-
meni voditi otroka. Mar otroka vodimo
tako, da mu ukinjamo vzgojne programe in
vzgojne spodbude? Očitno so družbi, orga-
nam in institucijam, ki (po 27 letih!!!) ne
posrbijo za ustrezen vzgojni standard,
mladina, njena prihodnost in sploh zdrava
družba figo mar. Razmere, o katerih teče
beseda, so resnično že na meji pedagoškega
kriminala.

Najbrž je res, da sedanja ravnateljica te šole
ni najbolj črna ovca. Menda je bil pred njo
na tej šoli še kakšen drug ravnatelj. Zagoto-
vo pa je v zakulisju tudi še vrsta bolj ali
manj pomembnih aparatčikov, ki niso do-
volj prosvetljeni, da bi to vprašanje celostno
dojeli. Prav gotovo si to sramotno breme
lahko enakomerno porazdelijo na pleča tui-
di Komite za družbene dejavnosti mesta
Ljubljana (ki trajno verificira šolo na podla-
gi najemniških pogodb za telovadnico,
ki jo je mogoče vsak hip razdreti), Zavod
SR Slovenije za solstvo (ki je menda pristoj-
en za strokovno izvajanje vzgojno-izobra-
ževalnega dela), Izvršni svet skupščine me-
sta Ljubljane (ki dopušča takšno mizerijo
na svojem območju), pa tudi Združenje
športnih pedagogov (ki se javno ne odziva
na takšne žgoče primere).

Kako daleč smo še od Evrope! Primer naj-
brž res zahteva temeljitega prepriha javnosti!
Silvo Kristan, Ljubljana

Delo, 23. decembra

Kaj bo z Južnim trgom?

Te dni bi morala biti odprta napovedana
razstava natečajnih načrtov za »Južni trg«,
tj. osrednje mestno območje med Titovo,
Copofo, Wolfovo in Šubičevu ulico. Na tej
razstavi in ob njej bo mogoče videti, kako si
njegovo ureditev predstavljajo strokovnjaki
in kaj o tem mislijo obiskovalci razstave.
Res je, natečaj je bil »usmerjen«, saj je
razpis terjaj vključitev opredeljenega pro-
grama, v katerem zavzema glavno mesto
hokal visoke kategorije. Osebnost podpiram
tako usmeritev, čeprav s kapaciteto, ki naj bi
se jo podrejale arhitekturnim danostim
okolja. Glavne urbanistične razloge, ki jih
vidim za lokacijo hotela na tem mestu, sem
zapisal na drugem mestu tega časopisa.

Ne smemo pozabiti, da je bilo za obravna-
vanje območja, ki nosi plansko oznako CO
1/13, pripravljenih že lepo število predlo-
gov, prav vsi so predvidevali intenzivno
začidano izrabo pa tudi poudarjeno obli-
kovan mestni prostor. Prav je, da se spom-
nim Plečnikove »iztočnice«, ki je nastala
ob veliki polemiki o postavitvi spomenika
kralju Aleksandru leta 1938.

Toliko o zgodovini, ki sega dlje nazaj od
casa in projekta, ki ga omenja Miha Jaz-
binšek v članku z gornjim naslovom. V tem
projektu Buroja 71 se menda res prvič poja-
vi hotel (december 1986). Na začetku teko-
čega planskega obdobja se sploh pojavi
cela vrsta pobud za graditev novih hotelov
v Ljubljani. V želji, da bi pomagal ustvariti
temeljne možnosti za kritično presojo in
uskladitev različnih pobud, pa zaradi neoz-
visnosti služb in organizacij, ki jih imamo
za take naloge, sem 7. februarja 1987 pri-
pravil obširnejše gradivo »O novih hotelih
v Ljubljani« in v njem lahko registriral in
na kratko opisal kar 23 pobud na različnih
lokacijah. To gradivo sem 11. januarja
1987 še dopolnil s poglavjem o planskem
dimenzioniranju hotelskih zmogljivosti in
poglavjem o planskih opredelitvah Ljublja-
ne v zvezi s turizmom (oz. izvlečkom v zve-
zi z izgradnjo hotelov). Da ne bo nespo-
razumov: pod št. 6 omenjenega gradiva je
zapisan »hotel visoke kategorije v središču
mesta«, kot pobudnik je identificiran Kom-
pas, TOZD Turizem in sta citirana zapisa
te organizacije z dne 21. oktobra 1986 in 8.

riš Mušič je bil v mestni izvršni garnituri prvi človek istega plana, ki od leta 1985 se ni pasiral republiške recenzijske komisije, ki je bil sprejet z mankom najmanj 17 kapitalnih nerazrešenih nalog in kjer je urbanistična zasnova mesta le ena od njih. V zadnjem mandatu pa je svojo skupščinsko funkcijo uresničeval kot veliki mag zadnje prilehne izvršne urbanistične, cestarske ali druge koordinacije, tudi glede Južnega trga. »S tako prijazno hipoteko se ne more pohvaliti noben nekdanji in sedanjí mestni funkcionar in več kot jasno je, da je s tem dokončno odkril glavni krivec za vse slabo planiranje Ljubljane in je tako rekoč odprta pot za kazenski pregon.

Zaradi samozaščite svoje človeške in strokovne integritete in subjektivnega občutka, da sem delal za Ljubljano po svojih zmognostih, v ljudno prošim tov. Jazbinska ali kogarkoli v tem mestu, da namesto mene pojasni, zakaj dolgoročni plan Ljubljane se ni pasiral republiške recenzijske komisije. Morda bi on ali kdorkoli drug povedal, kaj ta komisija pravzaprav je in kako dela. Morda se bo našel kdo, ki bo imel pogum ali vsaj sočutje, da pove, če je res treba, kaj sem storil jaz sem v zvezi z odprtimi vprašanji bodočega razvoja mesta. Veliko tega to. Jazbinske v in končno je on tisti, ki obtožuje... Pravzaprav ne vem, zakaj bi se moral zdaj braniti sam pred navalom »boljševizma« nekega novega tipa in novih barv, čeprav mnogi vedo, da nisem ne skrivalec ne ravnodušnež.

V interesu stvari pa bom kljub temu napisal se tole:

1. Ni prav, da si republiška recenzijska komisija dovolí enostransko prevlado interesov enega sektorja, pa čeprav gre za tako vitalno pomemben sektor, kot je kmetijstvo.

2. Ni prav, da ima ta komisija pravico do zadnje besede v zvezi z dolgoročno razmejitvijo zaščitenih kmetijskih zemljišč in po izračunih potrebnih stavbnih zemljišč, če pri tem ne upoštevajo perspektivnih potreb in možnosti razvoja mest in naselij, opremljenosti zemljišč s komunalnimi in energetskimi napravami, prometne dostopnosti posameznih območij, primernih za zdajavo, za bivanje zdravega okolja ipd.

Ti in taki kriteriji so praviloma in praktično povsod po svetu v nasprotju z zasebnimi in lokalnimi interesi, pogosto pa žal tudi s kmetijsko, gozdno in rekreacijsko rabo tal.

3. Glede 17 nerazrešenih nalog, ki jih zakon sicer dopušča, pa le role: menim, da bi bilo zelo prav, če bi »planerji« večkrat po pravici povedali, da obstajajo naloge, ki jih ni mogoče vedno rešiti v uradnih rokih za izdelavo planskih dokumentov kot produktov in jih je treba reševati v procesu planiranja. To bi bil prispevek k »odprtosti«, »fleksibilnosti« in še kakšni zvrsti planiranja, ki ni statična in toga. Spomnim se, da je tako stališče nekoč (morda v prostem času) zagovarjal tudi Miha Jazbinske.

Vladimir-Braco Mušič, Ljubljana

Bolj kot resnična skrb nad usodo Južnega trga v centru Ljubljane je prispevek Mihe Jazbinske del udeleževanja pri pripravi ustreznega predložitelne razpoloženja. Nič nenormalnega v normalnih družbah z razvitimi pravili igre in razvito politično kulturo. Pri nas pa očito nekateri mislijo, da je vsako kritičerstvo na osnovi polresnic že demokracija.

Jazbinskovo pisanje zahteva po mojem mnenju odgovor zaradi dveh stvari: zaradi trditve, ki ne ustrezajo resnici, in zaradi prizadevanja, da se ponovno, kot že tolikokrat doslej, vso urbanistično stroko, ki je tako v upravi, na univerzi, v podjetjih kot na »intelektualni svobodi«, obtoži »inoviranja malverzacij«, pa čeprav koristnih.

Kolega Jazbinske v svojem trenutnem političnem udeleževanju pozablja, da bi bilo namesto dom kiharovskega zaganjanja v mlino na veter za urbanistično stroko in našo družbo v celoti koristneje strniti sile in skupaj napasti prave zmaje: tiste, ki vsa zadnja desetletja to stroko pripijajo na ščite, s katerimi se branijo pred puščicami, in jo potiskajo v ozadje, kadar se dele medalje, tiste, ki so s sistemom družbenega planiranja uvedli prisilno upravo nad to stroko, tiste, ki so krivdo za vso povojno zgrešeno kmetijsko politiko na zelo rafiniran način naprtili predvsem naši stroki kot zastopniku neomejenih investitorskih apetitov.

V silni zagnanosti za pridobivanje točk kolega Jazbinske sodi in ocenjuje sprejete pogoje in izvedbene akte mesta Ljubljane, ne da bi jih očitno do konca prebral. Ne glede na izrazito podrejenost urbanističnega planiranja drugim vidikom samoupravnega dogovornega planiranja je v ljubljanskih planih na srečo še ostalo nekaj konceptualnih rešitev, ki pa jih zaradi velike količine zakonsko pogojenega balasta v pisnem in grafičnem delu lahko razberemo le, če gradivo preberemo od začetka do konca. Ne vem, ali je to kolegu Jazbinsku uspelo ali ne ali zavestno zavajajo samo oni, da ko vztrajno ponavlja (pa ne javno on), da Ljubljana urbanistične zasnove nima.

Dejstvo je, da je Mestna skupščina 5. decembra 1985 (Uradni list SRS, št. 11/86) legalno sprejela dolgoročni plan mesta in občin skupaj z urbanistično zasnovo po večletnem usklajevanju in javnih razpravah. Obenem je skupščina v planu sprejela vrsto nalog in študij, ki jih je še treba izdelati in kasneje plan dopolnjevati skladno z rezultati teh študij. Plan mesta in občin ni nekaj dokončnega, ampak je usmerjalni dokument za določeno prihodnje obdobje, ki se mora stalno dopolnjevati, seveda ne parcialno, ampak na osnovi celovitih študij in raziskav. Plana ne uresničujemo neposredno, ampak s pomočjo podrobnejših načrtov etapnih planov itd., v katerih je v mestu zelo pomemben tudi letni program razvojnih nalog, v katerem je Skupščina mesta Ljubljane za leto 1989 sprejela nalogo, da bo v območju CO 1/13 »Južni trg« pripravila dokumentacijo za hotel lux kategorije. Kot pravi pravo je razumeti tako strokovno delo kot javne obravnave na ustreznih ravni, ki bodo potrdile ali ovrgle predpostavljeno investicijsko namero.

Dejstvo je tudi, da ljubljanski dolgoročni plan po mnenju posebne tako imenovane

republiške medresorske komisije še do danes ni usklajen z obveznimi izhodišči dolgoročnega plana republike Slovenije, čeprav od dneva sprejetja plana na Skupščini mesta skušamo dobiti pozitivno mnenje. Razlog za to neusklajenost je predvsem razmejitve urbane in ruralne rabe prostora. Zaradi administrativnega načina ohranjanja kmetijskih površin za vsako ceno, tudi znotraj logičnega mestnega okolja, je po našem mnenju ostalo mestu premalo površin za dolgoročni razvoj. Vendar smo očito podcenjevali težo in vpliv protagonistov takšnega načina vodenja kmetijske politike. Upam, da bomo do aprila 1990 dokončno dobili pozitivno mnenje in s tem dosegli vsaj začasno usklajenost planov republike in mesta. Začasnost omenjam zato, ker bo takoj po sprejetju novih sprememb dolgoročnega plana SRS, če se bodo nanašale na območje ljubljanskih občin, treba ponovno usklajevati ljubljanske plane in tako dalje v smislu neskončne zgodbe o družbenem planiranju.

Ne vem, od kdaj je kolega Jazbinske tako izrazil pristis dogovornega vseobsežnega družbenega planiranja, da zahteva, še preden se urbanistična in arhitekturna stroka lotita preverjanja možnih načinov prenove in rekonstrukcije nekega območja, v planih predhodno sprejete odločitve, na osnovi česa?

Prepričan sem o pravilnosti dosedanjih odločitev »mestnih izvršnih oblasti« v zvezi z Južnim trgom, ker so z natečajnimi podlagami in pogoji le postavile vprašanje naši in tuji urbanistični in arhitekturni stroki, ali (če) je mogoče s prenovitvijo kareja in spremembo namembnosti ohranjenih stavb na obodu ter novogradnjo na mestu neustreznih dotrajanih zgradb v notranjosti kareja najti prostor za hotel najvišje kategorije, trgovske, gostinske, kulturne in druge ustrezne programe. To verjamem kljub trditvi, da je akcija »Južni trg« brez plansko zakonite osnove, preprosto zato, ker oblikovno harmonično in humano mesto ne nastaja na osnovi do absurda prignanih planskih procedur, ampak na osnovi premišljenih strokovnih zasnov prekušenih in legaliziranih v kulturnem dialogu z javnostjo.

Preden bomo začeli dopolnjevati srednje-ročni plan občin s prostorskimi zasnovami, moramo biti vendar prepričani, ali je investicijska namera sploh možna in ali je sprejemljiva za vse ljubljance (ne samo za posamezne hišne svete ali krajevne skupnosti ali občino).

Še kako se zavedamo, da je ta prostor med najdragocenejšimi v mestu, in ga obravnavamo kot del dnevnice sobe mesta, v katerega bomo povabili le najboljše goste, ki bodo morda kdaj v Ljubljano prišli poslovat v World Trade Center, ali tiste, ki se prihajajo izmenjavati znanstvene, poslovne in druge izkušnje v Cankarjev dom, pa jim ne moremo ponuditi primerne peš dostopne nastanitve.

O rezultatih natečaja in sprejemljivosti predlogov bomo začeli razpravljati januarja 1990 in upam, da se te razprave ne bodo že takoj na začetku sprevrle v političanske obračune in da bo vsaj nekaj časa ostalo za umirjeno, premišljeno strokovno razpravo.

Igor Jurančič, dipl. ing. arh., Ljubljana

Delo, 26. decembra

Šok s pespeškom

Privoščljivi ton komentarja na Delovi mnenjski strani ne sploh preseneča. V času razcveta političnega pluralizma se veselo obračunava tudi z vsemi »simboli« preteklega obdobja naše družbe. V pričakovanju novega, boljšega (»Brave new world«) je evforično obračunavanje novopečenih politikov, tudi novinarjev, ki odsevajajo utrip časa, pričakovano, žal pa si pri tem umivajo roke tudi institucije, ki so si izmislile takšno podobo sveta.

Med »simbole« preteklega obdobja – to že nekaj časa občutimo – se je uvrstilo tudi železastorstvo. Sistem, ki je svojo ideologijo gradil na delavskem razredu, posebej na definiciji delavskega razreda, ki teško fizično dela, je potreboval železastorstvo. Železastorstvo je dajalo podobo industrializacije z velikimi pretoki materiala, energije in obsežnimi strojnimi ureditvami. Močno železastorstvo je bilo tudi del koncepta obrambe države, neodvisnosti in nevršenosti.

Koncepti sistema se spreminjajo, mogoče tudi ljudje, ki so jih zasnovali, podobna nekega simbola pa je (tudi v glavah razgledanih novinarjev) ostala ista. Ali je železastorstvo danes še vedno tako, kot je bilo oblikovano v naših predstavah in je tako hitro pridobilo negativne konotacije? Ali ga zaradi tega, ker ga ne potrebuje več politični sistem, tudi gospodarski sistem ne potrebuje? Pretiravanja predlovalcev so razumljiva, saj si v sistemu prerazdeljevanja, ki še vedno funkcionira, pridobi najboljše začetno pozicijo tisti, ki pretirava in je glasnejši. Dokaz za sistemsko nesorazmerje v cenah na škodo železastorstva, ki je trajalo tri mesece, je visoka (83 odstotkov) korekcija konec novembra in še dodatna korekcija tri tedne pozneje, ko naj bi se vzpostavila realna razmerja za funkcioniranje gospodarskega sistema v reformi. Vzrok za padec povpraševanja pa je bolj kot v »prenasičenem« trgu to, da se denar iz gospodarstva že dalj časa preliva v druge sfere, v gospodarstvu pa se preliva le dolгови. Odločitev za tuje trge pa temelji predvsem na korektnih poslovnih odločitvah, ki vključujejo tudi finančno disciplino.

Odhajanje iz »milosti« sistema pomeni za nas tudi to, da nas je sistem, ki nas je dolgo potiskal na levo in na desno in vrtil v krogu, resnično pustil gole in boste. Racionalno obnašanje, ki je vključevalo vse od razvijanja inovacijskega gibanja, dvigovanja kvalitete do zniževanja vseh vrst stroškov, zniževanja števila zaposlenih z blokado zaposlovanja in bednih plač, se je pokazalo za nepomembno v primerjavi z vplivom velikopoteznih zamahov sistema. Medtem pa negospodarske dejavnosti potujejo na valu inercije, ki jim narekuje ritem dela in smer premika.

Priča smo večnemu tarnanju o preniknih osebnih dohodkih, poznamo dejanske po-

Foto: Janez Zrnc

datke, pred očmi imamo razpisništvo in nezmernost v zadnjem mesecu in predvideno »racionalizacijo«. Čeprav od racionalizacije ne pričakujemo ničesar (mimogrede za tretjino višji stroški železastorstva vključujejo tudi stroške teh dejavnosti), čakamo na sistemske rešitve vprašanj, ki so na mednarodnem trgu, kamor se usmerjamo, rešena. Seveda od tistih, ki so nam poslali »račun«, kot komentira novinarke Dela.

Gorazd Tratnik, Celje

Delo, 22. decembra
Trenutki odločitve

Novinar Dela Darijan Košir je v komentarju z gornjim naslovom, v katerem govori o romunskih beguncih, zapisal tudi tole: »Ti vedo, da so jih naši miličniki ponavadi, ko so še na ta in oni način prišli čez Donavo, prijeli in odpeljali v zbirni center v Padinski Skeli, od koder so jih poslali nazaj v domovino... včasih pa so se zadeve končale kar tako, da so jugoslovanski granicari streljali.«

RSNZ Slovenije oporeka novinarjevim besedam in dodaja, da ni vse odvisno od njih, v smislu, da problem beguncev rešuje tudi predstavništvo Visokega komisarja OZN za begunce v Beogradu, s katerim usklajujejo vse ukrepe zoper begunce, in da je le-tudi večino beguncev, ki so bili letos prijeti v Sloveniji, vzelo pod zaščito.

Zal novinarjeve besede niso netočne. Novinar se v kratkem prispevku sicer ne pogloblja v podrobnosti postopka z begunci pri nas. Govor je o jugoslovanski politiki do romunskih beguncev in o ravnanju milice z romunskimi begunci v vsej Jugoslaviji. Jugoslovanska milica pa je veliko število beguncev tako ali drugače vračala.

Glede streljanja jugoslovanskih granicarjev pa se spominamo bolj znanega primera aprila letos, ko so naši granicari na jugoslovansko-avstrijski meji streljali na romunsko družino in pri tem ranili mater otrok in njenega očeta. Da bi bil pri tem lahko ranjen ali smrtno zadet tudi kateri od otrok, mislim, da ni treba posebej omenjati. Čeprav domnevam, da so bili begunci pred streljanjem opozorjeni, naj se ustavijo, se sprašujem, koliko je streljanje v skupino, v kateri so ženske in otroci, v skladu s humanostjo in zdravo pametjo, če je sploh v skladu s predpisi.

Velike težave romunskih beguncev, ki so bežali čez Jugoslavijo (govorim v preteklem času, ker pričakujem, da bo tega kmalu konec), sem kot laik spoznal precej dobro, tako dobro, da je to postalo zame že psihično obremenitev; zato sem še toliko bolj vesel, da je Ceausescujeve vladavine konec. Ker govorim romunsko, sem se z romunskimi begunci srečeval že lani kot prevajalec pri sodniku za prekrške, ko so bili obravnavani zaradi ilegalnega prehoda državne meje. Kmalu sem spoznal, kakšen je postopek z njimi po prestani zaporni kazni, iskal zveze z njihovimi sorodniki v tujini, po potrebi poiskal odvnetika itd. Vsakomur sem dal tudi svojo telefonsko številko in dovolil, da to posreduje drugim. Kmalu se je med njimi razvedelo, da se lahko obrnejo name, če potrebujejo kakšno pomoč, in tako jih je bilo letos kar 60, ki so me poklicali.

Z vsemi sem se pogovarjal o težavah, ki jih imajo na poti čez Jugoslavijo, in o težavah v Romuniji. Tako sem prišel do nekaterih sklepov, ki jih navajam v nadaljevanju.

Za romunske begunce je bil prehod čez Jugoslavijo približno tako težak kakor prehod romunsko-jugoslovanske meje. Prvic zato, ker so imeli o Jugoslaviji zelo pomanjkljive informacije, predvsem o možnostih za potovanja in o cenah pri nas. Dodatne težave pa so jim povzročali miličniki v Vojvodini in v obmejnih krajih ožje Srbije, ki so jih načrtno iskali in lovili ter prijavljali sodnikom za prekrške. Po prestani zaporni kazni se jim je lahko zgodilo dvojce: da so jih takoj predali romunskim

organom na najbližjem mejnem prehodu ali pa do so jih predali v zaščito predstavništva Visokega komisarja OZN za begunce. V tem primeru so jih odpeljali v zbirni center v Padinski Skeli. Letos se je v Vojvodini dogajalo, da so tistim, ki so jih po prestani kazni takoj vrnili v Romunijo, pred tem dajali v podpis izjave v srbohrvaškem jeziku, in to v cirilici, da se prostovoljno vračajo v Romunijo. Seveda Romuni niso vedeli, kaj so podpisovali.

Romuni, ki so bili letos ujeti v Sloveniji, so bili po prestani zaporni kazni večinoma predani predstavništvu Visokega komisarja OZN za begunce, torej so jih vozili v zbirni center v Padinski Skeli.

Če pa so koga v soglasju s predstavništvom Visokega komisarja OZN za begunce odpeljali v Padinsko Skelo, pa to še ne pomeni, da ga je ta organ tudi vzel v zaščito. Zaščita je bila v nekem smislu le pogojna ali začasna. Po enem ali več pogovorih osebja tega organa s posameznim Romunom so pri okoli 95 odstotkih primerov sporočili našim organom za notranje zadeve, da ne ustrejam njihovim kriterijem in da ga prepuščajo v nadaljnjo obravnavo našim oblastem. Naša milica pa je te begunce v skupinah odvažala na romunsko mejo in jih tam predajala romunskim organom. Ko govorim o 95 odstotkih vrnjenih Romunov, mislim na romunske državljane romunske, srbske in hrvaške narodnosti, ne mislim pa na romunskih beguncev nemške in madžarske narodnosti, ki jih je predstavništvo Visokega komisarja OZN za begunce večinoma jemalo v zaščito in pri njih očito uporabljalo drugačne kriterije za to, kdo je politični begunc.

Posebej bi rad poudaril, da naša država, po mojem mnenju tudi država Slovenija, ni bila prišljena vračati v Romunijo ljudi, ki jih predstavništvo Visokega komisarja OZN za begunce ni bilo pripravljeno sprejeti v zaščito. Lahko bi jih bila obržala pri nas in poskrbela zanje za toliko časa, dokler jih ne bi sprejela kakšna druga država oziroma dokler se ne bi politične razmere spremenile. Tako sta ravnali npr. Avstrija in Madžarska.

Milicniki in zaporniški organi v Sloveniji so z romunskimi begunci ravnali zelo okrektno. To sem lahko videl sam, to so mi potrjevali tudi Romuni. Posebno so pohvalili hrano v naših zaporih, ki je bila zanje nepojmljivo dobra, kakršne v civilnem življenju v Romuniji niso poznali.

Tudi srbski milicniki so bili po pripovedovanju Romunov korektni in razumevali. Dogajalo se je tudi, da jim je kateri izmed njih svetoval, naj ob prvi priložnosti pobegnejo.

Nekoliko slabše pa je bilo v Vojvodini, kjer so nekateri romunsko govoreči milicniki Romune zmerjali in se norčevali iz njih.

Nekaj posebnega pa je zbirni center v Padinski Skeli, za katerega je pristojno predstavništvo Visokega komisarja OZN za begunce, kot so mi na tem predstavništvu sami povedali, pazijo begunce, ki so tam zaprti, jugoslovanski milicniki; to sem videl tudi sam, ko sem lani obiskal ta center. Na kakšni pravni podlagi so tam zaprti, ne vem. Vem pa, da so vsi prestali zaporno kaznen zaradi ilegalnega prehoda državne meje še pred prihodom v Padinsko Skelo. Po pripovedovanju Romunov so bivalne razmere tam neprimerno slabše kot v kate-remko jugoslovanskem zaporu. Gotovo pa je bil za Romune najhujši tisti grozni občutek negotovosti, ko so vsak dan čakali, kdaj jih bodo odpeljali proti romunski meji. Zato se je tudi dogajalo, da so skušali pobegniti. Nekaterim se je posrečilo, nekateri pa so milicniki ujeli in ponavadi pretepli, menda v svarilo drugim, potem pa čimprej odpeljali v Romunijo.

Omeniti je treba še tiste redke srečnice, ki jih je predstavništvo Visokega komisarja OZN za begunce dokončno vzelo v zaščito in jih po prestani kalvariji v Padinski Skeli

razporedilo po različnih hotelih v okolici Beograda, kjer so si urejali vselitvena dogajanja za druge države. Seveda je bilo teh med Romuni romunske, srbske ali hrvaške narodnosti le okoli 5 odstotkov.

In kaj se je dogajalo z Romuni, ki so bili vrnjeni v Romunijo? Po prestani zaporni kazni, ki je bila daljša ali krajša, odvisno od prenapolnjenosti romunskih zaporov, so večinoma poskušali še enkrat pobegniti iz države. Če so seveda preživeli vsa maltretiranja, ki so jih čakala, takoj ko so bili predani romunskim organom.

Je sicer grozljivo, pa bom vseeno omenil primer vrnjenega Romuna, ki se je z rokami, zvezanimi na hrbtu, plazil po blatu, medtem ko so ga romunski obmejni organi brcali z leve in desne in vpili nanj: »Jez romunsko zemljo, ki ni dovolj dobra zate!« Pri tem so mu poškodovali ledvice, tako da je nekaj mesecev preležal v bolnišnici. Seveda so nekateri poškodbam podlegli, vendar ne verjamem, da je zaradi tega v Romuniji kdo odgovarjal.

Prav to zadnje najbolj zamerim naši državi in predstavništvu Visokega komisariata OZN za begunce v Beogradu. Ni mogoče, da ne bi vedeli, kaj se je dogajalo z njimi na drugi strani. Če zaradi tega, ker so romunski organi z njimi ravnali nečloveško, ki ne bi smeli vračati, ne glede na to, koliko je kateri izmed romunskih beguncev lahko dokazal, da so njegovi motivi za beg iz države politični.

Marjan Svrt, Ljubljana

PREJELI SMO

Odprto pismo Milanu Kučanu

Spoštovani,

pišem vam kot mlad kmetijski strokovnjak, kmet, in kot predsednik Zveze slovenske kmečke mladine.

Ste politik, ki med ljudmi v Sloveniji že nekaj časa nima nobene prave konkurence v priljubljenosti. Kljub pomembnemu vplivu medijev je to zanesljivo tudi posledica odločnega in vztrajnega zavzemanja za slovenska stališča v preteklih, pretežno medrepubliških konfliktih. Vaša priljubljenost hkrati pomeni, da Vaša razmišljanja in dejanja odločno sooblikujejo slovensko javno mnenje. Zaradi usmerjenosti in prepričljivosti bi bil to lahko pravi blagor za slovensko družbo, vendar mislim, da ni. Priprčan sem, da s tem, ko sprejemate polpretekle in pretekle napake Zveze komunistov in tako razorožujete kritike na partijsko preteklost, ustvarjate pri ljudeh lažno upanje, da je ZK zmogla rešiti slovensko družbo iz njene vesesplošne krize, v katero jo je kot vodilna in edina politična stranka tudi sama pripeljala. Zaradi velikega nesorazmerja med Vašo priljubljenostjo in neozarmerja med Vašo stranko nastaja razcepelneugledom Vaše stranke nastaja razcepelneugledom pri ljudeh, katerih večina partiji ne zaupa, medtem ko vam osebno zaupa (različne raziskave javnega mnenja to potrjujejo).

Pred dnevi se je končal kongres ZKS. V uvodnem govoru ste predstavili videnje in vizijo razvoja naše družbe. Kolikor je naša ocena situacije realna, pa je po mojem mnenju videnje prihodnosti čista demagogija. To je eden izmed delegatov lepo povedal, z besedami, da bi se z uresničitvijo celotnega programa v nekaj letih znašli v prvem komunističnem raju (ne RAJ-u).

Programa ZK (in SZDL) se ne da primerjati s programi novo nastalih političnih organizacij, ker te pač doslej niso imele možnosti, da pokažejo svoje resne namene v praksi. Volitve spomladi 1990, ki naj bi stvari postavile na pravo mesto, očitno ne bodo take, kot jih prava demokracija predpostavlja. Dobre tri mesece pred volitvami smo še vedno priča zelo neenakopravnim možnostim, kar se tiče javnih medijev, predvsem TV. Neenakopravnost je pri financiranju, kjer se SZDL kot (do)slednega partijska izpostava, obnaša, kot bi razpolagala z lastnim denarjem in ne denarjem vseh državljanov Slovenije. To sprenevanje politične oblasti upravičeno sprožuje ostro zavračanje opozicije, posebno naj bolj radikalne. S tem pa se zmanjšuje možnost oblikovanja »sredinske opcije« (s tem seveda ne mislim preoblikovane SZDL), ka-

tere politični program bi bil izrazito koheziiven in združevalen, v katerem bi se prepoznali vsi pomembni politični kreatorji sedanjega trenutka. Osebnostno menim, da trenutno politično življenje na Slovenskem, delno tudi primerljivo z dogajanjem v Vzhodni Evropi, resnično terja tak politični program, ki ga bo novi parlament udeležal in tako omogočal kulturnejše, strpnnejše, socialno-politično in gospodarsko, predvsem pa duhovno bogatejšee življenje.

V Sloveniji smo morda trenutno na pravi poti iz totalitarnega sistema v demokracijo, obstaja pa upravičena bojazn, da se bo ta proces zaustavil, še posebno če pomislimo na jugoslovansko dimenzijo problema. Prav ta totalitarni komunistični sistem, ki je obvladoval vse sfere življenja, je v povojnem obdobju naredil kmetom in drugim stanovom toliko krivic, da vsaj s stališča kmeta partija nima več moralne pravice, da kadarkoli iz izreče pooblastilo »v imenu slovenskega naroda«. Kulski procesi, dachauski procesi, likvidacije, odzemanje zemlje in drugega premoženja, izsiljevanja in poniževanja, to so stvari, ki so naredile neozdravljivo rano celotnemu narodu. Sem odločen nasprotnik pripisovanja tleh zločinov ljudem, ki se takrat morda še rodili niso. Tudi na pomembne ljudi naše politike, ki so sodelovali v teh procesih, (danes so večinoma upokojeni), gledam na neki način kot na žrtve časa in sistema. Odločno pa zahtevam, da ta Zveza komunistov, zakoniti nasledniki prej omenjenih, stopi na mesto, ki ji pripada, mesto, ki bi ji ga ljudstvo že zdavnaj prisodilo, če bi imelo možnost.

Skušajte kot trezen človek dometi, da se mora ZK umakniti (to zame pomeni omogočiti vse pogoje za demokratske volitve) in ne le preobličiti, če hoče kot evropartija nekoč spet priti pokončno pred slovenske volilce.

Prepričan sem, da ZK lahko naredi nekaj dobrega le, če bo sprejela in domela dejstvo, da izhaja iz iste ideologije, v imenu katere so se zgodili pokoli v Romuniji, na Kitajskem, Kosovu in še kje. Tov. Smole se je dobro vprašal na kongresu, ali pomenijo ti dokumenti (o dachauskih procesih), to, da je v preteklosti partija delala le napake.

Prav napake oz. zablode v obravnavanju kmetijstva so izrazito zgornje. V preteklosti in v sedanjem času, ko kmet z vsemi drugimi stanovi vedno teže ohranja vitalnost in življenjsko moč, večina združag ostaja le transmissija nekih politik in kmetom odtujenih interesov. Zadržana zveza, predvsem njeno najnižje vodstvo, pa tipična političnasko organizacija. Celo program ZK o kmetijstvu, ki bi za partijsko vodstvo Zadržane zveze moral biti zavezujoč, očitno ne more vplivati na to, da bi ZZ prevzela svoj pomembni del odgovornosti za usodo slovenskega kmetijstva. Temeljno vprašanje je namen zdrg in združene zveze in glavni očišček ne izhaja iz tega, kaj je konkretno ZZ naredila narobe, pač pa česa ni naredila. Tega pa je veliko in preveč. Priprčan sem, da je moč kmeta le v njegovi stanovski politični in poslovno gospodarski povezavi, zato se zavzemam za vzpostavitev močnih in zdravih zdruag in prav take zadružne zveze, kar bi pomenilo pravi materialni temelj za postavljene politične zahteve za nacionalni kmetijski program.

Ko hodim po cerkljanskih hribih in gledam, kako propadajo domačije, postavljene ob prihodu tolimskih puntarjev, in kako z grozo na obrazu umirajo zaradi členi stoletnih rodov, želim nekaj spremeniti, ustaviti, a ne morem. Vi, tovarni Kučan, bi kot pomemben, ugleden in vpliven politik lahko naredili veliko, pa ne naredite. Ostajate v varni razdalji od tiste realnosti, ki je tudi za vas obtožujoča, tudi realnosti, da se po plačnem dnevu poveča prodaja kruha in mleka. Kljub mnogim besedam o enakopravnosti pri dostopu do medijev še nismo in nisem imeli možnosti, da bi vsaj enkrat do konca povedal stvari, ki ponižujejo in prizadenejo predvsem najrevnejše sloje prebivalstva, stvari, za katere upam, da Vi ne veste, sicer ne morem razumeti Vašega molka. Mislim, da se boste morali odločiti (tudi po sestopu z mesta predsednika ZK), ali boste svoj ugled zastavili v dobro partije ali slovenski domovini in državljanom Slovenije. Priprčan sem, da ob oboje, četudi Vi morda mislite drugače, ni mogoče.

Gotovo ste vložili veliko truda in energije v delo. Toda če pomislim, da ob teh Vaših prizadevanjih tudi sam zapravljam mladost za to, da bi najbolj pokvarjena mesta te družbe razgalili, se sprašujem, zakaj morajo iti vsa ta prizadevanja tako drugo mimo drugega, saj vendar gre za eno domovino, za iste ljudi.

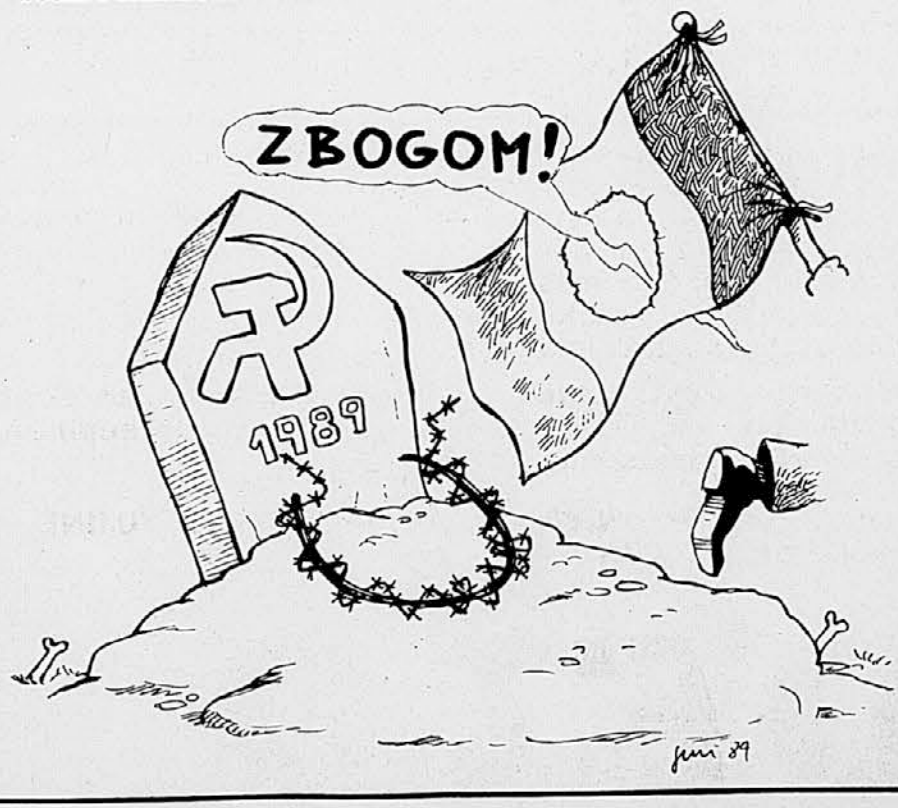
Tudi kot kristjan se obračam na Vas, komunista, da bi našo skupno pot v prihodnost ne tlakovali s sovraštvom, pač pa s spravo in zavezanojstvom rodni zemlji in skupnim koreninam.

Vem, da s tem pismom tvegam napade z leve in desne, toda pomen časa in prihodnosti, ki jo danes soustvarjamo, to daleč odtethtata.

S spoštovanjem,

Marjan Podobnik, Cerkno

DECEMBER: Zbogom, Ceausescu, zbogom, realsocializem...

Odpri pismo vodstvu RTV Ljubljana

Kot državljanka Slovenije najostreje protestiram, ker ste objavili posnetke eksekucije diktatorja Ceausesca. Naj spomnim, da smo se Slovenci skoraj plebiscitarno odločili za odpravo smrtnih kazni iz kazenskega zakonika Slovenije in da ste jo vi očitno v imenu istega naroda ponovno priznali. Se več, z neposrednim predvajanjem ste nam jo kot »vrednoto« želeli ponovno vsiliti. Grobo, ostudno in nemoralno dejanje, za katero je težko najti besede. Sprašujem pa, če ni to le del medijske propagande z namenom ustrahovanja. Nenavadno je namreč to, da smo ravno v primeru Romunije državljani Slovenije izpostavljeni nerazumljivemu posilstvu medijev s podobami nasilja, grobsti, krvi, sovraštva in demokratičnim družbam nerazumljivim dejanjem. Samo po sebi je umevno, da se človek solidarizira s trpečim, zatiranim in nesvobodnim ljudstvom. Božično sporočilo je, da je razlaga človekove eksistence v vsakdanjih dogodkih veliko preveliko. Z dogodki v Romuniji so mediji ponovno in načrtno zavedli javnost, da tega praznika niso doživeli drugače. Morda pa ima takšna medijska propaganda svoj pravi poseben namen? Smrtna kazen s ciljem ustrahovanja?

Komunisti v Jugoslaviji so temu diktatorju še pred nekaj meseci izrekli svojo podporo, udeležili so se njegovega ustoličenja in mu celo v imenu demokratične javnosti priznali svojo oblast. Danes, nekaj tednov po tem, pa si želijo umiti svoje vesti in izogniti lastni odgovornosti z javnim, televizijskim predvajanjem njegove usmeritve. Sram me je, da živim v družbi, kjer vlada nepopisna revščina: človeška, duševna, moralna in duhovna. Protestiram, ker pred lastnimi otroki ne bom nosila odgovornosti zanj.

Pozivam vsa demokratično javnost Slovenije, da se upremo medijskemu nasilju z državljanaroko nepokorščino: nehamo plačevati RTV naročnino vse dotlej, da se ne razkrinka in ugotovi odgovornost urednikov omenjenih oddaj v zadnjem dnevu.

Alenka Potočnik-Lauko, Slovenska demokratična zveza

Ekološki problem Šaleške doline

V torek, 19. decembra, je Šaleško ekološko društvo sklicalo v Titovem Velenu »Okroglo mizo o škodljivih vplivih rudnika premoga na okolje in o odpravljanju teh vplivov«. Zveza društev za varstvo okolja v Sloveniji je zaprosila svojega člana, dipl. ing. rud. Borisa Gostiša, da obrazloži problem s stališča izkušnega rudarskega strokovnjaka, ki pa je istčasno tudi dolgoleten aktivni bорец za varstvo in izboljšanje našega življenjskega okolja. Njegov prispevek objavljamo v celoti.

»O tem je bilo že toliko govora in pisanja, da ni treba ponovno ugotavljati znanih tegob. Spominjam se časa iz začetka tridesetih let, ko sem prišel na rudnik kot študent na tako imenovano počitniško jamsko prakso. V tistih časih je bilo Velenje z majhnim rudni-

kom in majhno električno centralo ob njem prava idila. Celotna Šaleška dolina je bila takrat en sam turistični raj, bi temu rekli danes. Takrat pa seveda turizma v današnjem smislu še nismo poznali.

Danes pa je drugače. Ekološki problemi, ki so nastali z enormnim razvojem industrije po svetu, vse bolj prizadevajo tudi nas. Planerji se niso menili za smotnost razvoja, marveč samo za ustvarjanje čim večjega števila delovnih mest, ne glede na to, ali bodo ta mesta ustvarjala uporabno novo vrednost ali ne. S tem se je tudi nesorazmerno povečala poraba energije za proizvode, ki jih človek ne rabljal ali pa so njegovemu življenju celo sovražni. Poraba energije se povsod po svetu povečuje. Pri nas celo nesorazmerno.

Proizvodnja energije pa je povezana z velikimi tveganji. Zadnji dokaz smo pred kratkim doživeli v Aleksincu. Nadvse rizično je pridobivanje jedrske energije, rizična je termoelektrarna in celo hidroenergija, če se samo spomnimo na Frejus in Longarone.

Šaleška dolina je obremenjena z dvema skrajno nevarnima emisijama: žveplovim dioksidom in z radioaktivnim sevanjem. Iz teh razlogov morajo biti vse nameravane investicije usmerjene predvsem in edinele k temu dvema problemoma, ki ju je treba rešiti temeljito in do konca.

V zadnjem desetletju so ugotovili, da vsebuje večina premogov na planetu uran in torij v povprečnih količinah 1–2 ppm urana in 3–4 ppm torija. Večkrat tudi znatno več.

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb, Laboratorij za radioaktivnost biosfere je svoj čas izdal bilten z naslovom Radioaktivnost termoelektrane na ugljen, v katerem so navedeni podatki za naše premoge (Avtorici G. Marović in A. Bauman).

Vsečina prirodnih radionuklidov – 1 v premogih SFRJ v Bq kg

	238u	232th
– Šostanj	76	50
– Trbovlje	56	36
– Obrenovac	38	48
– Tuzla	12	46
– Plomin	533	21

Premog iz Rače torej prednjači in mu le še malo manjka, da bi ga imeli za uranovo rudo.

Glede na gornjo ugotovitev je torej v času izkoriščanja premoga v termoelektrarnah kolikar dispergirane radioaktivnosti znatno večja v primeru z delovanjem jedrske centrale, kadar ta normalno obratuje. Na radioaktivnost termoelektrarne doslej nismo pomislili. Nevarnost kontaminacije z nuklidi je pri modernih termoelektrarnah znatno manjša, če obratujejo v optimalnih razmerah, ker lahko ustrezno dimenzionirani elektrofiliti maksimalno preprečujejo emisijo (celo za 99,5 odstotka).

Ocenjen je bil vpliv prirodnih radionuklidov, ki jih vsebuje pepel iz termoelektrarne. Pri tem je bilo ugotovljeno, da je potencialna nevarnost radioaktivnega sevanja za ljudi, ki živijo v bližini nuklearnih central, tridesetkrat manjša kot za ljudi, ki živijo blizu termoelektrarne, ki obratujejo na premog. Zlindro in pepel iz teh central večkrat uporabljamo za gradnjo, vsaj doslej smo jih, pri čemer smo prav pred kratkim ugotovili, da je to napaka. V bližini, ki so bili grajeni iz zidakov iz večplastnega elektrofilitnega pepela, so našli pretirane koncentracije radona.

Aktivnost prirodnih radionuklidov, spuščenih v atmosfero iz termoelektrarn pri proizvodnji električne energije, je odvisna od več dejavnikov. To so predvsem energetske koncentracije premogov, vsebnost pepela, temperatura izgoravanja in vpliv sistema elektrofilitov.

Pri proizvodnji električne energije premog izgorava pri temperaturi 1200 do 1700°C pri prebitku kisika. V takih razmerah nastaja hlapljivi UO_2 , ki se pozneje kondenzira na letcih delih pepela.

Največji del mineralnih snovi ostaja v pepelu. Del težkega pepela (precipitatorski pepel) pada na dno kotla kot žlindra. Leteci pepel (fly ash) se prenaša vzdolž kotla skupaj z vročimi dimnimi plini in s hlapljivimi mineralnimi delci do elektrostatskega precipitatorja in s tem v dimnik, kjer se odvisno od delovanja precipitatorja večina zadrži, ostanek pa se razpiši v atmosfero. Radionuklidi iz zgorelega premoga se razporedijo na žlindro in na pepel – precipitatorski ali letci.

Na koncu je treba reči, da so termoelektrane na premog potencialna nevarnost zaradi dolgotrajne kontaminacije okolja s prirodno radioaktivnostjo. Ta nevarnost pa je pri modernih centralah bistveno manjša, če te obratujejo v optimalnih razmerah, pri čemer z ustreznimi elektrofiliti zmanjšajo nevarnost sevanja na 99,5 odstotka. V nasprotnem primeru pa nevarnost sevanja postaja velika.

Pri obratovanju termoelektrarne gre le manjši del pepela skozi dimnik v atmosfero. Ostanek gre na deponijo, pri čemer je ta mnogo bolj radioaktivna od osnovnih tal. Zaradi netopljivosti pepela izluženje prirodnih radionuklidov v površinske vode ni poseben problem. Največja težava nastane zaradi stotine tisočev ton pepela, ki se v decenjih odlagajo na deponije, pri čemer navzoči radionuklidi ostanejo v pepelu trajno zaradi dolge razpolovne dobe. Pri tem gre še za drugo nevarnost. Pri predpostavki, da deponije premogovega pepela ekshalirajo enak odstotek radona kot deponije uranske jalovine, je količina radona v okolju deponij pepela znatno večja kot količina pepela mnogo večje.

Največja nevarnost za zdravje ljudi je leteci pepel, če bi ga spuščili direktno v atmosfero, pri čemer se radionuklidi nabirajo v pljuhih. Zato so dobro delujoči in ustrezno dimenzionirani elektrofiliti za varnost in zdravje ljudi »conditio sine qua non«. Enako pomembno so naprave za čiščenje dimnih plinov od žveplovega dioksida, če nečemo uničiti gozdov in s tem tudi sebe.

Zato je za vrtoglavi razvoj energetike v Šaleški dolini, kakršni pač danes je, ki ga ne moremo spremeniti, ker energijo pač potrebujemo, edina deviza: Brezpozgovno in prioritarno vložiti denar v ekološko pomembne objekte. Denar za odpiranje nove jame v Šostanju naj bi šel v drugi plan!

Svet bi moral porabo energije zmanjšati. Kaže pa, da je ne more. Vsak objekt, ki na katerikoli podlagi proizvaja energijo ali pripravlja surovino, zanj tako ali drugače onesnažuje okolje in ogroža zdravje in življenje ljudi, ki so v procesu udeleženi. Zadnji tak tragični dogodek je katastrofa v Aleksincu.

Če bo svet s tako vehemenco kuril s fosilnimi kurjivi, ki bo okrog leta 2300 konec. Prej omenjeni avtorici navajata podatek za leto 1979, ko so na vsem svetu odkopali okoli $3,7 \times 10^{12}$ kg premoga. Z izkoriščanjem te količine premoga na Zemlji so sprostili okoli 400 ton urana in 8000 ton torija z vsemi njihovimi potomci. S tem je prišlo na naše nevarno okolje na planetu okoli 592 TBq (Terabecquerelov) alfaemitenov.

Ker je premog pri proizvodnji energije še vedno nadvse pomemben in se količina odkopanega premog letno še kar povečuje, lahko pričakujemo samo še širjenje in spušcanje polatantov vseh vrst kot tudi radioaktivnosti v naše okolje. Poleg vsega tega pa tudi še ne vemo, kako se bo atmosfera obnašala zaradi emisije pretirane količine ogljikovega dioksida v geološko zelo kratkem času.

Boris Gostiša, za Zvezo društev za varstvo okolja v Sloveniji

»Demokracija« v Demokraciji

7. decembra 1989 sem poslal Tomažu Drozgu, tedanjemu v. d. glavnega urednika Demokracije, naslednje pismo:

»5. novembra letos, ko je d. o. o. Magellan na sestanku uredniškega odbora Demokracije v te danje sestavi sporočila, da je prevzela izdajateljstvo neodvisnega časopisa Demokracija, sem na istem sestanku prebral izjavo, ki sem jo bil že pred tem poslal dr. Francetu Bučarju kot zastopniku ustanoviteljev in Antonu Tomažiču kot predsedniku sveta Demokracije. V tej izjavi sem sporočil, da zavoljo neprofesionalnega, nekompetentnega in neokretnega dela odgovorne urednice Laure Štraus ne vidim več možnosti za kakršnokoli nadaljnje sodelovanje in zato nepreklicno izstopam iz uredniškega odbora, kjer sem od 2. številke naprej urejal kulturno stran. Na prošnjo tedanjega glavnega urednika Tomaža Drozga, naj sodelujem dokler ne bodo našli novega urednika, sem pristal, ker je bilo najino sodelovanje ves čas izredno korektno in profesionalno.

V 8. številki Demokracije, katere kulturna stran je bila že pred omenjenim sestankom oddana v tiskarno, sem ugotovil, da je Laura Štraus svojo neprofesionalnost ponovno izpričala tako, da je moje ime izločila iz kolofona in s tem namerno poskušala izničiti moje delo. Zato sem v drugem pismu predsedniku sveta Demokracije Antonu Tomažiču (kopijo sta prejela tudi dr. France Bučar in dr. Hubert Požarnik) zahteval, naj se nemudoma sestane svet časopisa, ugotovi odgovornost odgovorne urednice in obravnava moje zahtevo po njenem odstopu. Razlog za to zahtevo je bil in je še: ta posvem nekompetentna oseba, ki je po svojem popolnem neuspehu pri Borbi, Ljubljanski TV in Komunisti (tam se je po lastnih navedbah v Delu skušala udejati) pristala v alternativni kar kot odgovorna urednica njenega glasila, zato da bo, kot je izjavila v Startu, pospravila slovenske dnevnike, predvsem pa Dnevnik, na smetišče zgodovine, skdaj s tem svojemu moralno in profesionalno problematičnim početjem tako Demokraciji kot alternativni.

Anton Tomažič vse do danes (in odteje) je mislil že mesec dni ni niti sklical sestanka sveta, ki mu predseduje, niti kakorkoli drugače reagiral. Zato ga je pač treba javno vprašati:

Kdo ga je pooblastil, da v svetu (i nasprotju z ustanoviteljki, ki so vsi člani SDZ, je svet sestavljen pluralno) ni bilo razprave o mojih pismih? V imenu kakšne in čigave demokra-

cije tako nadvse demokratično ravna? Ali zato, da Laura Štraus še naprej (ne)odgovorno urednikuje?»

Pričujoče pismo sem poslal tudi uredništvu Dnevnika in Dela; v Delu so se odločili, da ga bodo objavili v primeru, če ne bi bilo objavljeno v Demokraciji (da bo tako, sem iz svojih izkušenj seveda vedel že vnaprej!). Zato prihaja v javnost šele zdaj, vmes pa se je zgodilo še marsikaj, o čemer smo se lahko poučili v decembrskih številkah Demokracije, pa tudi Tribune. Predvsem pa se je vmes »zgodilo« sestanek sveta Demokracije, ki obem mojih pisem sicer ni obravnaval, pač pa je bila, kot se vidi v kolofonu, odgovorna urednica nagrajena z mestom pomočnice novega glavnega in odgovornega urednika. Salomonska rešitev, ni kaj! Da ne bi bilo spoteke, je bila semantična plat moje zahteve po odstopu uresničena, ne da bi organ, ki mu je bila posredovana, razpravljal o sami zahtevi in s tem o odgovornosti odgovorne urednice. A hkrati tudi nagrada za neprofesionalnost in nekompetentnost ni umanjala. Lauri Štraus se je torej le splašalo, da se »ni šla obesiti na Rožnik«, kot se je za kratak hip brez potrebe zbal Tribune urednikar.

Neodvisni tednik Demokracija je tudi s tem ravnanjem izpričal, kako drugačen je od Borbe, Ljubljanske TV in Komuniste, »demokracija« v Demokraciji pa je še nazorneje pokazala svoj resnični obraz, četudi si na vse kripke prizadeva pravi dolžiti ogledalo. Zaman – da to ni kaj prida uspešno, je pred sto petdesetimi leti ugotovil že dobri stari Nikolaj Vasiljevič Gogolj.

Borut Trekman, Ljubljana

Pogumni in preplašeni

Ob stališčih CK ZKS do izjav Zbora za ustavo posebej zbede v oči poza, s katero takoj na začetku svoje izjave nastopi CK: Mi smo tisti, ki neustrašno branimo slovenske interese in demokracijo, in smo to ponovno tudi že dokazali; nekateri (misljena je opozicija) pa se umikajo in celo javno pozivajo na umik. Gre za namigovanje, med drugim, na izjavo predsednika SDZ dr. Huberta Požarnika ob seji zveznega CK, ki je razpravljal o slovenskih ustavnih dopolnilih. V tej izjavi je šlo za opozorilo, naj si aktivisti slovenske opozicije po potrebi poistože zavetje pred morebitnimi represalijami, če bi se izid končal z vojaško intervencijo.

Morda izjava dr. Požarnika ni bila najbolj posrečeno formulirana. Vsebinsko pa se tudi jaz njo povsem strinjam in rade volje sprejem očitke o »strahopetstvu«, ki jih je na opozicijo prvi naslovil – daleč pod lastno ravnilo – Kučan in s tem odprl novo fronto proti opoziciji. Napihovanje CK o neustrasnosti je samo nadaljevanje te strategije.

Kot da bi res živeli v pravni državi, kot da bi res živeli v demokratični ureditvi, kjer veljajo vsaj temeljna pravila civilne družbe! Kot da ne bi nikoli slišali za pokol na Rogu, kot da ne bi vedeli za usodo legalno priznane opozicije po vojni, za usodo Dragoljub Jožanoviča, za kulaške procese, za dachauske

proces, za zapiranje ljudi za sleherno izjavo, ki režimu ni bila po volji, ki režimu ni bila po volji, do nedavnih kampanj v zvezi s 57. št. Nove revije; kot da ne bi bili razumeli in razbrali ozadja in ciljev procesa proti četverici itd. itd. Še zlasti ko so to veliko »demokracijo« na lastni koži občutili s preganjanji, nekateri celo z dolgoletnimi zapori, številni vodilni člani sedanje politične opozicije. Komaj dobri dve leti je tega, kar se je vojska oglasila pri Ertlu s ponudbo za sodelovanje pri fizični odstranitvi vseh t. i. oporečnikov, pa morda še koga drugega. In tega nikakor se ni konec! Ob vsaki reviziji ustavnega sistema se pojavijo tudi zahteve po centralizaciji policijskih pristojnosti. V kakšni zvezi z gospodarsko reformo, ki jo danes predlaga zvezna vlada, je hkratna zahteva, da se z ustavnimi spremembami kar na hitro prenesejo v zvezo pristojnosti tudi večja pooblastila na področju državne varnosti (beri: politične policije)?!

Če se CK in Smole razburjata nad opozicijo, češ da oporeka legitimnosti sedanjih političnih institucij, morata sprejeti tudi načelo o njihovi kontinuiteti – o odgovornosti za vse tisto, kar je ta politični režim počel od dne, ko si je uzurpiral monopolno politično oblast, pa vse do danes.

Kritična analiza t. i. slovenske pomladi nam glede tega pokaže kaj klavno sliko. Kaj se je dejansko spremenilo? V bistvenih stvareh popolnoma nič! Partija razpolaga z državo in njenim aparatom še kar naprej kot s svojo popolnoma zasebno lastnino in z njo počenja, kar hoče, sprejema kakršnokoli ukrepe, daje soglasje h kakršnimkoli napadom na slovensko suverenost – odvisnost od svoje lastne presoje. Ker ni nikakršne parlamentarne opozicije, si tudi zasluge za tisto, kar je bila prisiljena zaradi pritiska opozicije in javnega mnenja, pripisuje med svoje lastne zasluge in si tako več politični kapital. Večja svoboda javnega izražanja in političnega organiziranja? Dokler ima Partija monopol nad oblastjo, ji to v ničemer ne škoduje. Takšna opozicija partiji samo koristi pred javnostjo in inozemstvom kot demokratično perje.

Samo zahteva najbolj osnovne pameti je, da taki oblasti ne gre slepo zaupati; oblasti, ki je desetkrat prelomila vse obljube in dane besede. Kakšna zagotovila, razen ponovno lepih besed, lahko da ta še vedno monopolna oblast, da se do svojih nasprotnikov ne bo obnašala tako kot v preteklosti? Vsa njena zgodovina in njeno še pravi nedavno ravnanje dokazuje, da si pred čim takim ne bi pravi nič pomisljala, če bi ti le koristilo, da se še naprej obdrži. Če tega danes ne dela, je to samo zato, ker so se okoliščine obrnle proti njej. Ne zato, ker bi se kar čez noč spremenila k demokraciji. Poleg tega pa ni živimo samo v Sloveniji, ampak tudi v Jugoslaviji!

Te okoliščine in možnosti imeti pred očmi je ne samo pametno ravnanje, pač pa tudi dolžnost pred narodom. Zato je poziv dr. Požarnika k previdnosti opozorilo, ki nas mora stalno spremljati – vedeti moramo, s kom imamo opravka!

Doslej smo zlasti od slovenske partije slišali mnogo lepih besed. Mnenje bomo lahko spremenili šele ob drugačnih dejanjih. Dotlej pa le previdno!

France Bučar, Ljubljana

Ponudba iz drugega časa

DELO ZA DENAR – KNJIGE ZASTONJ ali KNJIGE ZA DENAR – DELO ZASTONJ

V NAJMLAJŠEM MESECU LETA VAS BODO RAZVESELJEVALE KNJIGE POMURSKA ZALOŽBA IZ MURSKA SOBOTE!

Naročniki Dela, stari in novi!

Če boste plačali naročnino za dva ali tri mesece vnaprej, vam ZAGOTAVLJAMO NESPREMENJENO CENO in PODARJAMO KNJIGE POMURSKA ZALOŽBE.

Naročniki, ki plačajo naročnino za DVA MESECA VNAPREJ – februar in marec 1990 (najpozneje do 20. januarja), lahko izberejo DVE KNJIGI s seznama H (plačilo za januar ni všteto).

Naročniki, ki plačajo naročnino za TRI MESECE VNAPREJ – februar, marec in april 1990 (najpozneje do 20. januarja), pa lahko izberejo TRI KNJIGE s seznama H (plačilo za januar ni všteto).

Predplačilo lahko poravnate pri Delovih blagajnah v Ljubljani, Delovih inkasanth ali s splošno položnico.

Ne pozabite hkrati navesti, katere knjige ste izbrali, in za vsak primer, če zaradi prevelikega zanimanja morebiti poidejo, navedite še eno, nadomestno. Knjige bo dobil le tisti, ki jih bo zahteval po položnici ali ob plačilu pri blagajni ali inkasantu.

Predplačilo za dva meseca znaša 2,600.000 din, za tri pa 3,900.000 din. Za upokoјence je dvomesečno predplačilo 2,340.000 din, trimesečno pa 3,510.000 din.

ZA DELOVNE ORGANIZACIJE IN NAROČNIKE IZ TUJINE TA PONUDBA NE VELJA!

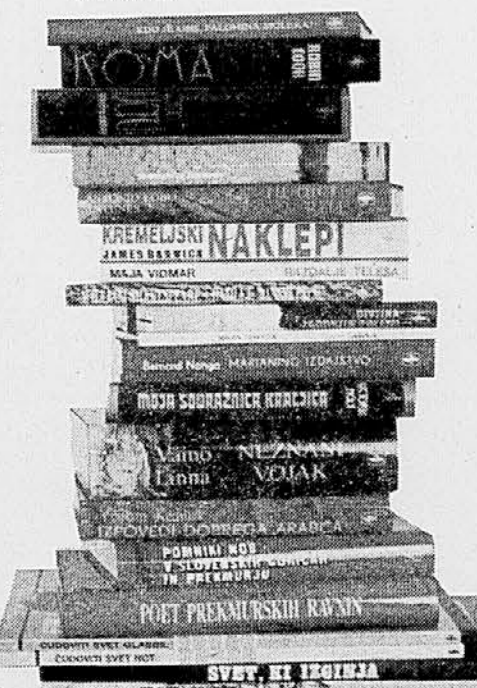
DELO

H

- H 1 Wilbur Smith
LEOPARD LOVI V TEMI
Wilbur Smith je eden najsrečnejših, nekateri menijo celo največjih »pripovedovalcev« današnjega časa. Knjiga v dveh delih pripoveduje o razočarjem pascu uspešni, ki si začel, da bi se vrnil k svojim koreninam. (580 strani)
- H 2 James Barwick
KREMELJSKI NAKLEPI
Kremelske naklepi so značilna politična shemljiva, napisana z dobrim poznavanjem razmer. Zvrst politične shemljive je v svetu vse bolj razširjena in po svoje govori o stvarnosti, v kateri živimo. (300 strani)
- H 3 Roberto Cervaso
CASANOVA
Občudovalci so videli v Casanovi simpatičnega pustolovca, svobodnega in nekonformističnega duha, neposrednega pisatelja, svetovljansko in upolieno dušo osemnajstega stoletja. Lep in primerno izobražen se je predajal življenju. (256 strani)
- H 4 Franc Zadravec
POET PREKURSKIH RAVNIN
Monografija o pisateljskem delu Miška Kranca ob osemdesetletnici njegovega rojstva. Gre za eno najzanimivejših osebnosti v slovenski literaturi dvajsetega stoletja. (520 strani)
- H 5 William Shakespeare
HAMLET
Po izdaji Zupaničevega prevoda Hamleta je več kakor petinpetdeset let. Pomurska založba je našla prevod Janka Modra in s tem počastila njegovo petinsemdesetletnico. (160 strani)
- H 6 Maja Vidmar
RAZDALJE TELES, pesmi
Razdalje teles, prav tako naslov za avtoričino neusmiljeno odkritost, v dvom in rahel brezup razprte lučne zarise erotičnih vzgibov. (89 strani)
- H 7 Milan Vincetič
ARKA, pesmi
Vincetičeva tretja zbirka pesmi je zazrta v raziskovanje dvojnosti pesniškega tkiva: njegove otipljivosti na eni in slutenjske plati na drugi strani. Oboje sestavljata pesniški jezik, ki raste iz globlin neznanega in skrivnostnega. (64 strani)
- H 8 Pasquale Festa Campanile
ZALJUBLJENA ČAROVNICA
Roman iz papeškega Rima 17. stoletja, pripoved o mladi Isidori, ki se znajde v vlogi čarovnice. Isidoro uide pred inkvizicijo v Rim in se po večletni najstarejši obiti. Kmalu se uveljavi in postane skana, dobro plačana kurtizana. (270 strani)
- H 9 Juri Ritvev
SANJE V MEGLI
Pisatelj je po rodu Čuk, pripadnik majhnega paleobaziljskega naroda, ki živi na skrajnem severozahodnem koncu Azije. V sebi združuje dva svetova: sodobno civilizacijo in skorajda še kane no dobo. Med njegovimi najboljšimi deli je roman Sanje v meglji, ki je izšel leta 1966. (380 strani)
- H 10 Claudio Casini
GIUSEPPE VERDI
Delo je napisano v lepem, bogatem jeziku in bo v ušesih tudi povsem izobraženemu bralcu. Casini je mojster pripovedne kompozicije. Sproščeno prehaja od elementov biografije prek umetniških pobud do ustvarjalnih odzivov v Verdiju. (512 strani)
- H 11 Rubin Cook
KOMA
Robina Cooka smo Slovenci spoznali po veleuspešnici Koma, s katero je vznešeni in pretresel svet. Avtor je kirurg, ki pozna medicino »do obisti«, hkrati pa zna pisati zares napeto in prepričljivo. (300 strani)
- H 12 Bernard Nanga
MARIANINO IZDAJSTVO
Roman govori o življenju črnegaškega intelektualca v Franciji. Živi v revščini, brez zaposlitve, spozna, da so bile njegove otroške predstave o tej deželi zmotne, resničnost je drugačna. (200 strani)

- H 13 D. Novak – I. Orehuš – H. Štel
POJTIKI NOB V PREKURJU
Avtorji so pripravili temeljit in natančen pregled pojtnikov NOB v severozahodni Sloveniji. Gre za natančno zgodovinsko obravnavanje dogodkov pred in med NOB. (350 strani)
- H 14 Zoran Kanuš
IZPOVED DOBREGA ARABCA
Roman je nemogoče brati neprizadeto. Pri tej knjigi resnično začneš »brniti, brezskrbnost, »nerazumljivost« arabsko-izraelskega spora. Izredno berljivo delo, napisano zadnjato, spretno, literarno dognano, zanimivo, aktualno. (360 strani)
- H 15 Victoria Holt
NOVA SOVRAŽNICA KRALJICA
Osrednja zgodba o dveh, pravzaprav štirih ljubeznih je nit, s katero so prepleteni zgodovinski dogodki. Skoraj vsi nastopajoči so resnične osebe, naslikane nevaljivo in tako, da knjige skoraj ne moremo odložiti, preden je ne preberemo. (360 strani)
- H 16 Natig Rasul Zade
POTI POD ZVEZDAMI
Delo je deveti roman uveljavljenega azerbajdžanskega pisatelja in govori o sodobni sovjetski mladini in njenih problemih. Začne se na pokopališču in konča v zaporu. Roman je psihološki, stiske in težave mladih junakov so opisane z velikim posluhom. (230 strani)
- H 17 Jeannie Ebner
DIVJINA ZGODNINJA POLETJU
Delo je poetični ljubezniški roman, ki ob ljubezniški zgodbi razkriva globlje vprašanja človekove bitnosti, njegove najskrajšje strahove in slabosti, zmage in poraze. (250 strani)
- H 18 Muharem Serbezovski
ZA DEJEM PRIDE SONCE
Gre za dve zanimivi pripovedi, ki nas seznajata z resničnim življenjem Romov v Skopju, z njihovim razmišljanjem in čustvovanjem, veseljem in tujo, smehom in jokom, z vsami porami ciganskega življenja, v katere je znal prodreti samo človek iz »svojih vrst in njihovega mesa«. (173 strani)
- H 19 Sarmuniršad Dašdorov
COBI
Delo je napisal sodobni mongolski pisatelj in pripoveduje o življenju mongolskih nomadov v času po drugi svetovni vojni. (200 strani)
- H 20 Wladislaw Terlecki
PSI GONJANI SO ŽE NAJTI
Roman je na videz fabula z obveznimi kriminalnimi zapletami, v resnici pa gre za obujanje zgodovinskih podatkov. Govori o pripravljani revoluciji, o podtalnih bojih in o vlogi intelektualcev v njih. (232 strani)

- H 21 Mario Vargas Llosa
KDO JE UBIJ. POLOMINA MOLERA
Gre za psihološko prefinjeno zgodbo. Pripoved slika dogodke iz mejnega peruskega mesteca iz srednje preteklosti, ko so našli truplo mladega fanta, letnika, ki je bil zverinico mučen in pokončan. (200 strani)
- H 22 Antonio Lobo Antunes
HUDIČU V RITI
Antonio Lobo je vsa svoja občutja, podzavestna, spomin in grozote vojne shrlijo oživi v modernih oblikovanih točki pripovedi. Doživlja je pisatelja posredoval boji kot spomine občuti, ki so še za merskega živa in boleča. (239 strani)
- H 23 Clay in Joan Blair
PODMORNICA SWORDRAY
Knjiga je domišljiski oris malo znanih dogodkov na Them oceanu, jedralno naposna, napeta pripoved, prepletena z neprizadevanju preobrat in duhoviti domisleki, ki se najbolje izražajo v dialogih. Glavni junak je korvetni kapitan podmornice Swordray. (240 strani)
- H 24 Valerio Luna
NEZNANI VOJAK
Podatek, da je pričujoči roman enega največjih finskih romanopiscev izšel v 36 izdajah, govori brez pomagal. Roman opisuje finsko vojsko, ki se je v 2. svetovni vojni bojevala na nemški strani, proti Sovjetski zvezi, v upanju, da bo dobila Češko. (460 strani)
- H 25 Joyce Carol Oates
ONI
Gre za fresko manj znane in danes vsekakor manjšinske Amerike. Branje je zahtevno, vendar je bralec za svoj trud bogato poplačan. (640 strani)
- H 26 Nikolaj Ginter
NETOPIR POD SRAJCO
Delo je pretresljiva izpoved, ki bo mogoče povzročila mnogim ljudem, da se bodo zatekali k avtomatični diskvalifikaciji alkohola. (300 strani)
- H 27 Fern Lainsček
DNEVOVINA
To je Lainsčkova prva samostojna pesniška zbirka. Čeprav so cikli Dnevovine s svoje snovno in metafizično podobo tako globoko zakoreninjene v prekmurski prsti, se jim vendarle uspe iztrgati iz svoje podstati. (64 strani)
- H 28 C. Caumon, S. Grass
CUDOVI TI SVET NOT IN GLASBIL
Pri obeh knjigah gre za dragoceno bogastvo uvaanja mladega človeka v svet lažnega osvaja. glasse. Prečitano in dimselno je predstavljeno razmerje med notnimi vrednostmi. (112 strani velikega formata)

SLUŽBA DRUŽBENEGA KNJIGOVOSTVA

POTRDILO

Vojalec je: **JANEZ NOVAK**

ZELENA POT 12, 61000 LJUBLJANA

Namen nakupa: **PREDPLAČILO ZA DELO ZA TRI MESECE (FEB. MAREC APRIL)**

Projekcija: **LGP DELO - TOLA DELO**

TITOVA 25, LJUBLJANA

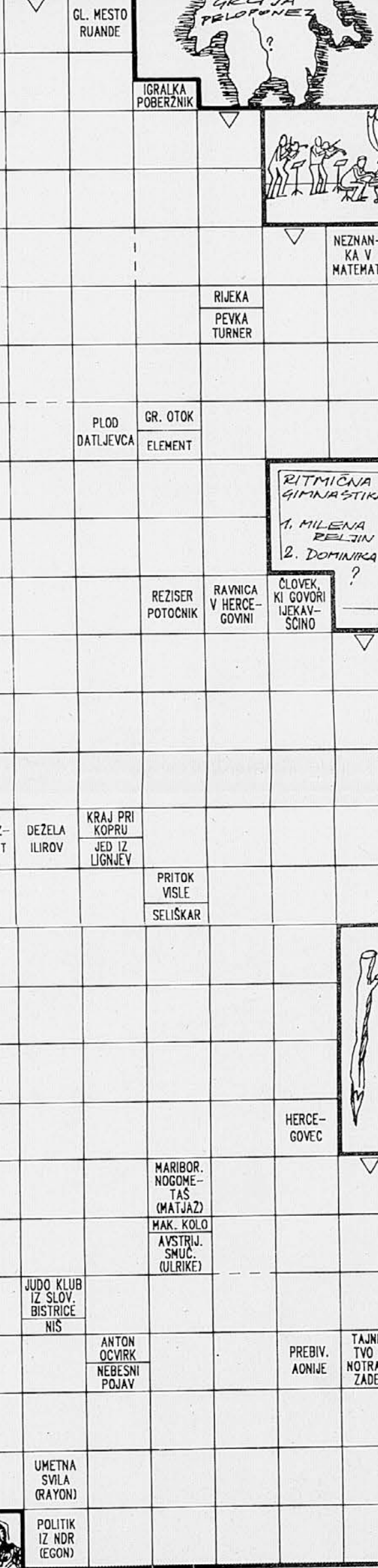
Številka računa: **50402-603-44909**

Din: **3.900.000**

Številka računa: **50402-603-44909**

Številka računa: **50402-603-44909**

NAVODILA ZA IZPOLNJEVANJE POLOŽNICE
Naročniki, ki bodo plačali naročnino za dva ali tri mesece vnaprej PO POLOŽNICI, naj jo izpolnijo tako, kot kaže primer. Pod oznako **namen nakazila** označite »predplačilo za Delo« in navedite zaporedne številke knjig, ki jih želite. Zaradi morebitnega večjega povpraševanja po nekaterih knjigah označite tudi zaporedno številko nadomestne knjige. Tako si boste zagotovili nadomestno knjigo, če bi katera od izbranih že pošla (npr. H2, H4, H5/H8).
Račun je preprost: če plačate Delo, dobite knjige zastonj oziroma za ceno knjig dobivate veliko dni Delo zastonj.
POMURSKA ZALOŽBA MURSKA SOBOTA

Reševalci iz Ljubljane lahko vržejo rešitve v nabiralnik nagradnih ugank na ploščadi pred Domom tiska na Titovi 35.